

İRFAN

No:15-Fevral-2008-İctimai-Fikir Jurnalı-3 AZN

Bizi biz edən
dəyərimiz...

Sənətimizin
Rəngi

İRFAN
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reestr №: 1763

Direktor:
Salih Zeki MERİÇ

Təsisçi və redaktor:
Dr. Abbas QURBANOV

Məsul katib:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Redaksiya heyəti:
Akademik Vasim MƏMMƏDƏLİYEV

Prof.Dr. Şahin XƏLİLLİ

Dr.Siracəddin HACI

Eldəniz SALMANOV

Ramiz MƏMMƏDOV

Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Səadət MÜRŞÜDOVA

Hacı Arif HEYDƏROĞLU

Rövşən QƏNİYEV

Akif HÜSEYNOV

Fuad QULİYEV

Abunə və reklam işləri:

Musa İBRAHİMOV

Tel: 0503254989

Kompyuter dizaynı:
İrfan Qrafik

Foto:

«İRFAN»

Ünvan:

Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

Abunə təmsilçiləri:
Bakı - Musa İbrahimov - 0503254989
Quba - İlkin Qaibov - 0503638145
Ağdaş - Şahin Rəhimov- 050 3887068
İsmayıllı - Vasil Teymurov-0504653601
Zaqatala - Mayis Abbasov -0557476297
Əliabad - Kamran Məmmədov-0503806922
Şamaxı - Akif Hüseyinli-0506205928
Şəki - Vüqar Məmmədov-0556237232

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 25 manat
Xarici ölkələr üçün 35 USD
www.irfandergisi.com
E-mail
irfan@irfandergisi.com
irfandergisi@yahoo.com

*Jurnalın materiallarından istifadə edərkən
istinad zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə
redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilsər.*

«NURLAR»
Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzində
çap olunmuşdur

Möhtərəm oxucu!

Artıq 2008-ci ildəyik. Çoxumuz yeni ilə uyğunlaş-
maqdə çətinlik çəkirik. Hətta bəzən yazılarımıza tarix qo-
yarkən də 2007 yazılıq. Amma təəssüflə qeyd edək ki, 2008-
dən də günlər keçdi. Zamanın sürətlə keçib-getməsindən
şikayət edirik həmişə. Sabah olur, axşam olur...

Həyatımızı ehətə edən o qədər figur var ki, insan olaraq bu
qədər xirdalıqlara yetişmək, və bu qədər keşməkeşin arasın-
da təsirlənməmək həqiqətən çox çətindir.

Əcəba, ən böyük sixintimiz həyatımıza çox şey qat-
mamızdan qaynaqlanır mı? Əcəba, fayda umduğumuz, əsrin
tələbləri dediyimiz ünsürləri yenidən gözdən
keçirməliyikmi?

...2008 də bizi ağuşuna aldı.

Keçən sayımızda zaman əmanətindən bəhs
etmişdik. Yeni ilə girərkən zamanın hesabını etməyin doğru
olacağını düşündük. Zamanın amansızca tükədildiyi və
işlənən hər günahın zamana şamil edildiyi bir zamanda öncə
özümüzə, sonra da anlayışlı olan hər kəsə zaman əmanətini
bir daha xatırlatdıq. Faydalı olduğunu ümid edirik.
Bu sayımızda da yeni bir mövzu ilə qarşınızdayıq: İslam və
sənət.

Azərbaycan xalqının sənətə düşkünüyü və
sənətçilik ruhu inkaredilməzdir. Bu torpaqda yaşıyanlar hər
sahədə – musiqi, kino, rəsm, teatr və sənətin bir çox sahəsin-
də öz məharətini ortaya qoymuşdur. Təbii ki, yetmiş-səksən
il milli dəyərlərindən uzaqlaşdırılan bir millətin İslami sənət
sahəsində yeniliklərindən söz etmək doğru olmaz. Bu
sayımızla sənət sahəsində planı olan insanlara ilham
verəcəyimizi düşünürük.

Xəttatlıq sənəti, təzhib, miniatür, şeir və bir çox
İslami sənət sahəsində nələr edilə biləcəyini müzakirə etdik
bu sayımızda. Azərbaycanda xəttatlıq və təzhib sənətinin
inkişafı üçün əmək sərf edən, incəsənət xadimi, xəttat
Dr.Mehmet Rıhtımla reportajımız oldu. Möhtərəm **Osman**
Nuri Topbaş bəy İslamin yazıya sirayət edən ruhunu anlatdı
öz yazısında. Müqəddəs torpaqları ziyarətdən qayıdan **Ali**
Çınar və **Hacı Arif Heydəroğlu** həcc təəssüratlarını qələmə
aldılar. Bayğılaşan dünyada sənətin gerçək rənginin nə
olduğunu anlatmağa çalışdı **Salih Zeki Meriç**. Azərbaycanın
söz sənətkarlarından **Əhməd Cavadın** acılı həyatını
Məmməd Məmmədzadənin yazdığı sətirlərdən oxuya
bilərsiniz.

“Günəş doğudan doğar” deyir **Cemil Meriç**.
Günəşin doğudan doğması bir üstünlükmü bilinməz, amma
tarixi bir gerçək var ki, o da mədəniyyətin başladığı tor-
paqların bizim torpaqlar olmasına dair. Yəni, vəhy qaynaqlı
nəbəvi anlayış ilə inkişaf edən bir mədəniyyət ta ilk insan və
ilk Peyğəmbərə dayanan bir mədəniyyətdir. Biz hər zaman
keçmişimizlə öyünürük. Çünkü mədəniyyəti həqiqi mənada
dirçəldənlər bizim atalarımız olmuşdur.

On böyük sənətkar, qüdrəti sonsuz olan Allahdır.
Bizə bu nöqtəyi-nəzərdən baxmağı Qurani-Kərim öyrədir.
Sənət xariqəlikləri ortaya qoyacaq şüuru, təfəkkürü, üfüq
açıqlığını verən də Allahdır.

**Sizi mütləq sənətkarın qüdrətindən çıxan sənət
əsərləri üzərində təfəkkürə dəvət edirik bu sayımızda. Yeni
sayılarda görüşmək ümidi il...**

İÇİNDƏKİLƏR

SƏNƏTİN RƏNGİ <i>Salih Zeki MERİÇ</i>	4
BU ŞƏHƏRİN MİRASI <i>Nurlan MƏMMƏDZADƏ</i>	6
QIŞ: ÖLÜ AĞACLARA GÖZƏLLƏMƏ <i>Adem ŞAHİN</i>	8
“VAV”IN HEKAYƏSİ.....	10
TƏZHİB, MİNİATÜR, EBRU, XƏTT <i>Eldəniz SADAYOĞLU</i>	12
GƏLİN, CANLAR, BİR OLAQ! <i>Lokman HELVACI</i>	16
İNCƏSƏNƏT XADİMİ, XƏTTAT DR. MEHMET RIHTIMLA REPORTAJ.....	20
QAN YADDAŞIMIZI TƏZƏLƏYƏN FACİƏ: XOCALI <i>Elşən RZAYEV</i>	25
ƏDƏB YA HU <i>Dr. İbrahim BAZ</i>	26
HƏRFİN MƏNAYA BÜRÜNMƏSİ: XƏTT SƏNƏTİ <i>Osman Nuri TOPBAŞ</i>	28
ŞƏRQİN MƏNƏVİ-RUHANI DƏYƏRLƏRİ VƏ QƏRB <i>Prof.Dr.Şahin XƏLİLLİ</i>	34
HACILAR MƏDİNƏ BAZARINDAN NƏ ALIRLAR? <i>Hacı Arif HEYDƏROĞLU</i>	36
DÜNYA-AXİRƏT TARAZLIĞI <i>Mehman İSMAYILOV</i>	38
HƏCC TƏƏSSÜRTLƏRİ - II <i>Ali ÇINAR</i>	40
“MİNŁƏRLƏ CAN QURBAN OLDU...” <i>Məmməd MƏMMƏDZADƏ</i>	42
VƏTƏN SEVGİSİ <i>Eldəniz ƏBDÜRRƏHİMOV</i>	45
TƏHSİL VƏ MUSİQİ <i>Dr. Abbas QURBANOV</i>	46
”MƏN VƏ SƏN’ <i>Eldar KƏRİMÖV</i>	48
MARAQ DÜNYASI.....	50
AZƏRBAYCANI AZƏRBAYCAN EDƏN YERLƏR <i>Saleh ŞİRİNOV</i>	52
BİLİRSİNİZMİ?.....	54
SİZDƏN GƏLƏNLƏR.....	55
REDAKSİYA HEYƏTİMİZ TRT-NİN AZƏRBAYCAN TƏMSİLÇISİNİ ZİYARƏT ETDİ....	56

İÇİNDƏKİLƏR

SƏNƏTİN
RƏNGİ

Salih Zeki MERİÇ

4

QAN YADDAŞIMIZI
TƏZƏLƏYƏN FACİƏ:
XOCALI

Elşən RZAYEV

11

Hərfin mənaya bürünməsi:
XƏTT SƏNƏTİ

Osman Nuri TOPBAŞ

28

İncəsənət xadimi, xəttat

Dr. Mehmet RIHTIM:

"İSLAMIN ZƏRİFLİYİNİ GÖRMƏK İSTƏYƏN
İSLAM SƏNƏTİNƏ BAXMALIDIR. İSLAM
MƏDƏNIYYƏTİNİN ORTAYA QOYDUĞU
MEMARLIĞA BAXMALIDIR."

20

"QƏRB-ŞƏRQ DİVANI"nda
İSLAMİ BAXIŞLAR

Prof.Dr.Şahin XƏLİLLİ

34

ŞƏNƏTİN RƏNGİ

Sənətin dini və qeyri-dini olanı varmı görəsən? Sənət bəsləndiyi qaynaqlar etibarı ilə təsnifləndirilirmi? Nədir sənətin qaynağı? Ən mühümü isə, sənət necə və nə üçün olmalıdır? Və ya sənətin ölçüsü nədir, nə olmalıdır? Bütün bu suallar bizim sənətə baxış tərzimizlə öz cavabını tap malıdır.

Sənət insanın fövqəladə qabiliyyətlə, yaxud digər insanlardan fərqli bir istedadla ortaya qoyduğu bənzərsizlidir. İlk növbədə söyləmək lazımdır ki, sənətçi olmaq fərqlilikdir. Məhz bunun üçündür ki, fərqliliyi olmayan, hər insan sənətçi ola bilmir.

Sənətçi, maddənin fövqünə, məchul olana aşiqdır. Hər zaman ən gözəl olanı arama cəhdindədir. Sənətçi ən qüsursuz, ən müstəsna olanı axtarar. Ağlı-səlim pəncərəsindən baxdığımız zaman həqiqi sənət, insanı maddədən mənaya aparan və mənada yox edən sənətdir. Sənət insanın bayağı hissərinə xıtab edəcək tərzdə olmalıdır.

Cünki sənətçilərin ilham adlandırdıqları fövqəladə hal Allahın bəndələr içərisindən hər kəsə vermədiyi xüsusi bir key-

fiyyətdir. Bu özəlliyi verən də şəkilsiz, rəngsiz, təxəyyüldən uzaq və sənətkarlar sənətkarı olan əlbəttə ki, sənəti də, sənətkarı da var edən Allahdır.

Sənətə baxış prizmamız ilk növbədə insani olmalıdır. İnsanı insafı ilə və fitrətə uyğun olub, olmaması ölçüsü ilə. Bu xüsusda məhəkə daşımız yaradılış təbiətinə nə qədər uyğun gəlib-gəlmədiyi olmalıdır.

İslam hər yönü ilə sənəti əhatə edər. Əlbəttə ki, real həyata döndüyümüz zaman insanların ilk tələbi və ya gündəmləri sənət və ona aid şeylər deyildir. Ancaq mədəni yönən inkişaf yolunda olan və ya mədəniyyət formalasdırma cəhdi içinde olan hər millətin dəyər anlayışlarına görə bir sənət mentalitetinin mövcudiyyəti danılmazdır.

Milləti millət edən ünsür digər millətlərdən alınan sənətlər deyildir. Milləti millət edən ünsür tamamən öz içindən, öz köklərindən sözüllüb gələn və gələcək nəsillərə xitab edən sənətlərdir. Millətin mədəni hafizəsinə yenilik qazandıran sənətlər.

İslam dünyası öz sənətini şərq-qərb mədəniyyətini birləşdirərək ortaya qoymuşdur tarix boyunca... İnsan əlindən çıxan hər sənətə də hörmətlə yanaşmışdır.

İslam dünyası öz sənətini şərq-qərb mədəniyyətini bir-ləşdirərək ortaya qoymuşdur tarix boyunca... İnsan əlindən çıxan hər sənətə də hörmətlə yanaşmışdır. İslamın mənim-sədiyi, ya da meydana çıxardığı sənət sahələri insanın könlünə xitabedici mahiyyətdədir. Bayağı hissərlə ortaya qoyulan sənətləri əslində sənət dairəsində dəyərləndirmək bəlkə də gerçək Saninin (sənətkarın) qəzəbinə səbəb olar.

İslamın mənimsədiyi, ya da meydana çıxardığı sənət sahələri insanın könlünə xitabedici mahiyyətdədir. Bayağı hissərlə ortaya qoyulan sənətləri əslində sənət dairəsində dəyərləndirmək bəlkə də gerçək Saninin (sənətkarın) qəzəbinə səbəb olar.

Bunun üçün bizim sənət əsərlərimiz hər zaman faydalı olmaq məqsədi gümüşdür. Bayağı hissərlə xidmət edən, eyni duyğusunun yüksəlməsi üçün və ya seçilmək naminə ortaya qoyulan sənətlər İslam mənşəli deyildir.

Came və məscidlərimiz bir sənət əsəridir ki, onlara "Allahın evi" olma sıfətindən qaynaqlanan ehtiram göstərilir. Sənətkar o cameni inşa edərkən uluhıyyətin özündə deyil, qabiliyyəti verən Allahda və onun evi olan camedə olduğunu bilir. Hamamlar, karvansaraylar tikən memarlarımız bunların xalqa xidmət üçün vasitə olduğunun anlayışı içindədir. Xəttatlarımız Quran ayəsi yazaraq yazıya gözəllik qatar. Quran ayəsi olmadan yazılın xətt bəlkə də sənətdən uzaqdır.

Təzhibimiz Quran və Quran kölgəsində yazılın kitabların səhifə kənarlarını bəzədiyi üçün gözəldir və təzhib sənəti olmuşdur.

Bizim sənətimiz insanın daxilindəki

mənəmliyi ortaya çıxarmağa xidmət etməz, əksinə insanı əbədi varlıqda fani olmağa səsləyər.

İnsan yer üzündə nəyə baxarsa-baxsın orada ən böyük sanını, yəni Allahı görür. Görməlidir. Kainatdakı nizam-intizam və ahəng ən böyük sənətkarlıq deyimli?

Xülasə; Sənətin rəngi insani və İslami olduğu zaman sənət olur. Mənəvi dəyərləri aşılanmış modern intellektuallara bunu anlatmaq xeyli çətindir. Bir zamanlar Ankarada özünü sənətkar sayan bir şəxs yonduğu çılpaq qadın heykəlini şəhərin ən işlək küçəsinə qoymuşdu. İnsanların ən sıx olduğu bir yerdə çılpaq qadın heykəli. Sənətmış... O dövrün bələdiyyə başqanı olan zatin zərbi-məsəl olaraq hafizələrə həkk olan sözü hələ də yaddaşlardadır. Bütün mətbuatın bu heykəli sənət əsəri deyə müdafiə etməsi qarşısında bələdiyyə başqanı özünü saxlaya bilməyib: "Mən belə sənətin içində tüpürüm" demişdi. Sənətin içində tüpürmək bələdiyyə başqanına qalsın, amma insanların məhrəmiyyətini ortaya qoyan sənətə də sənət demək ağlabatan deyil hər halda.

BU ŞƏHƏRİN MİRASI

Keçmişdə evlərin
əndərunu olardı.
Əndərun evin qadınlar
yaşayan hissəsinə deyilir.
Başqa adı ilə evin
məhrəm hissəsi. Yad
gözlərdən uzaq, yalnız
məhrəmlərin girə bildiyi
iç otaqlar, içəri otaqlar.
İçəri şəhər də bizim
əndərunumuzdur.

Murtuza Muxtarov küçəsi, köhnə adı
ilə Poluxin... Hər gün səhər tezdən
bu küçə ilə işə gedirəm. Həm də
piyada. Nə üçünmü? Çünkü Bakı yalnız
səhərlər mənə doğma gəlir. Həm də köhnə
küçələri ilə...

Bu küçədən keçərkən çox-çox əvvəl-
lərə gedirəm. Köhnə Bakının küçələrində hiss
edirəm özümü. Çünkü bu küçə Bakıda qalan
yeganə küçələrdəndir ki, orada 16 mərtəbəli
nəhənglər yoxdur. Nəinki göydələnlər, hətta
4-5 mərtəbəli binalar da. Burda ən hündür
bina ikimərtəbəlidir, keçən əsrin əvvəl-
lərindən qalma. Burda daşları qaralmış evlərin
arasından keçərkən, dar maşın yolu ilə
gedərkən sanki bir əsr əvvələ qayıdırısan.

Zaman keçdikcə, gözümüz yuxarılara dikildikcə, qəlbimizə göydələn sevdası düşdükcə önce pəncərələrimizi dəmir barmaqlıqlara məhkum etdik, sonra da o daş evlərin qətlinə fərman verdik. Halbuki bizim dahilər məhz bu evlərdə yetişmişdilər. Hüseyin Cavidlər, Mikayıl Müşfiqlər...

Köhnə Bakının nimdaş, mütəvazi evləri, küçələri, ən əsası isə insanları...

Erkən saatlarda bu küçədən keçən at arabasının səsi nə qədər də xoş olardı. Alaqaranlıq havada kimisi yeni günə başlama ərəfəsində, kimisi yuxuda ikən küçədən keçən at nalının taqqıltısı necə də xoş harmoniya yaradır. Sonra bir ana mis səhəngdən su töküür samovara. Açıq pəncərədən təzə bişmiş çörəyin qoxusu yayılır küçəyə. Divar saatının kəfkiri sanki aram-aram laylay deyir yatan uşaqlara... Hər şey sadə və təbii. Amma bütün bunlar keçmişdə qaldı...

Burdakı evlərin pəncərələri də alçaqdandır. Çünkü köhnə Bakının məhəllələri oğru dərdindən uzaq idi. Qonşular bir ailə kimi bir-birinə yaxın və həmdəm idi o zamanlar. Sonra Bakı müasirləşdikcə bu alçaq pəncərələrə dəmir barmaqlıqlar vuruldu. Böyüklərdən eşitdiyimə görə əvvəller yox idi bu barmaqlıqlar. Zaman keçdikcə, gözümüz yuxarılara dikildikcə, qəlbimizə göydələn sevdası düşdükcə önce pəncərələrimizi dəmir barmaqlıqlara məhkum etdik, sonra da o daş evlərin qətlinə fərman verdik. Halbuki bizim dahilər məhz bu evlərdə yetişmişdilər. Hüseyin Cavidlər, Mikayıl Müşfiqlər... Mir Cəlalın "*Bir gəncin manifesti*" əsərindəki qarı nənə yadına düşdü. Bazara çıxardığı xalçanı ingilis müştəriyə satmaması gəldi ağlıma. Ehtiyac içində qıvransa da öz mədəniyyətini yad əlinə verməyən qarı nənə... Yenə İçəri şəhər düşdü yadına. Bu gün demək olar ki, İçəri şəhərliyindən əsər-əlamət qalmayan İçəri şəhər.

Hələ Sovetlər dövründən söküle-sökülə gələn İçəri şəhər. Bakının göz bəbəyi İçəri şəhər. Buranı Bakı edən İçəri şəhər. Qala divarları ilə yadelli işgalçılara sinə gərən İçəri şəhər... Keçmişdə evlərin əndərunu olardı. Əndərun evin qadınlar yaşayan hissəsinə deyilir. Başqa adı ilə evin məhrəm hissəsi. Yad gözlərdən uzaq, yalnız məhrəmlərin girə bildiyi iç otaqlar, içəri otaqlar. İçəri şəhər də bizim əndərunumuzdur. Bu gün məhrəm yerimiz sayılan, əndərunumuz olan İçəri şəhərdə hər keçən gün yeni bir bina tikilir. Çoxu əcnəbilər tərəfindən tikilən üstündəki yazıları oxumaqda belə çətinlik çəkdiyimiz bu binaların bizim əndərunumuzda nə işi var? Bu yetməzmiş kimi qapılarının önündə asılı "NO PARKİNG" lövhələri. Nə imiş? Burada maşın saxlamaq olmazmış. Halbuki yüz il əvvəl buranın sakininə atını burda saxlama deməyə heç kimin cürəti çatmadı. Bu günsə NO PARKİNG...

Nə qədər ki, biz İçəri şəhərimizdə tarixi sənət əsərlərimizi, xalılarımızi, mis qablarımızi dəyərsiz əşya kimi satacağıq, nə qədər ki, daş abidələrimizin üstündəki yazılılardan xəbərsiz olacağıq, nə qədər ki, sənət anlayışımız tarixi binaları söküb yerində göydələn ucaltmaq olacaq, nə qədər ki, əndərunumuzda əcnəbi tikililər hakim olacaq, bir o qədər NO PARKİNGlər olacaq. Gəlin, heç olmazsa geridə qalanları qoruyaq ki, gələcək nəsillərə göstərmək üçün əlimizdə nə isə qalsın.

Insan-ağac əlaqələri hz. Adəm dövründə yasaq meyvənin yeyilməsi və görünən ədəb yerlərinin yarpaqlarla örtülməsiylə başlayır. İnsanın imdadına ilk dəfə ağac çatmışdır.

Sosial müəssisələrin bağçaları ümumiyyətlə ağaclarla doludur. Ağacliği olan bir xəstəxanada gözlərini açan körpə evə aparılır, dəmir deyil, taxta beşiyə qoyulur.

Ata-babalarımızın ağaclarla ünsiyyəti bizdən çıxdı. Evlərinin direkləri ağacdandır, su bardaqları şam ağacındanmış. Körpə dünyaya gələn kimi sədəqə və şükür niyyətiylə qoz və çinar kimi uzun ömürlü ağaclar əkərlərmiş. Biz isə köhnə şamların bardaq olduğu yetməzmiş kimi gördüyüümüz onlarla ağacın adını belə bilmirik.

Böyükən usağına ağaclarla yellənçək asılır. Şəhərlərdə dəmir yellənçəklərdəki uşaqların ayağı toprağa deyil, betona və daşlara dəyir. Gəncliyin dəlilikdən bir şobə olduğu zaman gəldikdə qəlb çekilir ağaclarla.

Xəstələnən insanın imdadına daşdan, torpaqdan çox bitki və çiçəklər gələrlər. Tərləyənləri günəşdən qoruyan ağaclar qışın soyuğunda da insanların cərgəsində yer alır və özünü alovlar içində məhv edir.

QIŞ; ÖLÜ AĞACLARA GÖZƏLLƏMƏ...

Atalarımız “*yaş kəsən baş kəsər*” deyərək ağaclarla canlılıq nisbət etmişlər. Hətta bəziləri ağaclarla qüdrət olacağı düşüncəsiyle onlardan nə isə diləyəcək hala gələrək budaqlarını parça ilə doldururlar... Hz. Peyğəmbər də “*Ölinizdəki bir fidanı qiyamətin qopacağını bilsəniz də əkin!*” buyurur. Ağacların yaşıni hesablaya bilirik. Qurbanda biçağı görüb qorxmaması üçün heyvanın gözünü bağladığımız kimi əvvəller meşəyə ağac kəsməyə gedənlər də eyni düşüncə ilə baltanın ağzını parçayla sariyarmışlar.

Ağac və çiçək adlarını övladlarımıza, şəhərlərimizə, kəndlərimizə veririk. Sultanlar Çamlıçada, Koroğlu Çamlıbel dəldədir. (Türkiyə türkçəsində Çənlibel Çamlıbel olaraq adlandırılır) Uşaqlarımıza verdiyimiz bir çox ad da çiçəklə bağlıdır. Gülay, Ayşəgül, Gülxar, Gülağa... Üzlərdə gül açar. Gülmək feilinin də güldən törəməsi böyük bir incəlikdir.

Bağçadakı ağacları, gül-ciçəyi sadəcə çöldə görməklə kifayətlənmərik. Onları saxsılara, vazalara, çərçivələrə qoyma. Ağac və çiçəklərin kökləri nə qədər də insanın əl və ayaqlarına bənzəyir.

Pişiyin balalarını yediyi kimi biz də sevgimizdən və Yaradanın hədiyyəsini geri çevirmə ədəbsizliyinə düşməmək üçün gülü qurudaraq çayını dəmlər, mürəbbəsini bişirərik. Böyük cökə ağacının narın çiçəklərini də unutmarıq.

Karvansaraylardakı, mədrəsələrdəki taxtadan məscidləri gördükdə beton və daş məscidlərin iliklərimizə qədər bizi üzütdüyünü fərq edərik. Taxta döşəməli məsciddə imam “ağaclar qaləm, dəmizlər müräkkəb olsa Allahın sözləri bitməz” dediyi zaman bağçamızdakı cökə ağacından neçə qələmin çıxacağı gəlir ağlımiza. Hesablamaga başlayarıq və digər ağacları da bu hesaba qatarıq. Artıq ağıl hüduduna dirəndikdə də ağıl dənizindən iman sahilinə çıxaraq girdablardan xilas olarıq.

Gündəlik həyatda bitkilər aləmindən misallar verərik. Sərt adama “odun kimi” deyərik. “Gül kimi yaşamağı” hədəfləyərik. Sevdiyimiz yarın boynunu sərvə bənzədərik. Ticarətdə “ver gülüm, al gülüm” prinsipini sevərik.

Hz. Peygəmbər (s.ə.s) qurumuş bir ağacın yarpaqlarını silkələyərək tökdükdən sonra “müsəlmanlar bir-biri ilə görüşdükdə günahları bunun kimi tökülər” deyir. “Quran oxuyan mömin portağal kimidir. Dadi da xoşdur, qoxusu da. Oxumayan isə xurma kimidir. Qoxusu yoxdur, amma dadi var...” (Buxarı)

Hz. Peygəmbərə olan sevgi gül ilə tərənnüm edilir. Gül suyu onun tərinə bənzər. Salxım söyüd ağacı təvazökarlıq rəmziidir. Heç bir

toplumda meyvəsiz ağaç daşlanmaz. Buğda sünbüllü boş ikən dik durur, sanki kibirlidir. Yetişdikdə, başını əyər, təvazö libasına bürünər. Məzarlıqlarda sərv ağacı əlif kimi duruşu ilə Allahın birliliyini, xatırladır. Görəsən nə üçün cəmiyyətdəki hər insan tarixə “ulu çinar” olaraq düşmür? Nə üçün söyüd ağacının böyümə yanğısı “arsızlıq” olaraq dəyərləndirilir?

Bizim Yunus sarı çiçəyə suallar verir. Nəsrəddin xoca qozun yuxarıda, balqabağınsa aşağıda olmasını sorğular və o dəqiqə cavabını qozdan alar. Necip Fazıl “çılə”sinə “tumurcuqlanma dərdi olmayan ağac odundur” sözüylə şifrələr.

Yaşlanan insanın əlindən övladlarından ziyan ağaçdan çəlik tutar. Çəliyi daşıyan yixilda o olduğu yerde qalır, sahibini tərk etməz. İnsan, ağaç tabutla məzarlıqda daşınır. Toprağa qoyulan insanın üstünə taxtalar düzülür. Qəbirdə taxtalar və kəfən insana yoldaşlıq edər. Taxta beşiklə başlayan insan-ağac münasibəti qəbirdə sona çatır. Cənnətdə də yenidən başlar. Cəhənnəm atəşi odunsuzdur. Hz. Peygəmbərə hicranından ağlayan xurma kötüyünün iniltileri bütün ağacların cəhənnəm atəşindən qurtulmasına səbəb olmuşdur. Cəhənnəmin yanacağı özündən xəbərsiz, ağacı sevməyən, ağacı oxumayan insanlarla daşlar olacaqdır.

Soyuq gün və gecələrdə gülsüz qalmamanız duasıyla...

Hz. Peygəmbərə olan sevgi gül ilə tərənnüm edilir. Gül suyu onun tərinə bənzər. Salxım söyüd ağacı təvazökarlıq rəmziidir. Heç bir toplumda meyvəsiz ağaç daşlanmaz. Buğda sünbüllü boş ikən dik durur, sanki kibirlidir. Yetişdikdə, başını əyər, təvazö libasına bürünər. Məzarlıqlarda sərv ağacı əlif kimi duruşu ilə Allahın birliliyini, xatırladır.

“VAV”IN HEKAYƏSİ

Erəb əlifbasının eyni zamanda Quran əlif-bası olması ona ayrı bir dəyər qazandır. Əslində hər hərf bir simvoldur. Hər birinin hərf olması ilə yanaşı anlatmaq istədiyi dərin mənalar vardır. Həm rəqəmsal qarşılıqlarının olması, həm də müəyyən mənə kəsb etmələri baxımından xüsusi bir məziyyətə sahibdir ərəb hərfləri. İslamın xəttatlıq sənətində xüsusilə vav hərfi üzərində düşünmək, təfəkkürə dalmaq gərək. Gəlin vav hərfi üzərində birlikdə düşünək:

İnsan vav şəklində doğular, yerindən doğrulduğda özünü əlif sanar. İnsan iki büküm yaşar, ən doğru olduğu gün ölü. Qulluğun mənası vavadır, əlif ulu-hiyətin və tövhidin simvoludur. Bunun üçün Allah ləfzi əliflə başlar. Əlif kainatın açarıdır, vav kainat. Qulların Rəbbi onların vav kimi mütəvəzzi olmasını istər. Musa dəl olmuşdur, amma Fironun gözü əlifdə qalmışdır.

İbrahim atəşdə vavdır, Nəmrudsa atəşdə odun. Yunus ancaq vav olaraq balığın qarnından qurtulmuş. İnsan ana bətnində iki büküm olduğu zaman rahatlanar. Dümdüz uzansa da məzarda kim rahatdır ki? Vavin əliflə münasibəti nə qədər yaxşı isə, kainatın nizamı da o nisbətdədir. Kim kimi xatırlarsa, ilk önce o qaçar xatırlığına. Kainatdakı bütün cisimlər boşluqda dönərkən bəlkə də insan bu səbəbdən boşluqda qalmamış, Rəbbi onu imanla doldurmuşdur.

Kainat əvveldə əlifdir, ilahi nəfəslə axirdə vav olur. Mənəni bilmeyənlər vav deyə bilməz, vay deyər. Buna vaveyla deyilir. Yəni vav ola bilmədikləri üçün fəryad edənlərin hali. Əlif bir ağacdır, insan onun budağı. Əzrail budadiqca səsləri daha gur çıxar nəfəslərin. Hərəsi bir budaqdır və o ağacdan bəsnir. Vav olub o ağacın kölgəsinə siğınır.

Və Allah insana səslənir, Peyğəmbər vasitəciliyi ilə gelən əmri həm dəl, həm vav ol deyir insana. “Mömin kişilərlə mömin qadınlar bir-birilərinin veliləridir. Yaxşılığı əmr edər, pisliye mane olarlar. Namaz qılar, zəkat verərlər. Allaha və Rəsuluna itaət edərlər. Məhz bunlara Allah rəhmət edəcəkdir. Şübhəsiz ki, Allah güclüdür və hakimdir.”

Başqasının önünde əyilmək, kiminsə əmrinə girmək necə də ağırdır. Krallara boyun əyməmiş insan görmədiyi bir varlığımı itaət edəcəkdir?

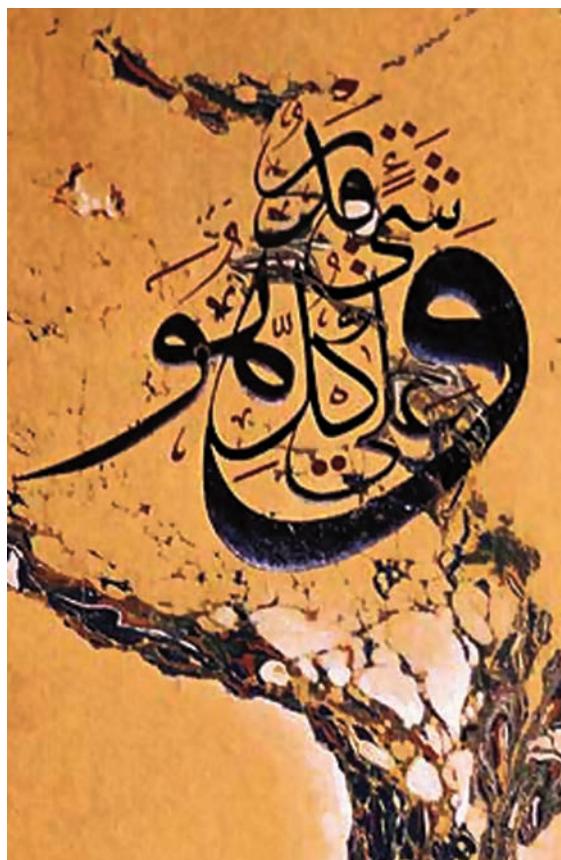
İnsan özündən xəbərsizdir. Bir-birinə sarılan iki lam kainatı ayaqda tutan sütunlar kimi əlifin ardında

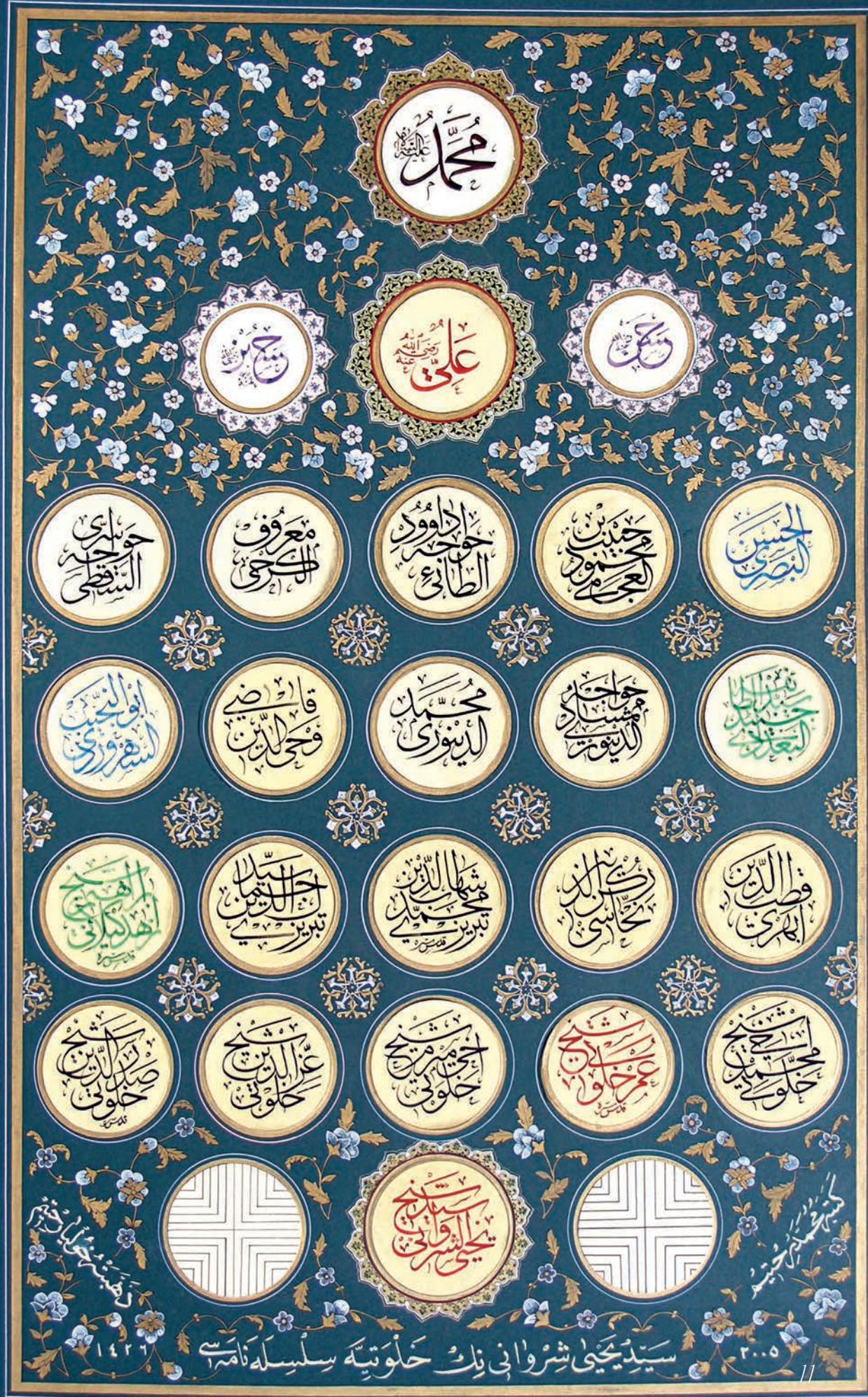
durur. Kainatın planetləri yuvarlanıb son hərf kimi ardından gedərkən insan səfərdə geri qalmağın acısını nə zaman anlayacaqdır. Dardadır, siğınacaq yeri yoxdur. Kainata və səslərə qulaq verənlər yenidən duyar o çağrını:

“Səbir və namazla Allahdan yardım istəyin. Rəblərinə qovuşmayı umanlar və Allaha həqiqi saygı göstərənlərdən başqalarına namaz əlbəttə ağır gələr.” Sonra insanı çağırır, bəlkə cənnətin qoxusunu duyurmaq üçündür bu dəvət, bəlkə də öz yanına çağırır.

O ayə: “Səcdə et, yaxınlaş!”

VAVı araşdırırdım bir az. Qurda-quşa xəbər saldım, maraqlı xəbərlər aldım. “Huvəl baqi” huvə kəlmələrində işlənirmiş, təkbaşına işlənməzmiz. Ərəb hərfləri adətən bir-birinə bitişdirilərək və hərəkələrlə yazılımış. Vav hə ilə birləşdikdə “huvə”, yəni “O” mənasında işlənən Allahın isimlərindən biri olurmuş. VAV “O” deməkdir.

Hazırlayan: Eldəniz Sadayoğlu

Göza nur, qalba sevinc TƏZHİB

Səzək sənətlərimizin çox yaygın bir qolu olan təzhib ərəb dilində qızılla işləmə (bəzəmə) deməkdir.

Təzhibin ən erkən nümunələrini kitab yazma sənətindəki Quran, dua, elmi və ədəbi kitablarda görmək mümkündür. Türk təzhibçilərinin yüzillər boyu fərqli üslublarla inkişaf etdiriyi ən mükəmməl təzhibləri dini kitablar üçün hazırladıqları bilinən bir gerçəkdir. Çalışma və yeniliklərini dövlət himayəsində saraya bağlı olan naxışxanalarda davam etdirən bu sənətkarlar müzəhhib deyilir.

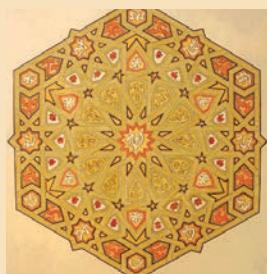
Təzhib sənətinin ən əsas maddəsi sayılan qızıl uzun əməliyyat prosesindən sonra nazik lövhə (vərəq) halında müzəhhibə verilir. Zamki ərəbi (həvəngdəstə) ilə əzilən qızıl, su ilə ipəkdən süzülür. Sonra qurudularaq toz halına gətirilir. Tətbiq olunacaq yerlərə jelatinli su ilə sürtüldükdən sonra əqiq daşından düzəlmüş mührə ilə parıldadılır. XII və XIII-əsrlərdə parlaq şəkildə tətbiq olunan qızıl daha sonrakı dövrlərdə müxtəlif rənglərdə (yaşıl, qırmızı, ağ) emal edilmişdir. Bəzənsə mat olaraq tətbiq olunmuşdur. Qızılla birlikdə işlənən rəngli boyaların içərisindən mavi rəng xüsusişə seçilir. Əsas iki rəngin xaricindəki ana rənglər qırmızı, yaşıl tonlarda qismən zəmin rəngi olaraq istifadə olunur. Çiçək motivlərinin rənglənməsində də bütün ana rənglər və tonları açıqdan qoyuya doğru boyanır. Bir əsərdə təzhiblənən bölmələr kitabın adı, müəllifi, sərlövhə, son səhifələr, başlıq və ya

mehrabiyyə adlanan Qurandakı surə, digər yazı-larda isə başlıqlar, cümlə və ayələri bir-birindən ayırmaq üçün qoyulan nöqtə və ya dayanacaq işaretləri, səhifə kənarında görünən və mövzuyla bağlı şərhləri ehtiva edən gül naxışlarıdır (səcdə, hizb, cüz və s.).

Heyvan mənşəli biçimlərin üslublaşmasından meydana gələn motiv çeşidi müasir zamanımıza Rumi adı altında gəlib çatmışdır. Anadolu demək olan Rumi XII və XIII əsrlərdə memari bəzək və təzhib sənətində ən çox istifadə olunan motivdir.

Türk təzhibinin ən müstəsna nümunələrindən biri Qarahisari Quranındaki naxışlardır. Üslub və çeşid baxımından Osmanlı bəzəmə sənətinin bir növü sayılan bu Qurandakı təzhiblər ağlaşığmaz incəliklə Qaramemi naxışxanasının məhsuludur. Müxtəlif rəng və üslublarla 600 dəyişik rəng çeşidi ilə təzhib olunmuşdur.

Xüsusilə çiçək buketlərindən meydana gələn bu sənət XIX-əsrin sonuna qədər davam etmişdir. XIX-əsrin sonuna yaxın klassik motivlərin yenidən ələ alınmasına çalışılmış və Türk təzhibində Neoklassik üslub meydana çıxmışsa da, bu Osmanlı bəzəmə sənətinin ən zəif üslubu olaraq qəbul edilir. Təzhibin tətbiq edildiyi bir çox sahələrdən biri də mürəqqə yazı lövhələri üzərində işlənən bəzəmələrdir. Əsrimizdə varlığı lövhə tərzində davam edən Türk təzhibi bugünkü incəsənət standartlarına cavab verir.

Cizgilerin dili MINİATÜR

Miniatür sözü latin dilində “qırımızı ilə boyamaq” mənasına gələn miniara kəlməsindən törəmişdir. Hər hansı bir kitabda mövzu başlıqlarını minium, yəni qırmızı rəngli arxa fon ilə nəzərə çarpacaq hala gətirilməsinə miniara deyilir. Zamanla mətni bəzəyən şəkillərə də miniatür deyildi. İranlılar və türklər bu cür rəsmə “Naxış rəsm” və ya “Hurdə naxış” demişlər. Ən erkən miniatür nümunələrinə III əsrə rast gəlirik. Sasaniər zamanında Mani adlı bir sənətkar öz yazdığı kitabı rəsmlərlə bəzəmiş və daha sonra bu sahədə bir çox tələbə yetişdirilmişdir.

Bu sənətkarlar orta və ön Asiyaya doğru yayılıraq öyrəndikləri sənəti də getdikləri yerə aparmışlar. İslam mədəniyyətinin türklər arasında yayılmasından sonra Selcuqlu türkləri miniatür sənətinə əhəmiyyət verməyə başladılar.

Yavuz Sultan Səlim Təbriz səfərindən qayıdarkən özü ilə birlikdə bir çox sənətkarı da İstanbula gətirmişdi. Bu sənətkarların çəkdiyi miniatürlərdə daha sonrakı dövrlərdə özünü qüvvətlə hiss etdirən şərq sənətinin ilk nümunələrini görürük. Qanuni Sultan Süleymanın uzun illər davam edən səltənət illərində saray emalatx-

analarında müxtəlif miniatürler hazırlanmağa başladı.

Miniatürü hazırlanacaq mövzu müəyyənləşdirildikdən sonra onun məğzinə görə ən mühüm insan və ya obyekt mərkəz seçilərək digər hissələr silsiləvari şəkildə yerləşdirilir. Kolgə qayğısı olmadan anladılmaq istənən mövzudakı bütünlüyü pozmayacaq şəkildə hər bir obyekt bir-birini gizləməyəcək surətdə çəkilir. Köməkçi motivlərlə (ağac, çiçək, dağ və s.) zənginləşdirilir. Miniatür rənglənərkən qızıl sərmədən istifadə olunacaqsası, parıldatma əsnasında boyaların pozulmaması üçün əvvəlcə qızıl sürürlür və parladılır. Sonra isə üfüq xətti deyilən dağ, təpə kimi səma ilə həmsərhəd olan böülümlərdən başlayaraq boyama işinə davam edilir.

Bu gün miniatür sahəsində istifadə olunan ləvazimat və maddələr əvvəlkilərlə müqayisədə çox çeşidlidir. Lakin kimyəvi maddələrdən əldə edilən boyalar və kağızların ömrü azdır. Əski miniatür nümunələrinin müasir günü müzə qədər gəlib çatmasının səbəbi tamamilə təbii maddələrdən hazırlanmış olmalarıdır. Bu gün müxtəlif universitet, özəl qurumlar və şəxslər tərəfindən miniatür dərsləri keçilməkdədir. Belə təhsil müəssisələrində usta sənətkarlar yetişməkdədir. Ümid edirik ki, digər ənənəvi sənətlərimizlə birlikdə müasir miniatür sənəti də layiqli yerini alacaqdır.

Rənglərin su ilə rəqsi EBRU SƏNƏTİ

ir-birinə keçən, ancaq qarışmamış, baxıldığı zaman ayırd edilə biləcək şəkildə görünən rəng və şəkillərə "EBRU" deyilir. Bir sənət əsəri olan ebru su üstünə cilənən maye boyanın öz-özünə formalasaraq şəkillənməsi və bu şəkillərə müdaxilə edilərək, meydana gələn naxışların kağıza çıxarılmasıdır. Ebru sənətinin bir xüsusiyyəti də onun ənənəvi Türk sənətlərindən olmasıdır.

Bir çox əski əsərlərdə bəzək məqsədi ilə istifadə olunan ebru bu gün çərçivəyə salınaraq divarlardan asılır. İnsan ruhunu fərəhələndirərək onu pozitiv düşüncəyə istiqamətləndirən ebru bu gün streslərlə dolu olan dünyamızın insanları tərəfindən yüksək rəğbətlə qarşılanır.

Ənənəvi əl işlərindən olan ebru son zamanlar unudulmaq təhlükəsi ilə qarşı-qarşıya idi. Lakin bu gün dünya çapında müxtəlif millətlər tərəfindən mənimşənərək bəzi ölkələrdə ebru düzəltmək üçün istifadə olunan alətlər istehsal edən fabriklər qurulmuşdur. Ebru sənətində son dövrün sənətkarı olan mərhum Mustafa Düzgünman istər yetişdirdiyi tələbələrlə, istərsə də bu sənətə qazandığı anlayışla mənəvi xəzinələrimizdən sayılan ebru sənətinin yaşadılmasında böyük rol oynamışdır.

Ebruya başlamadan əvvəl təknəyə kitrəli su doldurulur. Ebru təknəsi sadə aliminiumdan olub, paxlava bisirilən siniyə bənzəyir. Kitrə isə xüsusi bitkidən hazırlanan maddədir. İki xörək qaşığı kitrə iki litr suya tökülrək 2, 3 və ya 4 gün saxlanılır. Şişən kitrə su içində əl ilə yoğrularaq həll olunur. Su lazımı hala göldikdə tənzifdən süzülərək təmizlənir və yavaşca (köpük-ləndirilmədən) təknəyə tökülr.

Ebrunun hazırlanmasında torpaq boyalarından istifadə olunur.

Müxtəlif rəngli torpaq boyalar ayrı-ayrı iki şüse (və ya seramik) arasında əzilir. Əzmə əsnasında azca su da əlavə olunur. Hazırlanan boyaya mal ödü qatılır. 15 gün və ya bir ay saxlanılır. Öd asidi boyanı bisirərək hazır hala gətirir. Saxlanılaraq hazır hala gələn boyadan sulandıraraq istifadə olunur. Boya açılmazsa təkrar öd qatılır. Rəngi açmaq üçün boyaya su qatılır.

Bir ebru yalnız bir dəfə düzəlir. İkinci dəfə eyni naxışı almaq mümkün deyildir. Hazırlanan boyalar firça və ya metal çubuq vasitəsi ilə əvvəlcədən hazırlanmış kitrəli suya damladılır. Əgər əlavə naxış və ya figur çəkiləcəksə, metal çubuq, daraq və bu kimi alətlərdən istifadə olunur. Ebru hazırlarkən boyaların açılmasını və şəkillərin yuvarlaqlığını tamamən istədiyimiz kimi formalasdırı bilmərik.

Lakin üstündə işlədiyimiz ebrunun necə olacağını dəqiq bilməsək də nəyə bənzəyəcəyini təxmin edə bilerik. Məhz buna görə ebruda bir naxışı iki dəfə almaq mümkün deyil. Hər ebru demək olar ki, hazırlanlığı anın imzasını daşıyır...

Sonra kağızı təknənin üstünə sərərək ebrunu kağıza əks etdirirlər.

Kağız təmiz və küləksiz bir yerə sərilərək qurudulur.

Qələm gözəli XƏTT

İslam mənbələrində yazı sənətinin tərifi "xətt, cismani alətlətlə meydana gətirilən ruhani bir həndəsədir." cümləsi ilə verilmiş və bu tərifə uyğun olaraq xətt sənəti əsrlər boyu inkişaf etdirilmişdir.

tatların yenilik axtarmaları sayesində yeni yazı formaları meydana çıktı. Bu yazı növlərini yüksək mərhələyə çıxaranlar arasında xüsusi yeri olan İbn Muqlə (? – 328/940) xəttin nizam və ahəng qaydalarını tərtib etdi.

Bu inkişaf əsnasında kufi yazı da, xüsusilə Quranın yazılması sahəsində parlaq dövrünü yaşayırıdı. Yayıldığı nisbətdə fərqliliklər ərz edən kufi yazılış şimali Afrika ölkələrində daha yuvarlaq olaraq, xüsusilə Əndəlüsdə və Məğribdə məğribi adı ilə hökmranlığını qoruyub saxladı.

Daha çox abidələrdə nəzərə çarpan iri yazılarla yazılış kufi yazılışda bəzi bəzək ünsürləri ilə birlikdə dekorativ mahiyət qazandı. Mənsub yazılışının yuxarıda vərraqi adı ilə keçən və ümumiyyətlə kitabların nüsxələnməsinə məxsus olduğu üçün nəsx də deyilən formasından XI əsrin başlarında mühəqqeq, reyhani, və nəsx yazılışı töredi. Bu dövrün parlaq xəttati olan İbnul-Bəvvab (? – 413/1022) İbn Muqlənin əsulunu dəyişirdi və XIII əsrin ortalarına qədər bu üslub davam etdi. O zamana qədər düz kəsilən qamış qələmin ağzını əyri kəsmək də onun ixtirasıdır ki, bu icad yazıya böyük lətafət qazanmışdır.

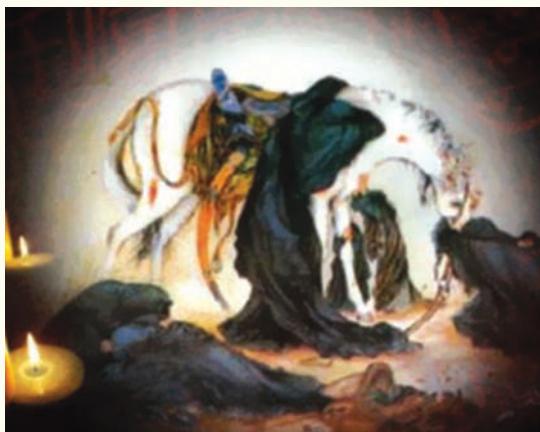
Türk xətt sənəti dedikdə, türklərin İslamiyyəti qəbul etdikdən sonrakı dövrde yazı vasitəsi olaraq seçdikləri ərəb hərfləri ilə ortaya qoyduqları hüsnü-xətt yada düşür. Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, ərəb hərfləri İslamiyyətin zühurundan sonra yavaş-yavaş estetik xarakter qazanmış və bu proses VII əsrin ortalarından etibarən sürtənlənmişdir. Türklerin İslam aləmində əhəmiyyətli mövqə tutduğu əsrə mühüm bir sənət növüne çevrilmişdir. Bu səbəblə əvvəlcə ərəb hərflərinin quruluşu və İslamin ilk çağlarında inkişafi haqqında qısa məlumat vermək yerinə düşərdi.

İslam mənbələrində yazı sənətinin tərifi "xətt, cismani alətlətlə meydana gətirilən ruhani bir həndəsədir." cümləsi ilə verilmiş və bu tərifə uyğun olaraq xətt sənəti əsrlər boyu inkişaf etdirilmişdir. Çünkü ərəb yazılışındaki bir çox hərflər kəlmənin əvvəlində, ortasında və sonunda gəlməsinə görə dəyişik yazılır. Sənət halına çevrilərək elastik şəkil alan hərflərin bir-birinə bitişdikdə ortaya çıxan zəngin görünüşü, eyni kəlmə və ya cümlənin müxtəlif tərkiblərlə yazılıbilmə imkanı bu yazılarla, sənətdə aranan sonsuzluq və yenilik qapısını açıq tutmuşdur.

Zaman keçdikcə bu yazı iki tərzə ayrıldı: Sərtbucaqlı olan yazı tərzi, müşhəflərə (Quran kitablarına) və qalıcı yazışmalara məxsuslaşdırılırlaraq ən çox Kufədə istifadə olunduğu üçün kufi adı ilə məşhurlaşmağa başladı. Sürətli yazıla bilən və sərtbucaqlı olmayan digər yazı tərzi isə gündəlik yazıldarda istifadə olunurdu. Bu yazı yuvarlaq və yumşaqlığı səbəbi ilə sənətə uyğun hal aldı. Yeni yazı cinslərinin bəziləri nisbət ifadə edən isimlərindən də anlaşılacağı kimi yeni xarakter daşıyır və fərqli qələmlərlə yazılırdı.

Abbasilər dövründə inkişaf edən elm və sənət sayesində böyük mərkəzlərdə, xüsusilə Bağdadda kitabı olan maraq və bunları yazaraq çoxaldan "vərraq"lar artmışdı. Məhz bunların kitabı nüsxələnməsində istifadə etdikləri yazıya vərraqi, mühəqqeq və iraqi deyildi. VIII əsrin sonlarından etibarən xətt-

GƏLİN, CANLAR, BİR OLAQ!

*"Dərman araram dərdimə,
Dərdim mənə dərman imiş."*

deyir Niyazi Misri.

Əslında Kərbəla bizi bölən deyil, bir-
laşdırın bir hadisə olmalıdır. Çünkü
hz. Hüseynə vurulan qılinc və xəncər
zərbələri həqiqətdə bütün ümmətin ürəyinə
vurulmuş, ona atılan oxlar hər birimizin ürəyinə
saplanmışdır. Kaş ki, o oxlar, qılıncalar həqiqətən
qəlbimizə saplanmış olaydı. Kaş ki, o əsrədə
yaşayıb, onun cərgəsində yer alıb şəhadətə
birlikdə gedəydik. O gün yanında ola bilmədik.
Bir udum su verə bilmədik, bu günsə yalnız göz
yaşlarımla acı xatırəni yad edirik. Bir halda ki,
Kərbəla deyildikdə bütün ümmətin qəlbini
yaralanır, o halda bizi bir araya gətirən qüvvə də
şübhəsiz ki, hz. Hüseyin olmalıdır.

Məhərrəm ayına çıxıb hz. Hüseyni, Kərbəla
şəhidlərini yad etməmək olarmış? On üç ildir
yaşadığım Azərbaycanın bir çox rayonunda azəri
qardaşlarımıla hər zaman paylaşmağa çalışdığım
bir gerçək vardi. O da Anadolu türklərinin
ümumi olaraq əhli-beyt, xüsusiş də hz. Hüseynə
sonsuz məhəbbətinin olması idi. İlk gəldiyimiz
vaxtlarda bizim əhli-beyt sevgimiz o qədər də
bilinmirdi. Digər tərəfdən aralarına ixrilaf
salınmış ümmətin bir-birinə keçirdiyi səmimi

Allahın pak qıldığı və dinin təməli
olan ədalət uğrunda şəhidlərin arasına
qatdığı əhli-beytin bu böyük imamlarını
sevmək, onların eşqi ilə yaşamaq,
izlərini təqib etmək bu əziz milləti
dünyanın sultanı qılmışdır. Düşdürüümüz
yerdən təkrar qalxmağın da yeganə yolu
budur. Ədalət prinsipindən yapışmaq,
mərhəmətli olmaq və Yezidin deyil,
Hüseynin çağırışına tabe olmaq...

hisslərdən xəbərdar etməsi, aradakı süni buzların
əriməsi deməkdir.

Rayonların birindəki məscidin axundu ilə
tanış olduqdan sonra Türkiyədə nəşr olunmuş M.
Sami Ramazanoğlunun Hz. Əli (kərrəmallahu
vəchəh) ilə bağlı qələmə aldığı kitabı birlikdə¹
mütaliə etdik. O, hz. Əli ilə bağlı ayələri və hədis-
ləri oxuyub şərh etdikcə heyrətə gəlirdi. Bizim
əhli-beytə bu qədər qiymət verdiyimizə inana
bilmirdi. Ona dediyim sözlər bugünkü kimi
yadimdadır.

“Axund qardaşım, bu kitab sənin gözünə
girmək üçün qələmə alınmayıb. Bu kitabın müəllifi
1984-cü ildə vəfat etdi. O zaman hələ Sovetlər
birliyi dağılmamışdı. Mən də Azərbaycana
gəlmək bir tərəfə, buranı xəritədə belə göstərə
bilməzdim.” Bunun kimi onlarla kitabın varlığını
dan bəhs edib heç birinin Azərbaycan üçün çap
olunmadığını yenidən ifadə etdim. Yəni biz, əhli-
beytə məhəbbətlə böyüdük demişdim ki, o
zamanlar yanında olan atam, rəhmətlik babam-
dan öyrəndiyi “Qana boyanmış nazlı Hüseynim”
mərsiyəsini oxumağa başladı. Hamımız kövrəldik
və gözlərimizdən yaşlar süzüldü. O gün hz.
Hüseyin bizi birləşdirmişdi. Aradakı sevgi ünsürü
olmuşdu. Atam həcc ziyarətində ikən də oxuduğu
mərsiyə ilə hz. Hüseyin sevgisinin hacılar arasında

Kərbəlada qumlar alov kimidir.
Səhrayla birlikdə güllər də yanır.
Fərat hər zamankindan daha
çılğın. Gül dodaqlar quruyur,
körpələr yanır. Bir udum suya, bir
udum sevgiyə həsrət əhli-beyt
yanır, İslam aləminin qəlbi yanır.

qardaşlıq şüurunun oyanmasına təsir etdiyini xatırılardan nəql edərək duyğulanmış və duyğulandırmışdı. Hz. Hüseyn məhz bu idi.

Yenə aradakı qardaşlığın və sevginin güclənməsinə təkan olması ümidi ilə aşura günü münasibətilə Türkiyədən bir neçə yazıçının yazdıqlarını Azərbaycandakı qardaşlarımı paylaşmaq istədim. Yalnız bu sətirlərdən sonra alınıza dəsmal alaraq tənha bir yerə çəkilmənizi tövsiyə edirəm...

Bir bayram günü hz. Həsənlə ... Hüseynin yeni paltar istədiyi rəvəyat edilir. Rəsulullah (s.ə.s) yoxsul, hz. Əli ilə Fatimə (r.a) kasıb. Cəbrayılın belə gözünü yaşardan bu istək iki dəst bəmbəyaz libası Peyğəmbər (s.ə.s)-ə hədiyyə etməsi ilə nəticələndi. Lakin bu hədiyyədən uşaqlar o qədər də razı qalmadılar. "Kaş ki, rəngli olsayıd!" deyə ağlamğa başladılar. Peyğəmbərimiz ələcsiz halda Cəbrayıl baxdı. Hz. Cəbrayıl Rəsulullahha "Üstünə su atın! İstədikləri rəngə boyansın." -dedi. Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) paltarların üstünə bir az su atıldıdan sonra hz. Həsənin libası sariya, hz. Hüseyninki isə qırmızıya boyandı. Cəbrayıl (ə.s) ağlamağa başladı. Hz. Peyğəmbər: "Uşaqlar sevindi. Sən niyə ağlayırsan?" -deyə sual verdi. Cəbrayıl (ə.s): "Bu iki rəng Həsənlə Hüseynin cənnətdəki köşkləri, mənaları və həqiqətləridir." -dedikdən sonra "Nə acidir ki, hz. Həsən zəhərlənərək, hz. Hüseynsə al qanları ilə dünyadan köçəcək." -deyə kədərləndi. Məhz bu iki rəng, bu iki təcəlli bizə çox şey öyrədir. Bəlkə cəlalin rəngidir qırmızı. Cəlalin, mərifətin, həqiqətin ortaya çıxışının, Allahın elmiylə təcəllisinin, Allahın qüdrəti ilə bu aləmə təcəllisinin rəngidir bəlkə də.

Həzrət Peyğəmbər gözünün nuru Fatimə ilə

İslamın Zülfüqarı və Allahın aslanı olan bu iki göz bəbəyinə xitab edərdi. Bir gün hz. Fatimə gələrək qəmgin halda Rəsulullahha: "Həsənlə, Hüseyn itiblər, tapa bilmirəm" -dedi. Rəsulullah (s.ə.s): "Qorxma, Allah onları qoruyur" deyərək ona təsəlli verdi. Buna baxmayaraq bütün Mədinə səfərbər oldu. Sonra onları Bəni-Nəccar axurunda yatarkən tapdırılar. Bir məlek qanadının birsini onlara döşək, digərini yorğan etmişdi. Onları oyandırmağa qiymayan həzrət Peyğəmbər gah Həsəni, gah da Hüseyni öpürdü. Ta oyanana qədər öpdü. Oyandıqları zaman hər ikisini ciyinə aldı. Yolda hz. Əbu Bəkr "Ya Rəsulallah, heç olmazsa birini biz aparaq" dedi. O isə hər ikisini özünün daşıyacağı söyləyərək verməməkdə israr etdi. Hz. Əbu Bəkr uşaqlara: "Nə gözəl miniyiniz var. Kainatın sərvəri sizi ciyində gəzdirir" -dedikdə isə hz. Peyğəmbər də bu cavabı verdi: "Onlar da çox usta minicidirlər." Allahın pak qıldıq və dinin təmeli olan ədalət uğrunda şəhidlərin arasına qatdığı əhli-beytin bu böyük imamlarını sevmək, onların eşqi ilə yaşamaq, izlərini təqib etmək bu əziz milləti dönyanın sultani qılmışdır. Düşdürümüz yerdən təkrar qalxmağın da yeganə yolu budur. Ədalət prinsipindən yapışmaq, mərhəmətli olmaq və Yezidin deyil, Hüseynin çağırışına tabe olmaq...

Sadık YALSIZUÇANLAR

Islamdan əvvəl müşrik ərəbərlə yəhudilərdə on məhərrəm günü oruc tutmaq adəti varmış. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) Mədinəyə hicrət etdikdə bu adətlə qarşılaşmış, nə üçün oruc tutduqlarını soruşmuş, "Bu gün hz. Musa ilə İsrail oğulları Fironun zülmündən xilas olmuş, Firon isə ordusunu ilə birlikdə dənizdə boğulmuşdur. Buna görə bayram edir və şükür orucu tuturlar" cavabını aldıqda isə "Biz Musaya

onlardan (yəhudilərdən) daha yaxınıq, biz də tutaq.” buyurmuşdu. Ramazan orucu fərz qılı-nana qədər məhərrəm orucu tutulmuş, sonra isə bu orucu tutmaq sərbəst olmuşdur. İstəyən tutmuş, istəyən tutmamış. Səhih mənbələrdə yer alan bu fakt Kərbəla faciəsini kölgələmək üçün sonradan uydurulmuş deyildir. Eyni zamanda, məhərrəm ayının onuncu günü həm naflı oruc tutmaq, həm də Hz. Hüseyin başda olmaqla Kərbəla şəhidlərini sevgi və rəhmətlə anmaq mümkündür. Heç biri digərinə zidd deyildir.

Amma ayinlərdə bölünməyə, müsəlman gruplar arasında mənfi duyğular yaratmağa yol verməmək üçün orta yolu əldən buraxmamaq lazımdır. Məsələn: Türkiyədə yaşayan Cəfəri qardaşlarımızın zəncir vuraraq özlərini qana qeltən etmək yerinə Qırmızı Ayparaya qan vermələri nümunə götürüləcək əməllərdəndir. Hətta bir reform örnəyidir.

Kərbəla faciəsini yad etmə işini yalnız şələrə xas etməmək lazımdır. Hz. Hüseyin hamımızındır. Zülmə qarşı çıxməq, haqlının yanında olmaq, göz yaşı tökmək hər birimizin borcu və vəzifəsidir. Kərbəla faciəsini birlikdə anmaliyiq. Bu kimi ayinlərdə yaşanan faciəni yad edib göz yaşı tökməkdən çox müsəlmanların birlüyü, parçalanmanın səbəbləri, firqələrə ayrılmmanın verdiyi zərərlər, zülmün pisliyi, zülmə mübarizə aparmağın vacibliyi və bu kimi mövzular üzərində durmalı, Hz. Hüseyinin çox sevdiyi babasından miras qalan əxlaqının

nümunə götürülməsinə üstünlük verməliyik.

Hayrettin KARAMAN

04.02.2007

Yeni Şafak

SUYA DÜŞƏN QAN: KƏRBƏLA

Məhərrəm ayının onuncu gecəsi... Səhra Məd tutub yanır. Kərbəla qaynayır sanki. “Kerb” və “bəla”, yəni qəm və bəla qol-qola. Kərbəlada qumlar alov kimidir. Səhrayla birlikdə gullər də yanır. Fərat hər zamankindan daha çılğın. Güllə dodaqlar quruyur, körpələr yanır. Bir udum suya, bir udum sevgiyə həsrət əhli-beyt yanır, İslam aləminin qəlbə yanır. Su deyə inildəyən körpələrin səsinə ürək tab gətirmir. Fərat buz kimi axır, amma yanında sevgiyə həsrət bir dəstə gül yanır. Hz. Hüseyin əhli-beyti qırmağa gələn ordunun sərkərdəsi Ömər bin Sadın yanına Əbü'l-Fəzli göndərərək o gecə üçün möhlət istəyir. Namaz qılmaq, Quran oxumaq və Allaha dua etmək üçün möhlət istəyir. Hz. Hüseyin yanındakılara: “Gecə düşən kimi əhli-beytdən bir-bir, iki-iki yanınızə alın və buradan uzaqlaşın!” deyir, amma heç biri dinləmir. Son gecə... Namaz və Quranla keçən gecə... Bir anlıq gözləri qapanır. “Düşmən hücküm etdi” deyib oyandırırlar. Gözel gözlərini açaraq susuzluqdan qurumuş dodaqlarını tərpədir: “Babamın Hüseyinim, səni gözləyirəm. Bu gün mənə qovuşacaqsan dediyini eşitdim.” Güllə üzü təbəssüm edir.

Ölkəmizin hər zamankindan daha çox birliyə möhtac olduğu bir zamanda əhli-beyt ətrafında cəm olaraq Rəsulullahı nə qədər sevindirəcəyimiz aşkardır. Çünkü o, “Sizə iki şey qoyub gedirəm: Quranı və əhli-beytimi” buyurur. Bu ikisinə sahib çıxməq Allahı və Peyğəmbərini sevməkdir.

Kərbəlada bir od düşdü İslamin qəlbinə, o atəş heç sönmədi.
Əsrləri yandırıb-yaxaraq günümüzə qədər gəlib çatdı.
Şiələr qədər sünnilər də göz yaşı axıtdı bu atəşə.
Nəsillər bu göz yaşları ilə böyüdü.

Çadırın dirəyinə söykənmiş Peyğəmbər (s.ə.s) nəvələrini seyr edir, hz. Əli, hz. Fatimə övladlarını seyr edir. Gullerininin yanmasını, budaqlarının qırılmasını, yarpaqlarının qoparılmamasını görürər. Mələklər bir-birinə girmiş, zaman durmuş, hər şey Kərbəlaya kilidlənmiş. Susuzluq dözülməz hala çatdıqdə hz. Hüseyn atını Fərata sürür. Bir anda beş yüz əsgər kəsir yolunu. Ovcunu su ilə doldurur... O anda bir ox sancılr damağına, qan damlayır suya, içə bilmir... Çadırına geri dönür. O gündən bu yana İslam aləminin qəlbindən qan damlar... O qan hələ də damlamaqda, o atəş yanmaqda, o göz yaşı axmaqdadır... Hələ də Kərbəlanın qumlarından alov qaynayır. Boyuna uyğun qılınc dəxi tapılmayan əhli-beyt gəncləri, körpələri bir-bir doğranmışdır Kərbəlada. Bir zamanlar Uhudda Peyğəmbərimizin: "Atamanam sənə fəda olsun" dediyi hz. Sadın oğlu Ömər, Yezid ordusunun başındadır. Hz. Hüseynə ilk oxu o atır. Atası Sad Peyğəmbəri atılan oxlardan qoruduğu halda, oğlu Onun göz bəbəyini vurur. Hz. Hüseyn aldığı otuz üç qılınc yarası ilə atının üstündə çətinliklə dayanır. Çadırdakı qadınlara da yetişmək imkansız. Kürəyindən girən nizə zərbəsi ilə atından yixılır. Qanlı üzü qızığın qumlara batarkən dodaqlarından bu sözlər töklür: "Bu gün cümədir və namaz vaxtıdır. Minarələrdə adı çəkilən, minbərlərdə şəninə salavat oxunan mənim babamdır."

Çadırlardakı körpələrin, qadınların ahanəsi yüksəldi. Rəsulullah (s.ə.s) onları bir-bir ebasının altına almışdır və: "Bunlar mənim əhli-beytimdir. Mən bunları sevirəm, siz də sevin" demişdi. Amma o gün qanadı qırıq quşlar kimi bir an uçurdular örtüyün altından.

Nə gözlə söyləmiş Füzuli:

Cahanın sahibindən bir udum su qışqanılmış aah!

Fərat ağlar, Murad ağlar, zəmini-asiman ağlar.

Ayaq basdı o məlun qəlbi gahi sirri-Qurana

Əliyyi Fatimə, Peyğəmbəri axırzaman ağlar.

Kərbəlada bir od düşdü İslamin qəlbinə, o atəş heç sönmədi.

Əsrləri yandırıb-yaxaraq günümüzə qədər gəlib çatdı.

Şiələr qədər sünnilər də göz yaşı axıtdı bu atəşə.

Nəsillər bu göz yaşları ilə böyüdü.

Anadolu kəndlərində; evlərdə, camelərdə Kərbəla ağları deyilir. Əlidir, Həsəndir, Hüseyndir uşaqlarının adı. Rəhmətlik babam bizə az anlatmadı Kərbəlanı... Böyük qardaşımın adı Əlidir, uşaqları isə Həsənlə Hüseyn. Anadoluda nümunə alınan ailədir əhli-beyt; Hz. Əli, hz. Fatimə, hz. Həsən, hz. Hüseyn... Onlar bizə rəhbərdir. Cəsarət, comərdlik, fədakarlıq, elm, təqva, itaət, sevgi çeşməsidir onlar. Yeni evlənən gənclərə dua edərkən: "Allahım, bu gənclərə hz. Əli ilə hz. Fatimə arasındaki sevgini ver." demirikmi? Qiymətədək gələcək bütün övliyalar o ailədən gəlir. Elmin qapısı da hz. Əlidir, Xeybərin qapısını bir həmlə ilə sökən də, Allahın aslanı da...

Əhli-beyt müsəlmanları birləşdirən, bütünləşdirən ünsürdür.

Ölkəmizin hər zamankindan daha çox birliyə möhtac olduğu bir zamanda əhli-beyt ətrafında cəm olaraq Rəsulullahı nə qədər sevindirəcəyimiz aşkardır. Çünkü o, "Sizə iki şey qoyub gedirəm: Qurani və əhli-beytimi" buyurur. Bu ikisinə sahib çıxmaq Allahı və Peyğəmbərini sevməkdir.

Bu insanlar şanlı keçmişimizdə pirləri, babaları ilə davamlı olaraq ordularımızın önündə gedərək yol açmışlar və düşmənlə çarşılaşmışlar.

Gözlərimiz Fərat, ürəyimiz Kərbəla... O atəş bizi yandırır hələ də...

İncəsənət xadimi, xəttat Dr. Mehmet RIHTIM:

“İslamın zərifliyini görmək istəyən İslam sənətinə, İslam mədəniyyətinin ortaya qoyduğu memarlığa baxmalıdır.”

Mehmet Rihtim kimdir?

1960-ci ildə
Türkiyənin Kayseri
şəhərində dünyaya gələn
Mehmet Rihtim Atatürk
Universitetinin ilahiyyat
fakültəsini bitirmişdir. İlk
xəttatlıq dərsini 1982-ci ildə
Muzaffer Ecevitdən
almışdır. Daha sonra
Mehmet Özçaydan nəsx,
Prof. Ali Alparslan'dan təliq
və riqa dərsləri almışdır.
1997-ci ildən etibarən
Azərbaycanda Qafqaz
universitetində müəllim
işləyir. Eyni zamanda
Qafqaz Araşdırma
Institutunun direktorudur.

Azərbaycanın mədəniyyət
və təsəvvüf tarixi üzərində
tədqiqatlar aparır. “Seyid
Yəhya Bakuvı və xalvatılık”,
“İsmayıllı Siracəddin
Şirvani” adlı iki kitabın
müəllifidir. Hal-hazırda
tərcümə etdiyi Seyid Yəhya
Şirvaninin əsərlərinin və
Həmzə Nigarinin həyatı ilə
bağlı kitabın nəşri üzərində
çalışır. Təzhib sənətkarı
olan xanımı Hülya Rihtimla
birlikdə Bakıda “Klassik
Türk sənətləri” adı altında
üç dəfə sərgi keçirmiş,
sərgilənən əsərlərinəndən
ibarət bir kataloq da nəşr
etmişlər. İki övladı var.

İrfan: İslam – sənət münasibətlərindən qısaca olaraq bəhs edərdinizmi?

Dr.Mehmet Rihtim: İslam sənəti sahəsində məşhur olan Titus Burckhart İslam sənətinin zənaət (əl əməyi) ilə hikmətin evliliyindən doğduğunu söyləyir. İslam dini inanc və əqləq sistemi, fərd və cəmiyyət anlayışı, elm, ibadət və mənəviyyat dünəyası ilə zəngin bir aoraya sahibdir. İslam dininin dəyərlərinin təzahürü və onu ən kamil şəkildə ifadə edən xüssəs İslam sənətidir. Sənətin mayası gözəllikdir. Gözəllik isə ilahi bir sıfətdır. Hz. Peyğəmbərin İslam dinini təbliğ etməsi ilə birlikdə yeni bir cəmiyyət formallaşmağa başlamışdır. İslam sənətinin təşəkkülü də bununla başlamış oldu. Qurandakı cənnət təsvirləri və təfəkkür ayələri, “*Quran-Kərimi səsiniz ilə gözəllaşdırın*”, “*Allah gözəldir, gözəli sevər*” hədislərinin mənasını dərk edən müsəlmanlar yaşadıqları ətraf mühit və məkanı gözəlləşdirmek istəmişlər, gör-dükləri işlərə estetik ünsürlər əlavə etməyə başlamışlar. İlk inkişaf edən sənətlərdən biri olan xəttatlıq sənəti Quranı gözəl yazmaq səyləridən ortaya çıxmıştır. İslam sənəti dedikdə müsəlman dünyasında etnik olaraq çox fərqli toplumlar tərəfindən İslam dininin təsiri ile inkişaf edən sənətdən bəhs edə bilərik. Bu sənətdə tövhid inancından qaynaqlanan məna və ruh birliyi müşahidə edilir. Ancaq

İslam sənətində üslub və çeşid hər millətin özünəxas fərqlilikləri ilə ortaya çıxmışdır. İslam memarlığına baxdığınız zaman İspaniyadan Suriyaya, Yeməndən Səmərqəndə, İstanbuldan İsfahana müxtəlif üslublarda zəngin memari çeşidlərin şahidi olurraq. Ancaq hamisində ortaq mənə birliyi müşahidə edirik.

İslam dini hikmət və rəhmət dinidir. Buna görə də İslam sənətində mənə, gözəllik və xeyir bütünlüyü vardır. Bugünkü sənət anlayışından fərqli olaraq İslam sənətlərində hikmət prinsipi, gözəllik və fayda bütünlüyü vardır.

İslam sənətində təbiilik vardır. Müsəlman bir sənətçi ruhunda təşəkkül edən mənəvi dünyani sənət vasitəsilə əks etdirərkən eyni zamanda öz inancını ortaya qoyur. İslam fitrət dini olduğu üçün ortaya çıxan əsər də fitridir. Yəni təbiət ilə, canlı-cansız varlıqlar ilə ünsiyyət halindadır. İslam memarlığına baxdığınız zaman xətlərin çoxunun sıvri, dairəvi olduğunu görürük. İslam sənətində təbiətdən ilham ilə alınmış birçok ornamentlər xüsusi bir yorumla işlənir. Məhz buna görə də başqa dinlərə məxsus məbədlərə girdikdə kədər, heyrət və dəhşət hissi keçirdiyimiz halda, İslam memarlığına görə inşa olunmuş tarixi məscidlər insana fərəh, sükunət və xoşbəxtlik hissi verir.

İrfan: Bir sənət əsərini nə cür dəyərləndirmək lazımdır sizcə? Sənətin bizə nə kimi təsirləri var?

Rıhtım: Bir əşyanın sənət əsəri ola bilməsi üçün insan əlindən çıxması lazımdır. İncə işləmələri, bənzərsizlik və gözəllik kimi vəsfləri olmalıdır. (Mehmet bəy, Divarda asılı tablonu göstərir) Bu gördünüz sənət əsərini içəri şəhərdə köhnə xalça və əşya satan bir dükəndən aldım. Dəyərsiz əski parçası kimi bir kənara atılmışdı. Üstündəki naxışlar və xətt yazılısı diqqətimi çəkdi. Maraqla əlimə götürüb baxdım. Daha öncə belə bir əl işi görməmişdim. Xalı, xalça üzərində xəttatlıq incilərinin şahidi olmuşdum, amma belə bir əl işini ilk dəfə görürüm. Çox ucuz qiymətə satılan bu əsəri aldım. Bu, müsəlman bir ustanın əl işidir. Üstündəki naxışlar, hilal, məscid, zülfüqar, xət yazılıları və s. ilə... yüz il əvvələ aiddir. Müəllifin adı da yazılıb üstündə Kərbəlayi Cabbarzadə. Azərbaycanda yetişmiş bir sənətkarın əməyidir bu tablo. Buna təkəlduz sənəti deyirlər. Şəkidə çox yayılmış zamanında. Bu isə Bakı təkəl-

duzudur. Hazırlanmasında işlənən sapların rəngi ilə, üstündə təsvir olunan simvollar Bakıda yaşmış bir sənətkarın haləti- ruhiyyəsini əks etdirir. Bu kimi incilər müzeylərdə qorunub saxlanmalı, təbliğ olunaraq gələcək nəsillərə aşilanmalıdır. Əlimdə imkan olsa bu sənəti yenidən dirçəldər və dünyaya tanıdardım. Çünkü bu sənət Azərbaycana məxsusdur.

Bir sənət əsərinə baxmaqdan ziyadə onu oxumaq lazımdır. Çünkü sənətkar əmək sərf etdiyi heç bir şeyi təsadüfi naxışlarla bəzəmir. Şürurunda olmasa da keçmişdən gələn ənənəni daşıyır. Bizim ən böyük dərdimiz sənət əsərlərini oxuya bilməmək. Baxırıq, lakin görmürük. Görmək demək, baxdığınız şeydə əks olunan mənaları oxumaqdır. Həqiqi mənada oxumaq. Ona görə də bir insanın hər hansı muzeyi, tarixi abidəni bir dəfə görməsi kifayət etməz. Anlaya bilmək üçün on dəfələrlə görmək lazımdır. Mən Şirvanşahlar divanxanasının tağ qapısını bəlkə yüz dəfə seyr etdim. Hər dəfə yolum ordan düşəndə də dəqiqələrlə seyr edirəm. Mənə böyük həzz verir. Siz də gedib baxın! İslam sənətinin, məmarlığının Bakıdakı ən gözəl təzahürüdür o abidə. Dümdüz daşın necə dilə gəldiyini görün! O zaman əhval-ruhiyyənin necə dəyişdiyini görəcəksiniz. On dəqiqə seyr edin, xoş əhvalla ayrılsınız oradan. Bizim ağlımız bir şey anlamasa da ruhumuz anlar. Çünkü o sənət əsəri ruhumuzla eyni fitri kökdən gəlməkdədir.

Süleymaniyyə comesinə ən az 40 dəfə getmişəm. İnanıram ki, bir daha getsəm yenə nə isə fərqli bir şey görəcəyəm, götürəcəyəm. Çünkü hər dəfə getdiyimdə memar Sinanın daşa vurdugu möhürü daha yaxından görürəm. İlk dəfə Süleymaniyyə getdiyim zaman on beş yaşımdı. O zaman yadımda çok az şey qalmışdı. Amma indi yazıları, mehrabı, minarəni hər bir naxışı hafizəmdə canlanır, fərqli bir duygú yaşıyram. Sənətdə bu var. Sənətsiz bir toplum əsla xoşbəxt ola bilməz. Sənətin insan üzərində olan psixoloji təsirləri danılmazdır. Sənət gözəllikdir. Sənətdən məqsəd gözəlliyi ortaya qoymaqdır. Gözəli görməyən, yalnız ətrafdakı çirkinlikləri görən bir insanın çöhrəsi gülümsəyərmə heç? Gündəlik iztirablar səbəbi ilə hər gün küçədə qayğılı, üzüntülü simalar görürük. Bu, ətrafdakı ünsürlərin bizə təsirində irəli gəlir. Amma hər tərəfdə bir gözəllik görsək simalarımız daha mütəbəssim olar. Sənət də məhz bu gözəllikdir.

Əski zamanlarda xəttatların çox yazdığı bir söz vardi, dükanlardan asilardı. “Mərifət iltifata tabedir, müştarisiz mətə’ zayedir” “Bir işin meydana çıxması iltifata tabedir, müştarisi olmayan mal zay olmağa məhkumdur.” Həqiqətən də əvvəlki dövrlərə baxdığımızda saray əyanlarının sənətə qiymət verdiyi zamanlarda sənətin inkişaf etdiyini görürük. Sonrakı dövrlərdə isə sənətkara dəyər verilmədiyindən dolayı sənət tənəzzülə uğramışdır.

İslam sənətinin içərisində İslamın təfəkkürü var, təsəvvüf var. İslam sənətinin əşyaya əks etməsi onu bambaşqa hala getirir. Daş üzərində dərin mənali izlər qoyur.

İrfan: İslam sənətinin bu qədər mükəmməliyinə rəğmən durğunluq dövrü yaşamasının səbəblərini nədə görürsnüz?

Rihtim: XVIII-əsrən sonra bizdə özümüzdən uzaqlaşma xəstəliyi baş qaldırdı. Qərb-ləşmənin təsiri ilə ilk önce miniatür sənətini tərk etdik. Bizimkiler miniatürü xor görməyə başladılar. Halbuki XVI-əsrə bu sənətə yüksək qiymət veriliirdi. Səfəvilər, Osmanlılar və Teymurilər sarayında miniatür sənətkarlarına yüksək qiymət veriliirdi. Saray yanında emalatxanalar açılır, görülən işlərə vəsait ayrıılırdı. Miniatür sənəti ən zirvə dövrünü XVI-əsrə Səfəvilər sarayında yaşamışdır. Səfəvilərin ən böyük xidmətlərindən biri də budur ki, İslam sənətlərini zirvəyə çıxarmışlar.

XVII-əsrən etibarən İslam dünyasında sənətkarlar silsiləsi yavaş-yavaş tənəzzülə uğramaya başladı. XVIII-əsrə isə Avropa rəsm-lərinin təsiri ilə bizimkiler öz rəsmlərimizdən, miniatürdən soyudular. Qərbdə realizmin yüksəldiyi o dönenlərdə müsəlmanlar öz sənətlərinə kiçik görməyə və Avropa sənəti qarşısında heyranlığa qapılmağa başlıdlar. Avropanın dev boyda tabloları, rəsm və heykəlləri qarşısında bizim miniatür öz gözümüzə çox kiçik görünməyə başladı. Bu da özündən uzaqlaşmanın nəticəsi idi. Sultan Məhəmməd olsa o aldanişa düşməzdi. Qərb rəsmləri qarşısında heyrət etməzdi. Amma Sultan Məhəmməd, onun

yetişdiyi mühit olmadığı üçün, İslam sənəti durğunluq yaşadığı üçün öz sənətimizi Qərb sənəti qarşısında zəif görmüşük. Beləliklə bizim miniatür sənətimiz ortadan qalxdı. Lakin bu mərhələdə xəttatlıq sənəti tamamən otadan qalxmadı. Bu sahədə inkişaf davam etdi. Bunun da əsas iki səbəbi var: birinci səbəb, Qərbdə xəttatlıq sənətinin olmayışı, ikinci səbəbsə, miniatürə yönələcek insanların da xəttatlıqla meyl etməsidir.

Avropa rəssamlarının İslam miniatüründən yola çıxaraq rəsm sahəsində bəzi yeniliklər ortaya qoyması bizim üçün həm fəxredici, həm də utandırıcı haldır. Biz öz sənətimizə və dəyərlərimizə sahib çıxa bilmədik. Bəlkə də Pikassonun “*Ən çox heyran olduğum rəsm, xətt sənətidir*” deyə tərif etdiyi xəttatlıq bizim deyil, avropalıların əlində olsayıdı bu gün daha da dəyərli olardı!

Əski zamanlarda xəttatların çox yazdığı bir söz vardi, dükanlardan asilardı. “Mərifət iltifata tabedir, müştarisiz mətə’ zayedir” “Bir işin meydana çıxması iltifata tabedir, müştarisi olmayan mal zay olmağa məhkumdur.” Həqiqətən də əvvəlki dövrlərə baxdığımızda saray əyanlarının sənətə qiymət verdiyi zamanlarda sənətin inkişaf etdiyini görürük. Sonrakı dövrlərdə isə sənətkara dəyər verilmədiyindən dolayı sənət tənəzzülə uğramışdır.

Türkiyədə xəttatlıq sənətinə ən böyük zərbəni isə keçən əsrin əvvəllərində olan “Hərf devrimi” vurdu. Bir günün içində yüzlərlə mahir xəttat işsiz qaldı. Çünkü yazının dəyəri qalmadı. Sənətkarlar bazarda ticarətlə, əkinçiliklə özlərini

birtəhər dolandırmağa başladılar. Artıq sənət əsəri qoyamaz oldular ortaya. Halbuki onların yazdığı bir lövhə bu gün Avropa bazارında üç yüz min, dörd yüz min dollar dəyərindədir. Amma o adamlar achiqdan səfalet içində sürünlürdülər. Bir milletin əlifbasını dəyişmək o millətin mədəniyyətini dəyişməkdir. Dilin, əlifbanın dəyişməsi o deməkdir ki, millət artıq öz keçmişini oxumaya-qaq. Artıq Nəsimilər, Mövlanaş, Füzulilər bitdi. Şekspir, Qoqol, Dostoyevski dövrü başladı.

O zamanlar eynilə Azərbaycandakı kimi Türkiyədə də kitablar, əlyazmalar yandırıldı. Gözəl xətt nümunələri məhv edildi. Ayasofiya camesində Əli, Osman, Həsən, Hüseyn yazılmış dev tablolar vardi. 8-10 metr hündürlüyü olan bu əsərləri divardan endirirlər, amma qapıdan çıxara bilmədikləri üçün yenidən geri asırlar. Halbuki o yazı Ayasofyanın yaraşıgidır.

XX-əsrə İranda yeni bir rəsm sənəti inkişaf etdi. Keçmiş miniatürü davam etdirmək üçün sənətçilər çıxdı ortaya. Onlar miniatür təqlidləri etməyə başladılar. Bir az da Avropa rəsmində bənzədərək İran rəsmi çıxardılar ortaya. Bu da klassik miniatürün xaricinə çıxmış oldu beləcə. Klassik miniatür öz dəyərindən heç nə itirmədi, eksinə bu gün daha da dəyər qazandı. Xülasə olaraq deyə bilərik ki, hər fikrin, hər ideologianın, inanc sisteminin özünə görə bir təzahürü var. İslamin da təzahürü daşa, mərmərə, taxtaya, metala, kitaba, suya əks etmiş və İslam sənətini meydana çıxarmışdır. Dünyanın hər hansı bir yerindən İslam məmləkətinə bir əcnəbi gəldiyi zaman bunun fərqində olarıdı. Bir zamanlar İslam sənəti hakimdi bizim ölkələrdə. Lakin müasir dövrümüzdə demək olar ki, bu təzahürlər görünmüür. Çünkü biz müsəlmanlar Qərb mədəniyyətini mənimsemə dərdindəyik. Hətta bir jurnal, qəzet çıxararkən Amerika, Avropa standartlarına görə çıxarıraq. Təbii ki, bundan qaçmaq da mümkün deyil. Çünkü Avropa mədəniyyəti bizə qalib gəldi. Bununsa bir çox səbəbi var ki, saymaqla bitməz.

İrfan: Sənət üçün məhdudiyyət var mı? İslamda sənətin hüdudları nədir?

Rıhtım: Sənət hər toplumun vazkeçilməz dəyərlərindən biridir. Dinsiz, dilsiz və adət-ənənəsiz toplum olmadığı kimi sənətsiz toplum da olmaz. Din, dil, ənənə və sənət, bu kimi ünsürlər inkişaf edərək milli kimliyi meydana gətirir. Milli kimlik də bu ortaç dəyərlərin inkişaf edərək cəmiyyət tərəfindən qavranması və qəbul edilməsi

ile mümkün olur. Bir millətin fəndləri estetik dəyərlər üzərində nə qədər ittifaq edərsə milli bünyə də o qədər sağlam olar. Sənət həm millidir, həm beynəlxalq. Diğer millətlərin sənətindən zövq almaq mümkündür. Bu, o sənətin yüksək bir estetik dəyərə sahip olmasına və insanların mədəniyyət səviyyəsinə bağlıdır. İslamin öz dəyərləri ilə ziddiyət təşkil etmədikcə hər sənət dəyərlidir.

Sənətin də, sənətkarın da bir hüdudu vardır və olmalıdır da. Sənətkar hər şeydən əvvəl öz sənəti ilə toplumun əxlaqi dəyərlərinə sayılı olmalıdır. Sənətkarın yaradana bənzəmə həvəsində olması böyük bir xəta və üzücü haldır. Sənətkarın özünü Allahın daima yenilənən sonsuz və hüdudsuz sənəti qarşısında, sadəcə bir anı və bir kölgəni yaxalamağa çalışan kiçik bir bəndə kimi görməsi, sənətinin də məhdud və nöqsanlı olduğunu anلامası fazılətdir. Dolayı ilə min bir zəhmətə qatlanaraq yalnız zahiri formasını hazırladığı insan heykəlinin karşısına geçib, "danış" deyən zavallı həykəltəraş, gerçək bir insanın gözünü və ya başqa üzvünü yaratmadan nə qədər aciz olduğunu anlasa və Allahın hər an milyonlarla canını və insanı asanlıqla yarattığını düşünsə həqiqi sənət və sənətkarın kim olduğunu anlayacaqdır. Bu da sənətkarın öz təfəkkürü nəticəsində varacağı əsil hüduddur.

Sənətin əxlaqi cəhətdən bir hüdudu var. Əxlaqsızlığa təşviq edən, millətin mənəvi dəyərlərini aşılardırmağa çalışan, ictimai nizamı pozmağa xidmət edən sənət əlbəttə ki, qəbul edilməz. İslamda hər şeyin bir həddi, hüdudu qoyulmuşdur. Dərman belə, həddindən artıq qəbul olunduqda dərd verir. Sənətin də dərman ikən dərd olmaması üçün İslam bu sahədə bir ölçü qoymalıdır.

muşdur. Vasat deyilən orta yol, yeni doğru və faydalı yolu tutmaq əsas olub ifrad və təfridə düşməmək lazımdır. Nihilizm, anarxizm, hedonizm kimi sapmaların sənət adı altında ortaya qoyduğu şeyləri mənimsemək mümkün deyil.

Təbiidir ki, İslam tarixi boyunca bir sıra dini anlayışlar, cərəyanlar təzahür etmişdir. Bəzi cərəyanlar sənətə daha toleranslı baxmış, bəziləri isə bu mövzuda radikal davranmışdır. Fikri, fəlsəfi, əməli və təsəvvüfi cərəyanları tədqiq edərkən onların çıxdığı təbii və ictimai-siyasi şərtləri də göz önündə tutmaq lazımdır. İbn Xaldunun dəyərləndirməsinə görə sərt iqlim şəraitində meydana çıxan fikri-dini görüşlər daha radikal olur adətən. İqlimi daha çeşidli və mülayim, sosial şərtləri zəngin olan ərazilərdə ortaya çıxan dini və fikri axımlar daha toleranslıdır. Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) də bəzi təməl mövzular istisna olmaqla insanları görüşlərində sərbəst buraxmışdır. İslam dini belə bir rəngarəngliyə və müxtəlifliyə əlverişlidir. İslam dünyasındaki bu müxtəliflik və sərbəstlik müxtəlif yerlərdə müxtəlif sənət məktəblərinin təşəkkülünə səbəb olmuşdur. Məmarlıqda Hindistan-Orta Asiya-İran, Şimali Afrika-Əndəlüs, Qafqaz-Yaxın Şərqi və Anadolu kimi bölgələri misal verə bilərik.

Sənətin insan mənəviyyatına, yeni psixologiyasına müsbət və ya mənfi təsiri vardır. Buna görə də sənət şəhvəti, şiddəti, bədbinliyi, ümidsizliyi, üşyani - yeni mənfiliyi telqin etməməlidir. Canlı rəsmi çəkməyin və heykəltəraşlığın müəyyən mənada məhdudlaşdırılması buna görədir. Bunun da hikmətlərinə, səbəb və nəticələrinə fikir vermək, doğru dəyərləndirmək lazımdır. Rəsm və heykəltəraşlıq yərinə bizim mədəniyətimizdə xəttatlıq, miniatür, təzhib və s. inkişaf etmişdir. Əslində heykel var, amma insan surətində deyil. Məscidlər, mehrablar, minbərlər, minarələr və bunların üzərindəki işləmələrin hər

biri birər heykəldir. Tükənməz məna daşıyan birər abidədir bizim heykəllərimiz. Ümid edirik ki, Azərbaycan, Türkiyə, bütünlükə İslam dünyası öz köklərinə sadıq qalaraq yenidən İslam sənətini dirçəldəcək və dünya mədəniyyətinə yeni-yeni töhfələr qazandıracaqdır.

İrfan: Azərbaycan demişkən, Azərbaycanda sənət anlayışını ümumi dəyərləndirəcək olsanız nələri qeyd edərdiniz?

Rihtim: Azərbaycanda tarixən sənət çox inkişaf etmişdir. Bu torpaqlar hər sahədə dəyərli sənətkarlar yetişdirmişdir. Şeir, musiqi, rəsm, memarlıq və bu kimi bir çox sənət sahələri inkişaf etmişdir. Azərbaycan insanında sənətkara böyük hörmət vardır. Azərbaycan xalqının sənətə qarşı qədimdən gələn meyli, fitri istedadı var. Azerbaycanda Sultan Məhəmməddən Mir Əli Təbriziyə, Memar Əcəmidən Üzeyir bəyə, Səttar Bəhlulzadədən Alim Qasımovaya qədər minlərlə sənət adamı yetişmişdir. Lakin qeyd etməliyik ki, klassik sənətlərimizin bir hissəsi demək olar ki, günümüzə gelib çatmamış, unudulmuşdur. Keçmişdə milli irsə olan maraqlı hissə məqsədli şəkildə yox edilmək istənmiş və ya yön dəyişdirməyə çalışılmışdır. Bu, təkcə Azərbaycanda deyil, bütün şərqi ölkələrində belə olmuşdur. İndi öz milli sənətimizə dönüs üçün mühüm addımlar atmağın vaxtıdır. Rəssamlıq akademiyasında, klassik Azərbaycan sənətləri xəttatlıq, təzhib, miniatür, ebru, çini, cildçilik və bu kimi bölmələrin açılmasının zərurətinə inanıram.

Biz də bu mənada xəttatlıq, miniatür və təzhib sənətinə olan rəğbəti artırmaq üçün Azərbaycanda sərgilər açdıq, bu sənətlərin təbliğ üçün çalışdıq. Qeyd edim ki, aćdığımız sərgilərin hər biri böyük maraqla qarşılındı. Bu sənətlərə qarşı istək baş qaldırdı və bu sənətləri öyrənənlər oldu. Bizi sevindirəcək irəliləyişlərə şahid olduq.

**Qan
yaddaşımızı
təzələyən faciə:
XOCALI**

*H*ər bir alim, yazıçı, jurnalist, əli qələm tutan şəxs xalqının tarixini yazmağa təşəbbüs göstərməlidir. Doğrudur bu, çötdir, lakin faydalıdır. Çünkü belə bir fikir var ki, tarix təkrar olunur. Ancaq unutmamaq lazımdır ki, ibrat alınmadığı üçün tarix təkrar olunur.

XIX əsrin əvvəllərində çar Rusiyası (Iran və Rusiya arasında Azerbaycan ərazilərinin böülüsdürülməsinə dair 1813-cü il Gülüstan və 1828-ci il Türk-mənçay müqaviləsi imzalandıqdan sonra) qədim Azerbaycan torpaqlarında bufer zona yaratmaq məqsədi ilə "erməni dövləti" qurmaq planını həyata keçirməyə başlamışdır.

Bu məqsədlə İran və Türkiyə ərazisində yaşayan 300 minə qədər erməni XIX əsrin birinci yarısında Azərbaycana köçürülmüş və İrəvan, Dağlıq Qarabağ, Naxçıvan, Zəngəzur, Mehri, Dərələyəz, Qafan, Ordubad, Vedibasar və digər ərazilərdə yerləşdirilmişdir. Bu ərazilərdə ermənilərin çoxluq təşkil etməsi məqsədilə azərbaycanlılara qarşı soyqırımların siyasetinə əl atılmış, çar Rusiyası tərəfindən gizli silahlandırılan ermənilərdən ibarət hərbi dəstələr yaradılmışdır.

İndiki Ermənistan və Dağlıq Qarabağ ərazisindən azərbaycanlıların kütləvi çıxarılması, dinc əhaliyə qarşı zorakılıq, vəhşiliklər Rusiya hökumətinin himayəsi və köməyi ilə XX əsrin əvvəllərində, əsasən 1905-1907-ci illərdə xüsusi vüsət almışdır.

Azerbaycanın Zəngəzur, İrəvan, Naxçıvan, Ordubad, Qazax, Qarabağ əyalətlərində yüzlərlə kənd yandırılmış, dinc əhali amansızcasına qətlə yetirilmişdir.

Azerbaycan xalqının XX əsrde üzləşdiyi dəhşətli faciələrdən biri də Xocalı soyqırımıdır. Baş vermiş bu faciə təkcə Azərbaycan xalqına deyil,

bütün insanlığa, bəşəriyyətə qarşı yönəlmış ən ağır cinayətlərdən biridir. Xocalı faciəsi Xatın, Xirosima, Naqasaki, Lider, Oradur soyqırımı kimi insanlıq tarixinə düşmüş qanlı hadisədir.

Bu təkcə faciə deyil, çünkü "faciə" sözüylə erməni-rus vəhşiliyini təsvir etmək qeyrimümkündür. Bu, bir xalqın əsrlərlə yaşadığı torpaqlardan izini silmək, nəslini kəsmək üçün həyata keçirilmiş bir soyqırımıdır.

1992-ci il fevralın 26-na keçən gecə Xocalı soyqırımı törəldildi. Ermənistən ordusunun birləşmələri və Rusyanın Dağlıq Qarabağda dislokasiya olunmuş 366-ci motoatıcı alayıının əsgər və zabitləri Xocalı şəhərini yer üzündən sildilər. Körpə uşaqlan tutmuş, əlsiz-ayaqsız qocalaradək şəhərin dinc əhalisi ucduantutma məhv edildi, əsir alındı, günahsız insanların meyitləri meşələrdə və çöllərdə vəhşi heyvanlara yem oldu.

Xocalı soyqırımı ilə qan yaddaşımız təzələndi. Tarix kitablarından oxuduğumuz, eşitdiyimiz soyqırımin əslində nə olduğunu, xalqımızın erməni fasıtları tərəfindən necə vəhşicəsinə məhv edildiyini biz bir daha Xocalı faciəsində gördük. Bizi bu faciədə bir daha yandırıb-yaxan isə, bu hadisələrin əmin-amənlıq içərisində yaşanan sivil dönyanın, guya haqq-ədalət carçası olan beynəlxalq təşkilatların gözləri qarşısında baş verməsi idi. Onlarsa baxıb sadəcə susurdular...

Yalnız ümummilli lider Heydər Əliyevin ali hakimiyətə qayıdışından sonra Xocalı faciəsi özünün əsil siyasi-hüquqi qiymətini aldı. Qarabağ həqiqətlərinin dünya dövlətlərinə və beynəlxalq ictmayıyətə çatdırılması üçün təsirli tədbirlər görüldü.

ƏDƏB YA HU

“Ədəb Ya Hu!” mömini qulluq şüurunun zirvəsinə dəvət edən bir çağrıdır: “Ey mömin, harada olursan ol, hər an Allahın hüzurundasən və Onun hüzurunda “Ədəb”li ol” deməkdir.

İslamın ən əsas məqsədlərindən biri “əxlaq toplumu” inşa etməkdir. Hər xüsusda möminlər üçün gözəl örnek olan hz. Peyğəmbər “Mən gözəl əxlaqi tamamlamaq üçün göndərildim” buyuraraq bu həqiqəti bəyan etməkdədir. “Məni Rəbbim tərbiyə etdi və əxlaqmı gözəl hala gətirdi” buyuraraq da insanın ədəbləndiriciyə möhtac olduğuna işarə etmişdir.

Bu düstura əsasən hərəkət edən əcdadımız əxlaq və ədəbi insanın geyəcəyi ən gözəl məna libası olaraq qəbul etmişlər. Başda könül və irfan əhli olmaq üzrə təkyələrinin, evlərinin, şəxsi otaqlarının, kitabxanaların giriş qapılarının üstünə, yaxud ən xas guşələrə gözəl xətlə qələmə alınmış “Ədəb ya Hu” tablosunu asmışlar.

“Ədəb Ya Hu!” mömini qulluq şüurunun zirvəsinə dəvət edən bir çağrıdır: “Ey mömin, harada olursan ol, hər an Allahın hüzurundasən və Onun hüzurunda “Ədəb”li ol” deməkdir. Bu lövhəni yananların ilk xitabı isə birbaşa özlərinədir. Bəs nədir ədəb?

Lügətlərdə zəriflik, gözəl əxlaq, nəfs tərbiyəsi, məxluqata mərhəmət və sevgi kimi mənalara gələn ədəb, sahibini utanıla-

*Qəlb gözü ilə baxanlar
baxdıqları hər şeydə kai-
nat kitabından və
Mövlanın xitabından bir
dərs oxuyarlar. Hətta
onlara ədəbsizlik edənə
qarşı ədəbsizlik
etmədikləri kimi, edilən
ədəbsizlikdən dərs çıxarı-
lar. Bir irfan əhlindən
soruşurlar: “Əfəndim, bu
qədər ədəbli olmayı
kimdən və necə
öyrəndiniz?” O da mütə-
vazi şəkildə cavab verir:
“Ədəbsizlərdən”...*

caq davranışlardan uzaqlaşdırın duyğudur.

Ədəb sərhədlərə riayət etməkdir və insanlıq vəsfidir. Nəfsi təzkiyə ilə tərbiyə etmək və gözəl əxlaq ilə bəzəməkdir. İnsanı ağılla birlikdə digər canlılardan ayıran ən əsas xüsusiyətdir ədəb. Mövlana həzrətləri ədəblə bağlı belə deyir:

**“Adəmzadə əgər biədəbəst, adəm nist
Fərq dər cismi bəni-Adəmi heyvan ədəbəst”**

“İnsan oğlunda əgər ədəb yoxsa, bilin ki, o, insan deyildir. İnsan oğlunun cismi ilə heyvan arasındakı fərq ədəb ilədir.”

Əhli-irfan ədəbi “Üstdəkini çox görməmək, aşağıdakını da təhqir etməmək, hər kəsi xoş görüb Yaradanın xətri üçün məxluqata mərhəmət edib sevməkdir” şəklində tərif edir. Çünkü fəzilət əsil-nəcabətlə deyil, ədəblədir. (əl-fəzlu bil-ədəb, lə bil-əslili vən-nəsəb)

Ədəbsizliksə şeytandandır. Ədəbi olmayan kəs həm özünə, həm də ətrafdakılara zərər verər. İnsan özünü hər bələdan qoruyan ədə tacını geyməlidir.

Ədəb bir tac imiş nuri-Xudadan,

Gey o tacı, əmin ol hər bələdan.. (anonim)

Qəlb gözü ilə baxanlar baxdıqları hər şeydə kainat kitabından və Mövlanın xitabından bir dərs oxuyarlar. Hətta onlara ədəbsizlik edənə qarşı ədəbsizlik etmədikləri kimi, edilən ədəbsizlikdən dərs çıxarırlar. Bir irfan əhlindən soruşurlar: “Əfəndim, bu qədər ədəbli olmağı kimdən və necə öyrəndiniz?” O da mütəvazi şəkildə cavab verir: “Ədəbsizlərdən”... Demək ki, məharət ədəbsizə qəzəblənmək deyil, ondan dərs ala bilmək, ədəbli davranışmaq, mömənə yaraşanı etməkdir:

“Biədəb ra ədəb kərdən ədəb əst” Yəni “Ədəbsizə qarşı ədəblə rəftar etmək ədəbdəndir.”

Çünkü könül gözü açıq olan “Əhli-dil” “rəhman” sıfətinin bir təcəllisi olaraq məxluqata “xoş gör” prinsipi ilə baxaraq əskik və nöqsan cəhətləri Yaradanın xətrinə xoş görürlər. Onların nəzərində ən mötəbər xisət ədəbdür.

Əhli dillər arasında aradım, qıldım teləb.

Hər hünər məqbul imiş, illa ədəb, illa ədəb.

İslam mədəniyyətinin gülən üzü təsəvvüfdür. Təsəvvüf isə başdan-başa ədəbdən ibarətdir. Çünkü ədəb ilahi qanun və qüdrətə riayətdir. Onun qüdrətinə tabe olmayanlara ədəbsiz deyirik. İnsanları ədəbə dəvət etməyə

tədib, gözəl və zərif danışana ədib, bunun elminə isə ədəbiyyat deyirik. Ədəb qaydalarının hamısına isə ədəb və ya ədəb-ərkan deyirik.

Ədəb sahibi olanlar mütəvazı, comərd və mərhəmətlidirlər. Yalandan, hiylədən, qeybətdən, təkəbbür və qürurdan uzaqdırlar. Yaradılanı Yaradanın ötrü xoş görəndirlər. Bir mənada ədəb kəlməsi də ə(əlinə), d(dilinə), b(belinə) hərflərindən meydana gelir və insanların tabe olacağı qaydaları ortaya qoyur.

İslam əxlaqını və ədəbini ən gözəl şəkildə yaşamağa çalışan sufilər həyatlarının her anında ədəbə riayət etməyə çalışmışlar. Bir adamı oyadarkən “Agah ol, ərənlər” deyərdilər. Bu nəzakət və ədəbə sahib olanlar insanlara qarşı həssas davranışlardır. Danışanın sözünü kəsməz, toplum içinde piçilti ilə danışmayı qəbahət sayardılar. Xanımlar bəylərinin “əfəndi” deyərmış, “siz” deyərək xanımlıqlarını göstərəmişlər. Qapıdan çıxarkən arxa çevirəməmək, arxa-axraya çıxməq ədəbdəndi. Qonaqların qapı ağızındaki ayaqqabıları çölə doğru deyil, içəri doğru çevrilirmiş. Sanki “Get, bir daha gəlmə!” deyil, “Getsən də ayağının yönü buraya dönük olsun” deyərlərmiş. Gedən qonağın ardınca gözdən uzaqlaşana qədər baxardılar. Sanki “yolunu gözləyirəm, bir daha gəl” deyərcəsinə...

Ədəbiyyatımızda ədəblə bağlı bir-birindən gözəl şeirlər vardır.

Ədəbdir kişinin daim libası

Ədəbsiz insan üryana bənzər. (anonim)

“Elm kəsbiyle payeyi-rifat

Arzuyu muhal imiş ancaq” deyərkən eşqə və ədəbə dəvət etməyi qəsd edirdi şair Füzuli. Çünkü ədəbsiz elm adamının bildikləri sadəcə yükdən ibarətdir.

Ədəb əhli-elmdən hali olmaz.

Ədəbsiz elm oxuyan alim olmaz.

(anonim)

Böyükər dinin ədəb, ədəbin də din olduğunu söylərdilər:

“Əddibun-nəfsə əyyuhəl-əhbab, turu-qud-dini kulluhə ədəb” (Ey sevimli dostlar, nəfəsi ədəbləndirin, çünkü dinə aparan yollar ədəbdən ibarətdir.)

Elə isə hamımız birlikdə ürəkdən deyək:
“Ədəb Ya HU”

ABİ-HƏYAT

Osman Nuri TOPBAŞ

Hərfin mənaya bürünməsi: XƏTT SƏNƏTİ

Bəzən bir hərf insan qəlbini ruhani keyfiyyətlərlə doldurmağa kifayət edər. Məsələn, yana meyilli yazılan bir vav, başı ona ayılmış halda dua edən möminə bənzəyir. Sanki hüsni -xəttə: "Qurandan bir hərf dünya və içindəkilərdən daha xeyirlidir" hədisi-şərifində ifadə edilən sərr dolu həqiqət təcəlli etmişdir.

Instan oğlunun hiss və fikirlərini yazılı surətdə ortaya qoyması bəşəri təkamül mərhələsində çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

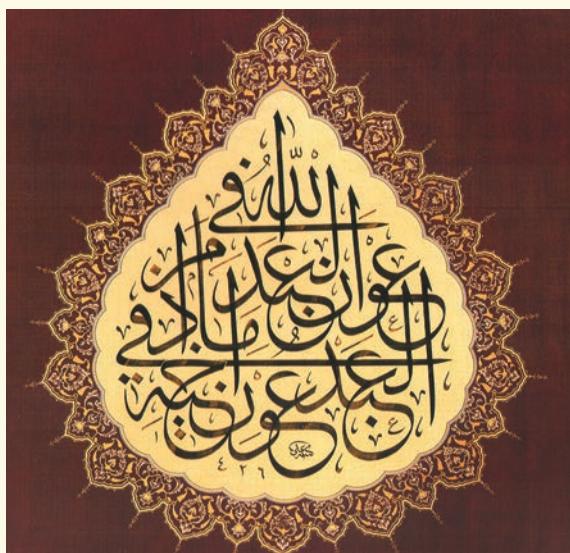
Yazının ilk meydana gəldiyi yer olaraq Mesapatomiya, ilk yazısında mixi yazı olduğu bilinir. Lakin yazının hz. Adəm və onu təqib edən nəsillər arasında da mövcud olduğu bilinməkdədir. Hz. Ömər (r.a)-in rəvayətinə görə Adəm (ə.s) cənnətdən çıxarılmasına səbəb olan zəllədən ötrü hz. Məhəmməd Mustafanın hörmətinə Allah'a dua etdiyi zaman Allah təala:

"Ey Adəm, hələ yaratmadığım halda sən Məhəmmədi necə tanıyırsan?" –dedi. Adəm (ə.s) da:

"Ya Rəbb, sən məni yaradıb ruhundan üfürdüün zaman başımı qaldırdım. Ərşin sütunları üzərində "Lə iləhə illəllah Muhammədun rəsulullah" yazısını gördüm. Bildim ki, sən öz adına ancaq məxluqatın ən sevimlisini tay edərsən!" –dedi... (Hakim, Müstədrək II, 672; Beyhəqi, Dəlail V, 488-489)

Bu məlumat hz. Adəmin kəlməyi-tövhid yazısını tanıldığını və oxuduğunu göstərir. Həmçinin onun peygəmbərliklə vəzifələn-

Xətt: Ali Rıza Oğuzan
Təslim: Şəhnaaz Özcan

Həyatın süni və təbii zinətini təşkil edən əşya bu məntiqla təhlil edildiyi zaman mütənasibliyin bir çox qaydalarını yaxalamaq mümkün olur. Məhz bu nöqtədən baxdıqda görürük ki, mütənasiblik qanununu yaxalayıb gerçəkləşdirmək xüsusunda ən irəli gedən sənətkarlar xəttatlardır.

dirilib “on suhuf” verilməsi yazının insanlıq tarixi ilə başladığını göstərir.

İslam yazılısı Himyəri əlifbasından başla- yaraq şəkil və onun ərz etdiyi gözəllik etibarı ilə müəyyən mərhələdən keçərək inkişaf etmişdir. Bu inkişaf mərhələsi də musiqi və memarlıqda olduğu kimi Osmanlı zamanında kamala qovuşmuşdur. Quran hərflərini gözəl xətlə yaza bilmək müstəqil bir sənət halına gəlmış və “hüsünü-xətt” adlandırılmışdır.

Hüsünü-xətt Qurani-Kərim hərflərini estetik ölçülərinə bağlı qalaraq ən gözəl şəkildə qələmə almaq deməkdir.

Hüsünü-xətt Qurani-Kərimi ona layiq gözəlliklə yazmağa səy göstərmək düşüncəsindən doğmuşdur. Qurani-Kərim ilk dəfə Rəsulullah (s.ə.s) zamanında vəhy katibləri tərəfindən “maqili” xətlə qələmə alınmışdır. Daha sonra isə “kufi” yazılısı ilə təkamül etmişdir. Həzrət Əlinin yazıları bu təkamülə çox gözəl örnəkdir.

Sonrakı dövrlərdə Abbasi xəlifəsi Mö- təsim Billahın köləsi Yaqt Mötəsimi qələminin ucunu əyri kəsərək xətt sənətinə yeni bir tərz qazandırmışdı. Ona xətt sənətində “əqləmi-sittə” (altı qələm) deyilən yazı çə- şidlərini təkmilləşdirərək çox gözəl yazan mənasında “xəttat” ünvanı verilmişdir.

Yaqt Mötəsiminin hüsünü-xətt sahəsində açdığı ciğır Osmanlılara qədər uzanır. Daha sonra isə Osmanlılar bu sahədə nailiyyət

Yanaşı duran Sultan Əhməd cəmisi ilə Ayasofiyani psixoloji cəhətdən təhlil etdiğə, Sultan Əhməd uçmağa hazır bir göyərçini xatırladır. Ayasofiyada isə nataraz bir həndəsə hakimdir. Bu keyfiyyət hər iki mədəniyyətin daşa əks etmiş halıdır.

əldə edərək xətt sənətini zirvələşdirdilər. Məhz buna görə bütün İslam dünyasında:

“Qurani-Kərim Hicazda nazil oldu, Misirdə oxundu, İstanbulda yazıldı...” sözü zərbi-məsəl halına geldi. Xüsusilə İslam sənətinin zirvəyə doğru dırmandığı II Bə- yazid xan zamanında xəttatlıq, Şeyx Həmidullah Əfəndi tərəfindən inkişaf etdirildi. Ümumiyyətlə Osmanlılar zamanında xətt sənətinə böyük hörmət göstərilmiş və bir çox mənəvi işaretlərlə inkişaf etdirilmişdir. Əsrlər uzunu xəttatlıq sənəti təmənnasız olaraq tələbələrə öyrədilmiş və bu sahədə mahir ustalar yetişdirilmişdir.

Digər tərəfdən xəttatlığın şərtləri arasında zikr edilən bu xüsusiyyətlər xəttin zahiri və batini yönünü əks etdirməsi baxımından çox iqrətlidir:

1. İstedadlı və qabiliyyətli olmaq,
2. Məşq və təlim görmək,
3. Hədsiz dərəcədə əzmlı olmaq,
4. Dogru anlayışlı olmaq,
5. Təkəbbürdən uzaq olmaq,
6. Lazım olan boyaların ən yaxşısından və bol istifadə etmək,
7. Çox yazmaq,
8. İcazət almaq.

Bu kimi əsaslarla hüsünü-xətt Osmanlı dövlətində sadəcə yazı yazmaq sənəti kimi deyil, eyni zamanda ruhları zərifləşdirən və mənəvi duyğularla bəsləyən bir elm olmuş-

dur. Bu bərəkətin səbəbi ilə böyük xəttatlar silsiləsi günümüzə qədər davam etmişdir. İslam mənsublarının xətt sənətinə olan həssaslıqlarına bir misal:

Rəvayət olunur ki, Süleymaniyyə Camisinin qübbə yazılarını yazmaq vəzifəsi Qarahisarıya verilmişdi. Qarahisarı tələbəsi Həsən Çələbini yanına alaraq gecə-gündüz dayanmadan çalışmağa başladı. Süleymaniyyə kimi möhtəşəm bir məbədin yazılarının da eyni ehtişamda olması üçün bütün qüvvəsini səfərbər etti. Son yazının sonuncu düzəlişində gözünün nuru çökildi və görəməz oldu. O mahir xəttat, gözlərinin nurunu bu əzəmətli məbədin ehtişamına qurban etdi.

Camenin inşası tamamlanıb ibadətə açılacağı zaman Qanuni Sultan Süleyman xan:

“- Cameni ibadətə açma şərəfi onu bu qədər möhtəşəm hala gətirən memarbaşı Sinana aiddir” –dedi.

Zahirən misli görünməmiş əsərlərlə məşhur olan Memar Sinan batını aləminin də kamilliyi ilə və mütəvazi şəkildə:

“- Sultanım, xəttat Qarahisari bu cameni qoymuş naxışlarla bəzəyərkən gözlərini itirdi. Bu şərəfi ona bəxş edin!” –dedi.

Bu söz üzərinə Qanuni Süleyman orada olanların göz yaşları arasında məbədin açılmamasını xəttat Qarahisarıya həvalə etdi.

Bu kimi böyük xəttatların ardından xəttatlıq sənəti günbəgün inkişaf edərək mükkəmməl səviyyəyə gəldi. Nəticədə maqili, kufi, sülüs, nəsx, muhaqqaq, reyhani, tevqi, divani, cəli divani, riqa və təliq kimi müxtəlif və zəngin bir tablo ortaya çıxırdı.

XVII əsrдə bu zəngin zəmin üzərində yetişən Xəttat Hafiz Osman da yeni dövr açmışdır. Çox kiçik yaşlarda hafız olan Osman təhsil illərində Qurani-Kərimə qarşı yüksək hörmət və bağlılığı nəticəsində hüsnü-xətt öyrənməyə başladı. Qarlı qış günlərində belə Həsəkidən Eyyub Sultan səmtinə piyada getdiyi, bir dəfəsində carığını yırtıldığı halda ayaqyalın getmək bahasına dərsdən qalmadığı rəvayət olunur.

Şeyx Həmidullah kimi padşahlara da hüsnü-xətt dərsi verən Hafiz Osman çox təvazökar idi. Saraya dərsə gedərkən sadə geyinər, təkəbbür və qürurdan uzaq durardı. Bir gün Sultan II Mustafa Hafiz Osmanın hokkasını (mürəkkəb qabı) tutaraq ona iltifat etdi. Sonra da yazdığı yazılar heyrət-heyrət baxaraq:

“- Ustad, belə bir Hafiz Osman bir daha çətin yetişər. Bəlkə də heç yetişməz.” –dedi.

Bu iltifatdan sonra Hafiz Osman mütəvazi şəkildə belə cavab verdi:

“- Sultanım, xocasına sizin kimi hokka tutan padşahlar olduqca daha çox Hafiz Osmanlar yetişər.”

Digər tərəfdən onun həccə gedərkən belə hər dayanacaqda əl qabiliyyətini yadırğamamaq məqsədi ilə iki səhifə yazı yazdığını rəvayət olunur. Bir sözlə durmadan çalışaraq özünü yetişdirmiş və bu yolda “**Hafiz Osman Xətti**” deyə ad qoymuşdur.

İslam mədəniyyətində əvəzsiz yeri olan xətt sənəti bütün dünyani heyrətə salacaq

səviyyədə inkişaf etmiş və bu günə qədər də varlığını saxlamışdır. Bu hüsнü-xətt örnəkləri başda məbədlər olmaqla bir çox məkanları bəzəmiş və yüzillər boyunca ruh-lara feyz vermişdir. Hüsнü-xəttin xüsusiyyət və əhəmiyyətini qısaca olaraq bu iki maddədə izah etmək mümkündür:

a. Tibbi baxımdan:

Xəttatlıq sənəti yer üzündəki digər yarlılarla müqayisədə tibbi baxımdan bir üstünlük ərz edir:

1. Yazı yaza bilməyən uşaqa bir xətt çəkdirsiniz fitrətindən gələn hissələrlə o xətti sağdan sola doğru çəkər. Çünkü qolun içəriyə doğru hərəkəti insana daha asan gəlir. Məhz bunun üçün də uzun zaman hüsнü-xətt yazanların qolları ağrımaz.

2. Fasiləsiz hərəkətlər hansı üzv üzərində davam edərsə onu yorar. Ancaq hüsнü-xəttə qövsvari cizgilər hakim olduğu üçün yorğunluq hiss edilməz. Tam tərsinə dirlənmə və göz rahatlığı hasil olar.

1950-ci illərdə bir Rum həkimin müayinəxanasına asdiği bu lövhə çox mənalıdır:

“Gözlükdən xilas olmaq istəyənlər hüsнü-xətlə məşğul olsunlar!”

3. Əsəbi insan bir qaralama etsə, o qaralama mişar dişlərinə bənzər. Sərt və qırıq cizgilər halında görünər. Qərb insanı Allaha aid doğru tələqqiləri şüur altından şüur üstünə çıxara bilmədiyi üçün ruhi sarsıntılar içindədir. Bu təlatümlər qərbin bütün bədii məhsullarına da sirayət etmişdir. Kilsələrə baxduğumuz zaman kaktus tikanını xatırladan tikililərə şahid oluruq. Qərb memarlığında sıvri bitişlər hakimdir. İslam memarlığında isə yuvarlaqlıq gözə çarpır. Yanaşı duran Sultan Əhməd camesi ilə Ayasofiyani psixoloji cəhətdən təhlil etdikdə, Sultan Əhməd uçmağa hazır bir göyərçini xatırladır. Ayasofiyada isə nataraz bir həndəsə hakimdir. Bu keyfiyyət hər iki mədəniyyətin daşa əks etmiş halıdır.

İslam aləmində Quran tilavəti və buna

bağlı olaraq inkişaf edən musiqi də pərdə-pərdə yüksəliş və enişlər ərz edir. Digər tərəfdən namazın tədili-ərkan ilə əmr edilməsi də namaz qılan insanda arzu olunan hüzurun zahir olması üçündür.

Başqa dillərdə yazılmış bir əl yazısına uezəndən baxdıqda qəlb qrafiklərindəki ziqqatqları göstərən cizgiləri xatırlatdığı halda, hüsнü-xətt axib gedən bir zərafət və lətafət içinde insani başqa aləmə aparır. Bəzən bir hərf insan qəlbini ruhani keyfiyyətlərlə doldurmağa kifayət edər. Məsələn, yana meylli yazılın bir vav, başı önə əyilmiş halda dua edən möminə bənzəyir.

Sanki hüsнü-xəttə:

“Qurandan bir hərf dünya və içindəki-lərdən daha xeyirlidir” hədisi-şərifində ifadə edilən sərr dolu həqiqət təcəlli etmişdir.

İnsan psixologiyasında hüzurun təmin olunması üçün yazı yazarkən əlin və gözün yorulmaması baxımından hüsnü-xəttin fəvqəladə üstünlük ərz etməsi də bundan irəli gəlir.

Hüsnu-xətt hafizəyə deyil, zəkaya xıtab edir. Hafizəyə gelən yük insanı ağırlaşdırduğu halda, zəkaya yük olan şey onun inkişafına təkan verir.

b. Bədii baxımdan:

Şəkillər insana aşılıdıqları duyğu baxımından ruhla çox əlaqəlidir. Sakin təbiətli bir insan sadə və açıq rənglərə üstünlük verdiyi halda, daxili təlatümlərlə dolu olan, qaba və bu kimi insanlar kəskin, tünd rənglərə üstünlük verər. Qara rəng rəsmiyəti, ağ təmizliyi, qırmızı şiddəti terənnüm ədir. İnsanlar rəngləri və şəkilləri öz könül-lərində oyandırıldığı bu təsirlərlə qəbul və ya rədd edərlər. Rəng seçimindəki əsas formul bundan ibarətdir.

Qıcasası deyə bilərik ki, insan ruhunu bədii duygular nöqtəyi-nəzərindən oxşayan əsas, mütənasiblikdir. Memar Sinanın ucaldığı minarələr nə qədər də mütənasiblik ərz edər. Boyları sabit qalmaq şərti ilə gövdələri bir az daha qalın olsayıdı kobud görünərdi. Gövdələri sabit qalıb boyları uzadılsayıdı bu səfər də cansız görünərdi. Əcdadımız

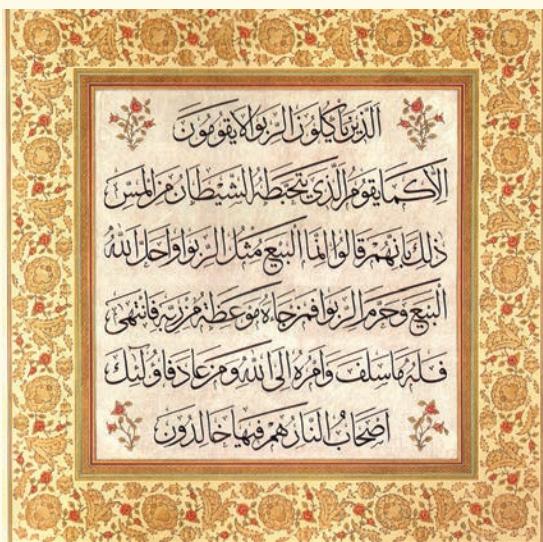
minarənin eni ilə uzunu arasında və onunla bitişən qübbə arasında müvazinətli bir insan vücudundakı mütənasibliyi yaxalamışlar.

Həyatın süni və təbii zinətini təşkil edən əşya bu məntiqlə təhlil edildiyi zaman mütənasibliyin bir çox qaydalarını yaxala-maq mümkün olur. Məhz bu nöqtədən baxdıqda görürük ki, mütənasiblik qanunu yaxalayıb gerçəkləşdirmək xüsusunda ən irəli gedən sənətkarlar xəttatlardır. Onlar yazında insan xəyalına gəlməyəcək ahənglər qurmağı bacarmışlar. Bu səviyyə keçən əsrin ən böyük rəssami olan Pikassonu belə ömrünün sonunda bu yazı üzərində çalışmağa məcbur etmiş və vicdanı bir ifadə ilə:

“Sizin xəttatlارınız mütənasiblik qayda və imkanlarını sonuna qədər işləmiş və gələcək nəsillərə yenidən kəşf edəcək bir şey qoymamışlar...” dedirtmişdir. Həm də bu sözləri Napaleonun İslam dünyasından yiğib gətirdiyi və Luvr sarayına qoyduğu bir neçə əsəri görərək söyləmişdir.

Göründüyü kimi hüsnü-xətt İslam hərf-lərini oxumaqdan məhrum olan insanlarda belə, böyük heyranlıq və alqış oyandırır. Bu gözəlliye Sultan Əhməd Camesindəki mər-hum Ali Haydara aid “əl-Kəsibü həbibullah” ləvhəsi qarşısında sehrlənmişcəsinə tamaşa edən bir macar rəssam yanındakı adama bunları söyləməkdən özünü saxlaya bilməz:

“Dostum, sizin hüsnü-xətt dediyiniz bu

İnsan ruhunu bədii duygular nöqtəyi-nəzərindən oxşayan əsas, mütənasiblikdir. Memar Sinanın ucaldığı minarələr nə qədər də mütənasiblik ərz edər. Boyları sabit qalmaq şərti ilə gövdələri bir az daha qalın olsayıdı kobud görünərdi. Gövdələri sabit qalıb boyları uzadılsayıdı bu səfər də cansız görünərdi. Əcdadımız minarənin eni ilə uzunu arasında və onunla bitişən qübbə arasında müvazinətli bir insan vücudundakı mütənasibliyi yaxalamışlar.

yazılarda hər baxımdan ayrı bir hal var. İlk baxışda sadə bir rəng və geometrik bir səssizlik gözə çarplığı halda, baxmağa davam etdikcə hərəkət edir, canlanır və cılvelənir. Onlara baxanın ruhuna ilk önce bir oxşayış, sonra isə yavaş-yavaş ruha sözülen canlı bir axış hiss edirəm. Səssiz ahəng içində ruhu həzlə titrədən metafizik bir musiqidir bu. Lakin bu musiqini qulaqlar deyil, könüllər dinləyir, dinlədikcə də bambaşqa bir aləmə yüksəlir. Bu yazıları seyr edərkən nə olduğunu anlamırıram. Onlarda içimi içinə çökən sehrləyici bir cöhrə, bir gözəllik dənizi, xoş təlatümlərlə könlümü oxşayan bir hava var. Siz də eyni şeyləri hiss edirsinizmi?..”

Həqiqətən də dünyada heç bir yazı bu cür sənət əsəri sayılacaq səviyyəyə çatmamışdır. Bununla bağlı bir xatırəni zikr etmək yerinə düşərdi:

Xəttat Hamid Aytac Paşabağça şüşə fabrikində aldığı sıfarişlə boşqablara “hüsün-xətt” yazmaqla məşğul ikən yanına bir vəzifəli gəldi. Bir müddət onu heyran-heyran izlədikdən sonra:

“- Ustadım, digər yazılarında bu səviyyəni görə bilmirik. Bu möhtəşəm sənətin belə bir zirvəyə çatması necə mümkün oldu?” -deyə soruşdu.

Ustad Hamid Aytac:

“- Üç əsas xüsusiyyət ilə...” dedi və bunları söylədi:

“- Bu yazı;

1. Min illik bir təkamül,

Şəkillər insana aşıladiqları duyuğu baxımdan ruhla çox əlaqəlidir. Sakin təbiətli bir insan sadə və açıq rənglərə üstünlük verdiyi halda, daxili təlatümlərlə dolu olan, qaba və bu kimi insanlar kəskin, tünd rənglərə üstünlük verər. Qara rəng rəsmiyəti, ağ təmizliyi, qırmızı şiddəti çağırışdırır. İnsanlar rəngləri və şəkilləri öz könüllərində oyandırıdıgi bu təsirlərlə qəbul və ya rədd edərlər. Rəng seçimindəki əsas formul bundan ibarətdir.

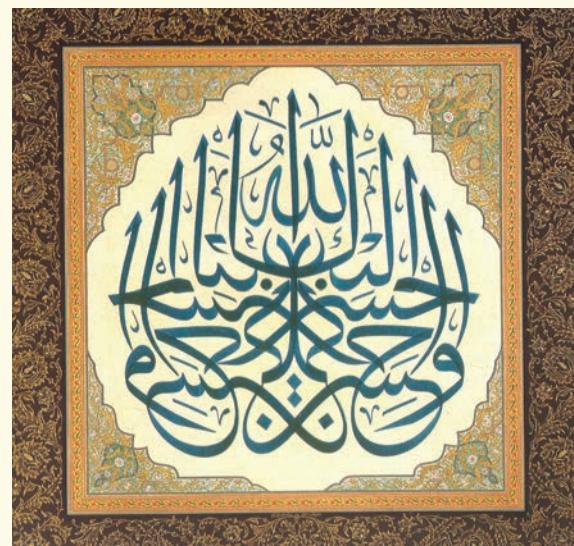
2. Quruluşunda gizli olan sənət istedadı, yəni şəklində yumşaqlıq və qövslərin olması, bunun da insanların ruhu ilə bütünlük təşkil etməsi,

3. Daima davam edən dini bir səy və həyəcan nəticəsində belə bir möhtəşəm sənət olaraq ortaya çıxdı. Cizgiləri səssiz, fəqət son dərəcə axıcı bir şeirə bürünərək insan ruhunu sehrləyəcək hala geldi.

Bu maddələrin içində ən mühüm xüsussa üçüncüsüdür. Zira xəttatlar Qurani-Kərimi ən gözəl şəkildə yazıb çoxaltmaq ehtiyacı ilə ortaya çıxmış insanlardır. Yəni bu yazını hüsünü-xətt halına gətirən amil Qurani-Kərimi yazmaq cəhdididir.” dedi.

Xülasə, ərz olunduğu kimi xəttatlıq sənəti yalnız müsəlmanlara məxsus olaraq ortaya çıxmış və varlığını sürdürmişdir. Bu günə qədər hər nə qədər qeyri-müslimlər içərisindən bu sənətle məşğul olan şəxslər çıxmışsa da kamil nəticə əldə edə bilməmişlər. Bu həqiqət də göstərir ki, hüsünü-xətt yalnız İslama və müsəlmanlara xas olmuş və olacaqdır da.

Ya Rabb! Burada ismini zikr etdiyimiz və edə bilmədiyimiz xəttatların könüllərində gizli olan məhəbbətullahın bir təzahürü olaraq hüsün-xəttə əks edən gözəl ədəb, nəzakət, ruhi incəlik və dərinlikdən bizim könüllərimizə də bir hissə nəsib et! Amin! ■

Xətt: Javad Khozān-İran
Təsdiq: Nilüfer Kürkçü

"QƏRB-ŞƏRQ DİVANI"nda İSLAMİ BAXIŞLAR

Klassik alman şairlərindən Y.V.Höte və H.Haynenin lirik şeirlərindən bir qismini alman dilindən Azərbaycan türkçəsinə tərcümə edən tanınmış alim və mütərcim Əlekber Qubatovun "Lirika" adlı kitabında könül oxşayan, ürəkləri ovsunlayan poetik parçalar təqdim olunmuşdur. Orijinal mətnlə qoşa verilən poetik tərcümələr məni bu sətirləri yazmağa ruhlandırdı. Açığını deyim ki, hər oxunan kitabın, yaxud əsərin oxucunu özünə ram edən sırrı, cazibəsi onun mənəvi dəyərlərimizə, düşüncəmizə gətirdiyi yenilik, orijinal ruh və zənginlik meyarları ilə ölçülür. Belə əsərlər hafizəmizdə unudulmaz izlər buraxır, fikrimizin, sözümüzün yol yoldaşına çevirilir.

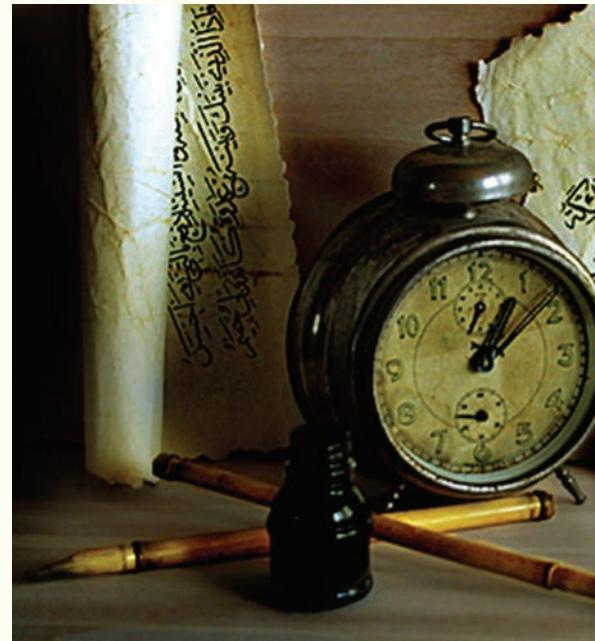
Irqindən, dinindən asılı olmayaraq bütün insanlığın, bəşər övladının mənəvi-ruhani dünyasına min bir naxış, özəllik və gözəllik bəxş edən İslami zənginlikləri görüb dəyərləndirmək əslində ən böyük insanlıq duyğusunun, müdrikliyin təntənəsidir.

Qədim folklor nümunələrində görkəmli Türk sərkərdəsi Attilanın adına, şəninə min bir nəğmə qoşan dünya xalqlarından biri də almanlar olmuşdur. Y.V.Hötenin "Qərb-Şərq

divani" XIX əsrin əvvəllərində nəşr olunanda onu Qərbi Avropanın iç dünyası heyrət və heyranlıqla qarşılamışdı. Bu poeziyanı təqdir edənlər alman ədəbiyyatının zəngin ənənələrində yaşayan keçmişin şərqli ruhuna səcdə etmişlər. Zaman-zaman ayrı-ayrı dünya xalqlarının dillərinə tərcümə olunan Hötenin Divanında Məhəmməd Peyğəmbərin, müqəddəs "Quran"ımızın şəninə söz qoşan alman şairinin lirikasında sehr möcüzəsi bu gün məni də heyrətə getirdi.

"Qərb-Şərq divani" ilə şair müsəlman dünyasının ən məşhur və tarixi şəxsiyyətlərinə, o cümlədən Məhəmməd Peyğəmbərimizə, Azərbaycanın klassik türk şairi Nizami Gəncəviyə, bütün dünyani lərzəyə salan türk sərkərdəsi Əmir Teymura, Hafız Şiraziyə...şeirlər həsr etmişdi. Y.V.Hötenin öz "Divani"na yazdığı mühakiməsində bir həyat həqiqəti vardır. Qərb oxucusuna Şərq dünyasının əzəmətini, qüdrətini, sərr və hikmətini bəyan edən şairin açıq etirafına diqqət yetirək. "Qərb-Şərq divani"nın müəllifi (Höte-Ş.X.) özünün bir müsəlman olması şübhəsini rədd etməz. "Müsəlman olmanın şübhəsini rədd etməyin qəbahət olmadığını söyləyən, şairi bu kəlamı yazmağa sövq edən nə olmuşdur?

**İrqindən, dinindən asılı
olmayaraq bütün
insanlığın, bəşər övladının
mənəvi-ruhani dünyasına
min bir naxış, özəllik və
gözəllik bəxş edən İslami
zənginlikləri görüb
dəyərləndirmək əslində
ən böyük insanlıq
duygusunun, müdrikliyin
təntənəsidir.**

Təbii ki, bir sözün qulpundan yapışib bir alman şairinin müsəlman olduğunu dünyaya faş etmək istəyində olmasaq da, bunu mütəfəkkir şair olan zəka sahibinin mənəvi dünyasından qopan açıq etirafı kimi qəbul etmək olar. Fikrimizcə Höteni zəngin Şərq-müsəlman mənəviyyatına qovuşdurən mənbə İslamin valehedici mənəvi-ruhani dəyərləri olmuşdur.

*Cənnəti vəsf edər əsil müsəlman,
Elə bil oranı görüb gəlibdir.
Əslində İslamin təməli Quran,-
Hər sözü könlünə hörüb gəlibdir-*

yazan Höte, müqəddəs Peyğəmbər Həzərət Məhəmməd Mustafanın şəxsiyyətinə və əməllerinə olan heyrət və vurğunluğunu gizlədə bilməmişdir. "Ey şirin cocuğum" adlı lirik ricətində Höte dünyanın peyğəmbərləri sərasında Məhəmməd Peyğəmbərimizə verdiyi qiyməti, ürəyində gəzdirdiyi sevgini qanadlı misralarının şəriyyətinə çevirmişdir:

*Gerçəkdən gerçəyə oldu pənahım
Ulu Məhəmmədi sən yaxşı tanı.
Bil, yoxdu Allahdan başqa Allahim,
Deyərək fəth etdi bütün dünyani.*

Hötenin Hafızə həsr etdiyi şeirinin mündəricəsində də böyük şairin müqəddəs Quranımıza, inancımıza Hafızın obrazı və dili

ilə poetik cavabı könül oxşayır.

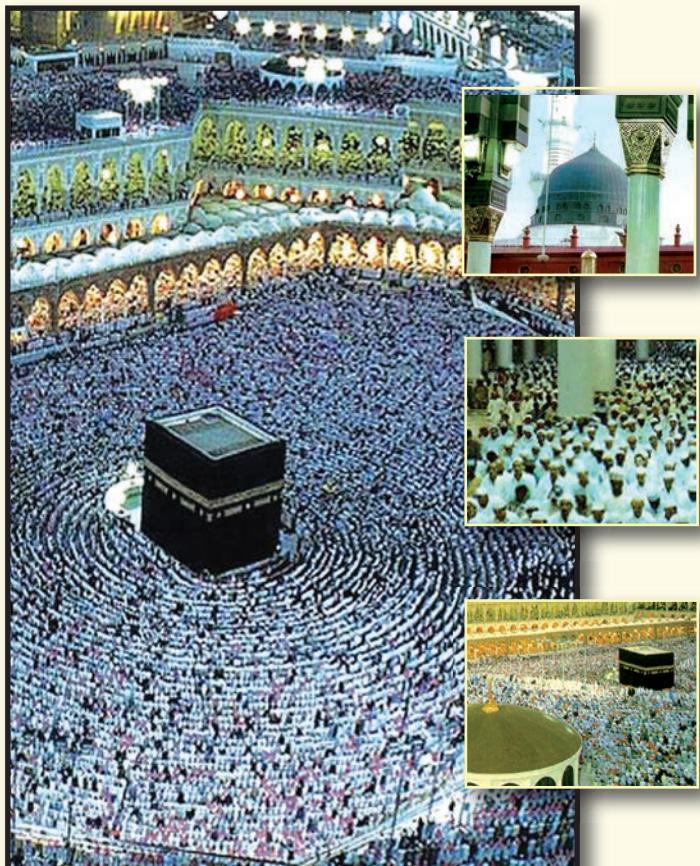
Şair Hafızın poetik obrazında onun Qurani-Kərimə olan sevgisini aşağıdakı misraların içində belə ifadə etmişdir:

*Uymadım sərvətə, mala yox dedim,
Nəqş oldu beynimə Kəlami-Qədim,
Bilmədim zamanın əzabı nədi.
Ruh alib Peyğəmbər hədislərindən
Hafız ləqəbini daşıyıram mən.*

Fikrin, dərin düşüncələrin qanadlarında Şərq olaylarında mənəvi, dini-ruhani dəyərlərimizin gözündən su içən Hötenin Qərbin də, Şərqi də insanların olan məhəbbət duygusu onun poeziyasının ana xəttini təşkil edir.

Azərbaycanımızın Quba rayonunun Alpan (bu oba qədim Alban torpağımızın adını özündə yaşıdan böyük ziyalılar ocağıdır) kəndində dünyaya gələn mütərcim Ələkbər müəllim Qubatovun, Hötenin Lirikasından etdiyi tərcümələrində könlümüzü özünə ram edən bir duyu, bir sevgi gördüm. Bu duyu, bu sevginin ən uca qaynağını isə müsəlman Şərqindən, Məhəmməd dünyasından alman şairi Hötenin ürəyinə, zehnинə köçən, işqli misralara çevrilən ilahi eşqin cazibəsində axtardım.

HACILAR MƏDİNƏ BAZARINDAN NƏ ALIRLAR?

“Nurlu Mədinə şəhərini zi-yarət etdiniz. Üxrəvi Mədi-nə bazarından könlünüzü nə kimi hədiyyələrlə dol-durdunuz?... Hədiyyələri-niz arasında həzrət Əbu Bəkrin sədaqətindən, həz-rət Ömərin ədalətindən, həzrət Osmanın səxavətin-dən, həzrət Əlinin cəsarə-tindən...” və həzrət Hüsey-nin şəhadətindən, az da olsa, bir nəsib ala bildi-nizmi? O müqəddəs yerlə-rin gözəl ab-havasından heç nə götürə bilməyən bir adamın adının quruca “hacı” olmasının ya da ol-mamasının xeyri nədir?...”

*M*öminə həyəcan lazımdır, həyəcana isə şərait. Hamının arzuladığı, ancaq müsəlman-ların hamısına qismət olmayan həcc ziyarəti bu şəraitin ən təsirlilərindən biridir. Çünkü həcc bütün insanı dəyərləri özündə cəm edən yeganə ibadətdir.

Ona görə də həccə niyyət etməyin özü əslində bir qəhrəmanlıqdır. Çünkü bu qərara gələn insan öz hədəfini müəyyən etmişdir.

Hədəf isə böyük cihaddır. Böyük cihad Peyğəmbər (s.ə.s)-in ifadəsi ilə “nəfslə mübarizə”dir. O nəfs ki, bütün gözəl işlərə əngel, pis işlərə isə şərait törədir.

Başda səbir və təvəkkül olmaqla bütün gözəl xüsusiyyətlər zəvvərin əsil silahı olmalıdır. Şeytan Əyyub (ə) kimi səbir abidələri və İbrahim (ə) kimi Rəhman dostlarına yaxın düşə bilməz. Çünkü bu, onun yolunu kəsir. Onun tələsinə düşənlər səbirsiz, təvəkkülsüz, təşəkkürsüz, dözüm-

Vətənindən, millətindən, irqindən, rəngindən, cinsindən, malından asılı olmayaraq milyonlarla möminin eyni istiqamətə-Kəbəyə yönəlməsi nə böyük bir hadisədir! “Ləbbeyk” nidaları ilə Allaha qulluğun sevincini yaşayaraq hamının bir ağızdan “buyur Allahım! Hüzuruna gəldim.”- deməsi nə qədər əzəmətli bir vəhdət simvoludur! Burda hər şey necə də gözəldir!...

süz və zəif xarakterli insanlardır.

Əməllerin məqbul olmasının birinci şərti ixlasdır. İxlas isə görülən işi və ya edilən ibadəti yalnız və yalnız Allah üçün görməkdir. Buna nail olmaq üçün də qəlbi dünyəvi mənəfətlərdən uzaq tutmaq lazımdır.(Müxtəsər Elmihal, səh 163) Çünkü Qurani-Kərimdə belə buyurulur:

“...Allaha çataçaq olan yalnız sizin təqvanızdır”(əl-Həcc, 37) Yəni səmimi-qəlbən etdiyiniz ibadətdir.

Bunun üçün həcc insanın öz ev-eşiyindən başlamalı, ilk növbədə məqsəd təyin edilməli, sonra məqsəd güclənməli, bununla da zəvvvar daxilən ziyarətə hazırlanmalıdır. Çünkü “Niyyət xeyir (olanda) aqibət (də) xeyir” olur.

Biz, Həccə gedənlər bir-bir qayıdış geldik, şükür Allahı! Hərə heybəsinə müəyyən bir şey doldurdu... Onlardan bir qismi görünüşə dalıb ancaq maddi hədiyyələr gətirdi. Təsbeh, təkkə, üzük, misvak, ətir və s. Digərləri isə təkcə maddi hədiyyələrlə kifayətlənməyib mənəvi dünyalara dalaraq məhşəri xatırlamış qiyaməti yaşamış, şeytanları daşlamış, Uhudda savaşmış, Hirada dolmuş, Sevrdə ağlamışdır...

Onsuz da bu hallar yaşanmazsa, “...Məkəyə getməklə dərviş hacı olmaz” sözü özünü göstərir.

Pakistanlı böyük İslam mütəfəkkiri Məhəmməd İqbalın duyğularından istifadə edərək (özüm də daxil olmaqla) həccə gedib-gələnlərə üz tutub sual verirəm:

“Nurlu Mədinə şəhərini ziyarət etdiniz. Üxrəvi Mədinə bazارından könlünüzü nə kimi hədiyyələrlə doldurdunuz?... Hədiyyələriniz arasında həzrət Əbu Bəkrin sə-

daqətindən, həzrət Ömərin ədaletindən, həzrət Osmanın səxavətindən, həzrət Əlinin cəsarətindən...” və həzrət Hüseynin şəhadətindən, az da olsa, bir nəsib ala bildinizmi? O müqəddəs yerlərin gözəl ab-havasından heç nə götürə bilməyən bir adamın adının quruca “hacı” olmasının ya da olmamasının xeyri nədir?...”

Əgər bizə nəsib olan həcc ziyarətindən həyat boyu xeyir görmək istəyiriksə, onda:

- İbadətlərimizi müntəzəm yerinə yetirməli;
- Öhdəmizdə olan işləri layiqincə görməli;
- Halal-harama çox fikir verməli;
- Qul haqqına heç vaxt girməməli;
- Daim insanlara əl tutmalı;
- Hacılığımıza yaraşmayan işlərdən birdəfəlik əl çəkməli;
- Hacılığımızdan etibar, şan-şöhrət məqsədi ilə istifadə etməməliyik!

Vətənindən, millətindən, irqindən, rəngindən, cinsindən, malından asılı olmayaraq milyonlarla möminin eyni istiqamətə-Kəbəyə yönəlməsi nə böyük bir hadisədir! “Ləbbeyk” nidaları ilə Allaha qulluğun sevincini yaşayaraq hamının bir ağızdan “buyur Allahım! Hüzuruna gəldim.”- deməsi nə qədər əzəmətli bir vəhdət simvoludur! Burda hər şey necə də gözəldir!...

Allahım! “Ləbbeyk” ilə möminlərin dilləri birləşdiyi kimi, kaş könülləri də birləşəydi. O zaman işi-peşəsi haqsızlıq və zülm olan erməni xislətli qəsbkarlar və tərəfdarları layiq olduqları cəzaya düşər olar bununla da ədalət yerini tapardı...

Allah bütün haciların ziyarətini qəbul buyursun, getmək arzusunda olanlara da müqəddəs torpaqları görməyi qismət etsin!

Dünya-axirət tarazlığı

Islam dini “Heç ölməyəcəkmiş kimi bu dünya üçün və sabah öləcəkmiş kimi axirət üçün çalışma” prinsipini rəhbər tutaraq dünya və axirət həyatları arasında tarazlığı qorumağa çalışmışdır. Quran ayə-lərini incələdikdə görürük ki, axirət həyatından bəhs edən ayələrlə yanaşı, dünya həyatından da bəhs edən bir çox ayə vardır:

“(Ey insanlar) Məgər Allahın göylərdə və yerdə onları (günəşi, ayı, uledzələri və buludları; meyvələri, bitkiləri, dənizləri, çayları və gölləri) sizə ram etdiyini (sizin istifadənizə verdiyini), aşkar (görmə, eitmə, sağlamlıq) və gizli (əql, şüur, fəhm, elm və i.a.) nemətləri sizə bolluca ehsan etdiyini görmürsünüz mü?” (Loğman, 20)

“Göylərdə və yerdə nə varsa, hamısını Öz tərəfindən sizin ixtiyarınıza qoyan da Odur” (Casiyə, 45/13)

“(Ya Peyğəmbərim!) De: “Allahın Öz bəndələri üçün yaratdığı zinəti və təmiz (halal) ruziləri kim haram buyurmuşdur” (Əraf, 32)

Bu ayələrə nəzər saldıqda dünyaya və dünya nemətlərinə, onları əldə etmək üçün çalışmağa nə qədər əhəmiyyət verildiyinin şahidi oluruq. Ancaq Quran eyni zamanda:

“Biz axirət qazancını (savabını)

istəyənin qazancını artırır, dünya mənfəətini istəyənə də ondan verərik. Onun axirətdə heç bir payı yoxdur.” (Şura, 20)

“Dünya həyatı oyun və əyləncədən başqa bir şey deyildir” (Ənam, 32) ayələri ilə də sadəcə dünyani istəyənlərin axirətdə alacaqları heç bir şeyləri olmadıqlarını xəbər vermişdir.

Qurandakı dünya və axirətlə əlaqəli ayələrə bir bütünlük içərisində nəzər salduğumızda Quranın bizdən bu iki həyat arasında tarazlığı qorunamızı istədiyini görürük. Quran axirət-dünya birliyini bu şəkildə ifadə edir:

“Allahın sənə verdiyindən özünə axirət qazan (malını Allah yolunda sərf et). Amma dünyadakı nəsibini də unutma” (Qəsəs, 77)

İbn Kəsir bu ayənin təfsirində aşağıdakı fikirləri dilə getirmişdir: “Allah təalanın sənə verdiyi mal və neməti, axirət yurdunda savab qazandıracaq müxtəlif ibadətlər və Allaha yaxınlaşdırın şeylərlə Rəbbinə itaətdə istifadə et. Ancaq dünyadakı nəsibini də unutma. Şübhəsiz sənin üzərində Rəbbinin haqqı olduğu kimi nəfsinin də, ailənin də, ziyanətçilərinin də haqqı vardır. Hər kəsin haqqını ver.” (İbn Kəsir, Təfsirul-Quranil-Əzim, III/410).

Həm dünya, həm də axirət üçün

çalışmamız aşağıdaki ayə vasitəsilə biziə bildirmişdir:

“Bəziləri isə: “Ey Rəbbimiz, biziə dünyada da, axirətdə də gözəl nemətlər ver, bizi cəhənnəm əzabından qor! deyirlər. Belə şəxsləri qazandıqlarına (qazandıqları əməllərinə) görə (axirətdə) mükafat gözləyir. Allah tezliklə haqq-hesab çekəndir” (Bəqərə, 201-202).

Bu ayədə bir-birinə zidd iki insan tipi təsvir edilir. Birincisi, dünyanın dar divarları arasında qalan, dünya həyatını özü üçün yeganə hədəf edib bütün arzu və istəklərini bu isteqamətə çevirdiyi üçün o biri dünyani itirən insan. İkinci tipi təmsil edən insan isə, Uca Allahın kövni və qövli ayələrində bildirdiyi prinsiplərə görə həyat tərzini mənimsəyən insandır. Bu ikinci tip insan dünya və axirət səadətini əldə edər (Mərağı, Təfsirul-Mərağı, II/105-106).

Hər. Peyğəmbərin dünya-axirət tarazlığına baxışını ortaya qoyma baxımından bu hədis çıx maraqlıdır: Hənzələ el-Üseyyidi (ö. 45/665) belə demişdir: “Mən Əbu Bəkr (r.a)-la qarşılaşdım: “Hənzələ münafiq oldu!” dedim. “Sübhanallah! Sən nə deyirsən?” dedi. “Rəsulullah (s.ə.s)-in yanında oluruq. Biziə cənnəti, cəhənnəmi o qədər xatırladır ki, sanki onu gözlərimizlə görürük. Rəsulullah

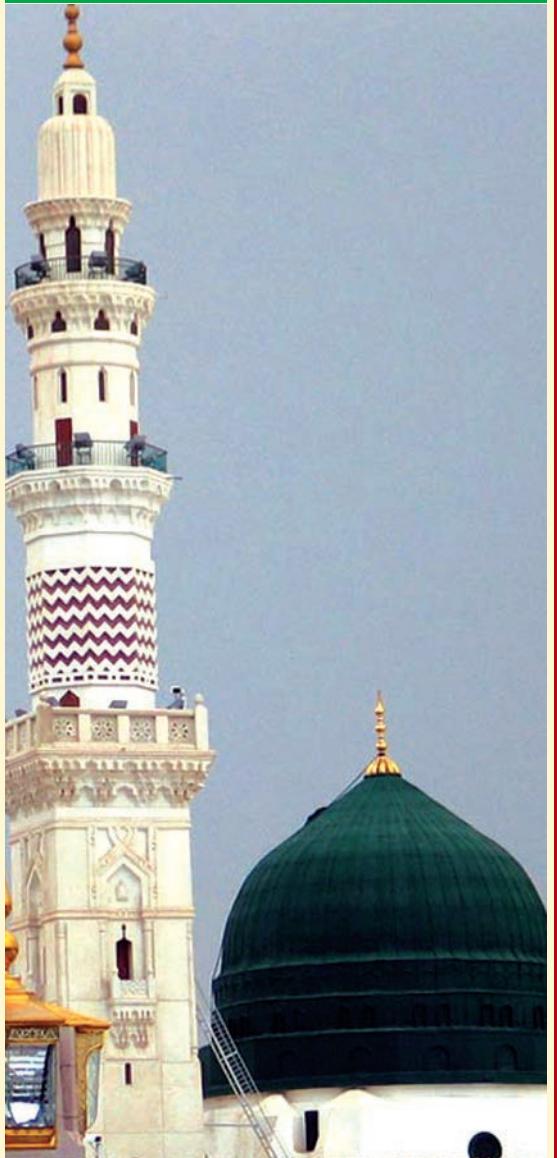
(s.ə.s)-in yanından çıxdıqdan sonra isə xanımlarımızla, uşaqlarımızla, dolanışığımızla bağlı problemlərlə məşğul oluruq. Hər şeyi unuduruq” dedim. Əbu Bəkr (r.a.): “Vallahi, biz də belə şeylərlə qarşılaşıraq” dedi. Əbu Bəkrə Rəsulullah (s.ə.s)-in yanına getdik. Mən: “Hənzələ münafiq oldu, ya Rəsulullah!” dedim. Rəsulullah (s.ə.s): “Nə oldu?” deyə soruşdu. “Ya Rəsulullah! Sənin yanında oluruq. Biziə cənnəti və cəhənnəmi xatırladırsan. Sanki onu gözlərimizlə görmüş kimi oluruq. Sənin yanında çıxdığımız zaman isə xanımlarımızla, uşaqlarımızla və dolanışiq problemləriylə məşğul oluruq. Çox şeyi unuduruq” dedim. Bu zaman Rəsulullah (s.ə.s): “Nəfsim əlində olan Allaha and içirəm ki, siz mənim yanımda olduğunuzdakı hali yaşamağa və məni zikr etməyə davam etsəniz, mələklər sizinlə musafahə edərlər(əl verib görüşərlər). Lakin ey Hənzələ! Bəzən belə, bəzən də elə. (Bəzən dünya işləri ilə, bəzən ibadətlə məşğul olsanız kifayətdir)” buyurdu və bunu üç dəfə təkrarladı.” (Müslim, Tövbə 12; Tirmizi, Qiyyamə 59).

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, dinimiz bizdən nə sadəcə axirətə, nə də sadəcə dünyaya əhəmiyyət verməyimizi istəyir, əksinə bu ikisi arasında tarazlığı qorumağı əmr edir.

HƏCC TƏƏSSÜRATLARI

- 2

Burada insanlar işığın ətrafin-dakı pərvanələr kimi dövr edirlər. Rəngləri, görünüşləri, dilləri fərqli insanlar bir müqəddəs məqsəd üçün burada ciyin-ciyinə dövr edirlər. Dövr edir, edir, edirlər... Zərrədən kürrəyə hər şey öz cazibə mərkəzinin ətrafin-da döndüyü kimi.

Kəbəyi-Müəzzzəmənin minarələri göründü. “Ləbbeyk Allahummə Ləbbeyk!” Allahın evi bütün heybəti ilə qarşımızdadır. Uzun illər boyu qıldığımız namazlarda minlərlə kilometr uzaqdan yönəldiyimiz mübarək bina ilə aramızdakı əngəllər ortadan qalxdı.

Rəsulullah (s.ə.s) “ehsan” duyğusunu tərif edərkən: “Allaha Onu gürürmüş kimi ibadət etməkdir. Biz Onu görməsək də O bizi görür” buyurur. Bu duygu dərinliyi ilə Kəbəyə baxa bilsək... Kəbəni gördüyüümüz an onun Rəbbini görmüş kimi ola bilsək...

Bir atanın azyaşlı oğlunu özü ilə birlikdə həccə apardığı rəvayət olunur. Yolda Kəbənin nə olduğunu soruşan oğluna “Allahın evi” deyə cavab verir. Saf uşaq yol boyu Allahın da “ev”də olacağını düşünərək atasıyla Kəbəyə gəlir. Kəbəni ilk gördükəri zaman uşağın rəngi qaçırm, gülüm-səyərək xəfifcə “Allah” dedikdən sonra bayılır və dünyadan köçür. Uşağın atası o anda xəfif bir səs eşidir: “Kim nəyi umdusa, onu gördü!” Burada hər kəs nəsibi nə isə, arzusu nə isə onu görür.

Həm namazın qibləsi olması, həm də həccin ən mühüm ibadətlərinin orada əda edilməsi səbəbi ilə Kəbə çox qiymətli bir məkandır.

“Qibləmiz birdir” deyirdik, amma həqiqi mənada qiblənin necə birləşdirici olduğunu ətrafinda təvaf edən, namaz qılan insanları görərkən qavramaq olur. Kəbə birləşdirir. Rəngləri, dilləri, insanları, qitələri...

Burada insanlar işığın ətrafindakı pərvanələr

kimi dövr edirlər. Rəngləri, görünüşləri, dilləri fərqli insanlar bir müqəddəs məqsəd üçün burada çiycin-çiyinə dövr edirlər. Dövr edir, edir, edirlər... Zərrədən kürrəyə hər şey öz cazibə mərkəzinin ətrafında döndüyü kimi. Həcərül-əsvədi salamlayaraq axına qarışırlar. Təvaf etdikcə yaxınlaşır, yaxınlaşdıqca ağlayır, ağladıqca paklanırlar... Kəbənin siyah örtüyünə bənzeyən simsiyah bir insanın inci dənəsitək gözlərindən tökülen göz yaşları seyr etməklə doyulmaz bir mənzərə çıxarıır ortaya.

Kəbə insanı gah sixır, gah buraxır. Həcərül-əsvədin tuşundan Məqami-İbrahimə gələnədək sımsıx insan axını içərisində təvaf etdiyimiz halda, rükni-İraqidən Həcərül-əsvədə qədər bir sərbəstlik olur. Dünya həyatımıza necə də bənzəyir. Gah darlıq, gah da genişlik verir.

Təvafi tamamladıqdan sonra iki rükət namaz qılırıq. Sıra Səfa ilə Mərvə arasında səy etməyə gəldi.

Səfa-Mərvə arasında gedib-gelməkdən ibarət olan səyin tarixçəsi belədir: Hz. İbrahim (ə.s) Allahın əmri ilə xanımı hz. Həcəri və oğlu hz. İsmayılin burada qoyub getdikdə bu torpaqlarda heç kim yaşamırıdı. Quraq və qayalıq yerlərdi. Coğrafi şərtlərin çətinliyini aşmağın yolu Peygəmbər duasından keçmiş. İbrahim (ə.s) əllərini qaldıraraq: "Ey Rəbbim, buranı əmin bir şəhər et, buranın xalqından Allaha, axırət gününə inananları bol məhsulla ruzıləndir..." (əl-Bəqərə, 126) -deyə dua etdikdən sonra geri qayıdır. Gedərkən xanımı və kiçik İsmayılin üçün sadəcə bir tuluq su və bir miqdardı qida qoyur. Hz. Həcərin: "Bizi burada qoyub getməyi Allah əmr etdim?" sualına "bəli" dediyi zaman təslimiyyət nümunəsi olan o xanım: "Elə isə Allah bizə yetər. Çarəsizlərin çarəsi Allahdır" -deyə cavab verir.

Qızmar hava şərtləri altında vəziyyət etdikcə çətinləşir, su tükənirdi. Mərhəmətli

ana olan Həcər təlaşlanmağa başlayır. Bir o təpəyə, bir bu təpəyə qaçır: Su, bir udum su! İstədiyi tek şey övladını susuzluqdan qurtaracaq bir miqdardı sudur. Amma su yoxdur... Səfa təpəsindən başlayan bu arayış Mərvə təpəsində sona çatır. Cəmi yeddi gediş-gəliş. Nə su var, nə bir insan, nə bir nəfəs, nə də dərdə dəva... Tam o anda eştidiyi su şırlıtısına başını qaldıran hz. Həcər göz bəbəyi İsmayılin yerdən çıxan su ilə oynadığının şahidi olur. Rəvayətə görə Cəbrayıl (ə.s)-in qanadını yerə vurması ilə çıxır su. "Çarəsizlərin çarəsi Allahdır!" Sevinərək suya doğru qaçır. Qovrulan səhra qumları arasında itməsin deyə bir tərəfdən suyun ətrafında kiçik hovuz düzəltməkdə, digər tərəfdən də yalvarırcasına "Zəm-zəm" (yavaş-yavaş ax!) deyirdi. Rəsulullah (s.ə.s) buyurur ki: "Allah İsmayılin anasına (hz. Həcərə) rəhmət etsin! Əgər "yavaş ax!" deməsəydi zəm-zəm bu gün axar çay olardı." Allah hz. Həcərə də, hz. İsmayıla da, hz. İbrahimə də rəhmət etsin!

İndi oradayıq. Səfadan aşağı doğru addım-layırıq, sonra hz. Həcər kimi "iki yaşıl dirək arasında" qaçırıq. Ayaqlarımız şisir, çox yoruluruq. Amma dayanmaq olmaz, könlümüzün İsmayılinə su lazımdır. Mərvə təpəsindən چevrilib Kəbəyi-Müəzzzəməyə baxırıq. Əcəba, bir mələk də qanadlarını yerə vurub bizim zəm-zəmlərimizi çıxarırmı? Səfaya çıxıb yenə yalvararaq mübarək evə tərəf baxırıq: "Yoxmu, ya Rəbb, bir udum su?" susuzluqdan yanırıq. Sağımız-solumuz zəm-zəm dolu, amma İsmayılin anasını anlayanadək, həqiqi suyu tapanadək içmək yox... Bu arayış nə qədər sürər bilmirəm, amma hələlik Mərvə təpəsində sona çatır. Dua vaxtıdır. Qara libaslı Beytullahə qayıdırıq. Əllərimiz qibləsinə açıq vəziyyətdə dua edirik. Təraş olub ehramdan çıxırıq. Ümrəni tamamladıq.

“Minlərlə can qurban oldu...”

Bayraq onun üçün adı
ipək və ya qumaş parçası
deyildi. Bayraq onun
nəzərində xalqının
qəhrəmanlıqlarla dolu
tarixi keçmişindən xəbər
verən qiymətli bir əlyaz-
ması, vətən torpağı, vətən
göylərində dalgalanan
şəhid ruhları idi.

Qarları boyamış məzlumlar qanı,
Ölənlər çox, fəqət, məzar hanı?
Ayaqlar altında şöhrəti, şanı
Qalanları görüb, fəryada gəldim.

*H*ər dəfə Azərbaycanın dövlət himnini
dinləyərkən eşitdiyimiz, bəlkə də
fərqliyə varmadığımız bu misranın bir
şair təxəyyülü, gəlişi gözəl bir ifadə, ya da bütün
himnler üçün xarakterik olan pafoslu ifadə olduğunu
zənn etmişik.

Əslində isə... Himnin müəllifi Əhməd Cavad
Azərbaycan həqiqətlərini, gerçəkliliklərini bəzək-
düzəksiz qələmə almışdı. Ə. Cavad dövlət atributlarının
dəyərini, çəkisini çox yaxşı bilirdi. Bilirdi ki, döv-
lətin himni də, bayraqı da dövlətin, millətin simasıdır,
onun tarixi – dünəni, bu günü, sabahı – əks olunma-
lidir bu rəmzlərdə. Bayrağa xüsusi bir önəm verirdi.
Bayraq onun üçün adı ipək və ya qumaş parçası
deyildi. Bayraq onun nəzərində xalqının qəhrəman-
lıqlarla dolu tarixi keçmişindən xəbər verən qiymətli
bir əlyazması, vətən torpağı, vətən göylərində
dalgalanan şəhid ruhları idi. Hələ öz bayraqımız
olmayanda da (çar Rusiyasının tərkibində olanda)
bayrağa şeir yazmışdı. Çanaqqala hərbində düşmənin
hərb gəmilərini Qara dənizin sularına qərq edib
zəfərlə geri dönen türk gəmisində dalgalanan bayrağa:

Çırpinirdi Qara dəniz
Baxıb türkün bayrağına...

deyir və qürur hissi duyurdu bu mənzərədən.
Və eynilə həmin hissələri Bakıda Parlament binasının
üzərində dalgalanan üçrəngli Azərbaycan bayrağına
baxanda da keçirirdi:

...Köksündə tufanlar gəldim irəli,
Öpüm kölgən düşən mübarək yeri,
Allahın ulduzu o gözəl pəri
Sığınmış qoynunda aya, bayraqım!

...Nə yazıq ki, istiqlal bayrağımız rus-bolşevik işğalı
nəticəsində ucalıqdan endirildi, ayaqlar altına atıldı,

parçalandı, didildi. Ayaqlar altına atılansa bayraq deyildi, taptanan mənliyimiz, qeyrətimiz, yad taptaş olan vətən torpağı, "Çeynənən bir ölkənin haqq bağırın səsi"ydi. İşgaldən sonra üçrəngli bayrağımız istiqlal həsrətli nəmli gözlərdə dalğalandı, mötəbər məclislərdən qovulan, yasaq edilən himnimiz sınıq könüllərdə yuva qurdı özünə. Bunu da çox gördü qarı düşmən bizi. Azadlığın nə olduğunu bilənlərə, "Bir vaxt varmış ölkəm azad yaşarmış" (misra C.Cabbarlınındır) deyənlərə qarşı amansız bir təqib, ov başlandı. İnsan ovuna çıxmışdı düşmən. Bu insan ovu isə 1937-ci ildə özünün ən yüksək həddinə çatdı.

1937-ci il...

Bu rəqəm indi də bir çoxlarını qorxudur, narahat edir, həyəcanlandırır, bir vahiməyə dönür, qayaqlanan yaraların közünü qoparır. "1937-ci il" sözü eşidəndə qırılan ömürlər, puç olan arzular, torpağa basdırılmayan, qəbirlərinin yeri bilinməyən insanlar düşür yada. Gözü çıxarılan, sümükləri sindirilan, təpik zərbələrindən huşunu itirən, insan ağlına belə siğmayan min bir işgəncəyə məruz qalan adamların sanki iniltisini eşidirik və bütün olub-bitənlərə görə özümüzü günahkar sayırıq, həqizliqlər ağridır, göynədir qəlbimizi.

Əhməd Cavad 1892-ci ildə indiki Şəmkir rayonunun Seyfəli kəndində ruhani ailəsində anadan olub, hələ 6 yaşında ikən Qurani-Kərim oxumağı öyrənir. "Cəmiyyəti xeyriyyə"nin Gəncədə açdığı ruhani məktəbdə təhsil alır. 1911-ci ildə ilk şeiri çap olunur. 1914-cü ildə Türkiyəyə gedir, bir neçə aydan sonra vətənə qayıdır (I Dünya Mharibəsi başladığı üçün), Cəmiyyəti xeyriyyənin işində feal iştirak edir. 1915-1916-ci illərdə cəmiyyətin xətti ilə Acaristana – Batuma gedir. Bir müddət Süleyman bəyin evində yaşayır və sevir... Süleyman bəyin qızı Şükriyyəni:

**Şükriyyə taleyim, şükür xudaya!
Gördüyüm doğrumu, yoxsa pək röya?!
Dolub rəyime bu dadlı xülyə
Şirin günlərimi sürmərəm sənsiz!**

Süleyman bəy elçiləri əliboş qaytarır və Əhməd Cavad Şükriyyəni qaçırır. Əvvəlcə

Gəncədə, sonra Bakıda yaşayırlar. Ə. Cavad şöhrətin zirvəsinə doğru addım-addım irəliləyir. Hələ ki, sevilir həm Şükriyyəsi, həm də xalq tərəfindən. Vaxt gələcək ki, bu sevgini Şükriyyənin, xalqın qəlbindən çıxarmağa, unutdurmağa çalışacaqlar və Şükriyyə xanım xaric buna qismən də nail olacaqlar.

...Ə. Cavad isə yazır. "Kür"ü, "Pambıq das-tanı"nı, onlarla, yüzlərlə digər şeirlərini. "Dumanlı dağların yaşıq qoynunda"kı Göygölə şeir qoşur. Göygölün şəninə çox təriflər söylənilib, çox sənətkarlar bu gözəlliyi tərənnüm etməyə çalışıb, lakin bu gözəlliyi iki böyük sənətkar sözün əsil mənasında görməyə müvəffəq olub. Ə. Cavad "Göygöl" şeiri, xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadə isə "Kəpəzin göz yaşları" adlandırıldığı möhtəşəm bir tablosu ilə. Ancaq sevməyi bacaran həssas şair dodaqlarından süzülə bilərdi bu misralar:

**Kəsin eyşi-nuşı, gələnlər susun!
Dumandan yorğanı, döşəyi yosun,
Bir yorğun pəri var bir az uyun,
Uyun dağların maralı Göygöl!**

Necə də şairanə bir təşbeh, sözlə çəkilmiş tablo... Bütün bunlara baxmayaraq "Göygöl"ü

də tənqid edənlər tapılırdı. Şairi şeirdə işlətdiyi “yaşıl”, “ay”, “ulduz” sözlərinə görə ittiham edir, üçrəngli bayraqın xiffətini çekir, yeni quruluşu bəyənmir deyirdilər. Hər yeni gün əvvəlkindən də ağırlı, əzablı gəlirdi. Şeir meydənında “şairciyəzlər” at oynadırdı. Şeirimizdən gül ətri gəlmirdi, daha çox baş çatlaşan mazut iyi hopmuşdu şeirimizə.

Dərdi böyük idi Ə. Cavadın. XX-əsrin sonlarında bizim yaşadığımız, gördüyüümüz erməni vəhşiliklərini, qaçqınlar ordusunu, qırımızı rus ordusunun qətlamlarını hələ 1918-1920-ci illerdə görmüşdü şair:

...Didilmiş bədənlər, yolunmuş saçlar...

Dağilan yuvalar görmək istəsən,
Qardan kəfən geymiş yoxsullar, aclar,
O ellərdə nə var bilmək istəsən
Sənə bir kamança hər şeyi söylər
Mən bir kamançayam, tellərim inlər.

Dərdi böyük idi Ə. Cavadın. Dağların da çəkə bilməyəcəyi bir dərdi vardı:

Dəniz dərdə düşsə, dalğalar ağlar,
Dağlar dərdə düşsə, dumana yazıq...

desə də özü ağlamırdı, əyilmirdi, sənmirdi düşmən öündə. Əyilmək ölmək idi Ə. Cavadın kişilik leksikonunda.

Əyilməmiş başın, sözün doğrusu,

Əyilən yaşamaz, ölər, a dağlar!

Bütün böhtənlərə, iftiralara, ünvanına söylənən fəhşlərə baxmayaraq Ə. Cavad yaşırdı, mübarizə aparırdı, yazırkırdı, yaradırdı, tərcümələr edirdi. Olub-bitənlərə baxıb hey-rətlənirdi, özünə sual verirdi, təəccübənir, həyəcanlanırdı, özünə təsəlli verməyə çalışır-dı. Bəlkə də o ağır günlərdə Füzulinin:

Ey Füzuli, şami-qəm əncamına yoxdur ümidi

Bir təsəllidir ol söz kim, derlər var sübh
beytini təkrarlayır və “o səhəri” gözləyirdi.
Səhər isə açılmırkı ki, açılmırkı. Ağır, ağır
olduğu qədər də qara gecələr bir-birini əvəz
edirdi. Və ən qara gecə 1937-ci ilin 4 iyun
gecəsi gəldi. Azərbaycan ədəbiyyatının ən
istedadlı sənətkarlarını udan o məşum gecə.

Ə. Cavada qarşı müxtəlif ittihamlar irəli sürürdülər. Onu terrorda, casusluqda, əksinqilabi təbliğatda, daha nədə, nələrdə suçlayır-

dilar. Ə. Cavadsa yalan ifadələrə qol çəkməkdən boyun qaçırdı, ittihamları rədd edirdi. Ona işgəncə verirdilər. Dözürdü, əyilmirdi.

...Ailəsini də sakit buraxmamışdır. 20 yaşlı oğlu Niyazi Bayıl həbsxanasında, 16 yaşlı Aydın Keşlə həbsxanasında, 14 yaşlı Tukay Volqa-Nikolayev uşaqq koloniyasında, yaş-yarımlı Yılmaz isə yetim evində...

Bu ağır günlərdə ömür-gün yoldaşı Şükriyyə xanıma belə bir təklif edirlər. Ə. Cavaddan boşanmaq üçün ərizə versə, ballarına qovuşa bilər. O mərd, qeyrətli türk qadını övladlarını çox sevməsinə rəğmən Ə. Cavadı tərcih edir: “Mən, Şükriyyə, Acaristanın ən nüfuzlu adamı olan atam Süleyman bəyi atıb Cavadı tutdum. İndi bu uşaqlara görə Cavadımı atacağam? Siz də ərizəni Cavadı göstərib ona daha bir əzab verərək öldürmək-mi istəyirsiniz Cavadı?” Bu sözlərə görə Şükriyyə xanım ömrünün 8 ilini uzaq Qazaxistanın həbs düşərgələrində keçirməli olur.

45 yaşlı Əhməd Cavad isə... 1937-ci ilin çisginli noyabr günlərinin birində verilən əzab və işgəncələrə tab gətirmir... Ürəyi incə duyğular, zərif hissələrlə dolu bir şair ömrü də beləcə yarımcıq qalır...

Görəsən son mənzili hara oldu? Torpağa tapşırıldı, yoxsa doğma Xəzərin duzlu suları məlhəm qoydu yaralarına?! Kim bilir bəlkə də istifadəsiz köhnə neft quyularından biri oldu son duracağı!?

Dağıdılan ailələr, söndürülmüş ocaqlar birmi, beşmi, onmu?!

Haradan gəlmişdi bu bəla? Kim idi sıfarişçi, kim idi icraçı?

Sən kimsən, ey qatil, hansı millətsən?

Vicdan pəncəsində canın didilsin!

Sən nasıl öldürdün böyük milləti,

Nasıl sərdin yerə böyük şövkəti?

Vətəni sevməyən insan olmaz, Olsa da ol şəxsdə vicdan olmaz.

Bakı İslam Universiteti Zaqatala şöbəsində
keçirilən xütbə müsabiqəsinin qaliblərindən
1-ci kurs tələbəsi Eldəniz Əbdürəhimov

Hörmətli möminlər!

Bildiyimiz kimi hər bir canlı, nəsil artırmaq üçün yuvaya möhtacdır.

İnsan da evə möhtacdır. Millətin yuvası da vətəndir. Vətən sevgisi yaradılış etibarı ilə hər bir insanda vardır. Hz. Peyğəmbər (s.ə.s) hicrət etmək üçün Məkkədən ayrılanca, Kəbəyə tərəf baxaraq: "Vallahi, bilməm ki, sən heç şübhəsiz Allahın yaratdığı yerlərin ən sevimlisi və Allahın ən çox sevdiyi yersən. Əgər sənin xalqın mənəni buradan uzaqlaşdırmasaydı, səni tərk etməzdim. Ey Rəbbim! Mənəni, məskənlərin sənə ən sevgili olanında yerləşdir." - duasını etmişdi. Hədisdən məlum olduğu kimi Peyğəmbərimiz (s.ə.s) vətənini sevdiyindən və ondan ayrı düşdüyündən ötrü kədərlənmişdi. İnsanın ölüb getmiş bütün qohumları, dostları-tanışları bir sözlə xalqı vətən torpaqlarında yatmaqdadır. Ayrıca, əziz vətənləri uğrunda canlarından keçən şəhidlər də, yenə vətən torpaqlarında dəfn olunmuşdur

Uca Rəbbimizə minlərcə şükürler olsun ki, bizlərə cənnət kimi bir vətən bəxş etmişdir.

Üzərində yaşadığımız vətənin torpaqlarını əkir-becərir, suyunu içir, ruzisini yeyir və havasını udurqsa, əsas məqsədimiz onu qorumaq olmalıdır.

Möhtərəm müsəlmanlar!

Vətən sevgisi ən ülvı sevgilərdəndir. "Vətəni sevmək imandandır" deyilir. Təmiz duyğuların qaynağıdır, vətən! Vətən, din, millət kəlməlerinin səslənməsi belə, insanda ən ülvı həyəcanları oyadır. Şair vətən barəsində nə gözəl demişdir:

Vətəni sevməyən insan olmaz,

Olsa da ol şəxsdə vicdan olmaz.

Bəli, şeirdə vurğulduğu kimi, vətəni sevməyən bir kəs vicdanı olmayan şəxs deməkdir. Ona vətəndaş demək qəbahət olar.

Tarix boyunca xalqımız din, millət, azadlıq uğrunda mübarizə aparmışdır. Əsərəti altında olduğunu keçmiş Sovet hökuməti dövründə məscidlər və tarixi abidələr yerlə-yeşsan edildi. Xalqımızın tarixini, milli-mənəvi və dini ənənələrini unutdurmaq üçün əllərindən gələni qəddarcasına həyata keçirildilər. Ancaq xalq bu dəyərləri unutmayıb, hətta onların yolunda canından belə keçmişdi.

Dövlətimiz müstəqillik qazandıqdan sonra isə milli-mənəvi ənənələrimiz bərpa olunmuşdur. Buna

baxmayaraq düşmənlərimiz yenə bir neçə qırğınlar törədərək dövlətimizə qarşı torpaq iddialarından əl çəkməmişlər. Bu vaxt xalq belə cinayətlərə etiraz əlaməti olaraq azadlıq hərəkatına başladı. Sovet hökuməti, xalqın azadlıq hərəkatını boğmaq üçün Bakıda 20 yanvar qırğını həyata keçirdi. O gecə dinc əhali düşmənlərin silahları qabağına keçdi. Düşmən isə bundan istifadə edərək günahsız xalqa qarşı qətlam törətdi. Amma bu, Sovet hökumətinin fikirləşdiyi kimi olmadı. Xalqda birlilik, bərabərlik, vətənə olan sevgi və bağlılıq daha da artdı. Bunu görən xalq torpaqlarımızın azadlığı uğrunda mübarizəyə qalxdı. Minlərlə şəhid, saysız milli qəhrəmanlar vətən uğrunda həlak oldular. Onlar vətəni sevərək və xalqımızın müstəqilliyi naminə canlarından keçdilər. Yüksək amallar uğrunda həlak olanlar daim yaşayırlar. Allah təala: "Allah yolunda öldürülənlərə ölü deməyin. Xeyr, onlar diridirlər!" buyurur.

Bəli, o şəhidlər ayəyi-kərimədə deyildiyi kimi ölü deyillər. Həyatda mövcud olmasalar da, adları xalqımızın qəlbini və tarixinə həkk olunub. Onlar indiki və gələcək nəslə bir nümunə abidəsi oldular. Onlardakı vətən sevgisi əsla sönmördi. Bunun üçün biz vətənimizi hər seydən əvvəl sevməli və yeni nəsillərə de sevdirməliyik. Tariximizi yaxşı öyrənib, bizdən sonrakılara da yaxşı öyrətməliyik. Tarixini bilməyən, keçmişini də bilməz. Tarixini bilməyən düşmənini də tanımaz!

Əziz mömin qardaşlarım!

Unutmayaq ki, torpaqlarımızın 20% -dən çoxu düşmən taptaşlığında təqib olundur. O yerlər dinsiz, imansız və qəddar düşmənlərin əlinəndədir. Taptaşlığında olan torpaqlardan məscid əvəzinə kilsələr tikilir. Viran qalmış məscidlər xaraba və pislik içərisindədir.

Dəyərli vətəndaşlar!

Gəlin, Allaha dua edərək, əlimizdən gələni əsirgəmədən torpaqlarımız düşməndən azad olunması üçün səy göstərək! Hansı yolla olursa olsun, istər canımızı fəda etmək bahasına, istərsə də sülh naminə, torpaqlarımızı düşməndən azad etməyə çalışaq. Bizdən sonrakı nəsillərə vətən sevgisini canlı tutmaq hər birimizin borcudur. Torpağının bir qarşı belə tapşaq altında olmayan millət həmişə firavan və azad yaşamağa layiqdir. Biz buna layiq bir millətkim...

şəqlarımızın və ya gənclərin təhsil almalarının həm bir ailənin, həm də dövlətin gələcəyinə müsbət təsir etdiyini hamımız bilirik. Təhsil sahələrindən biri də musiqi təhsilidir. Gənclərə bu imkanı verməklə onların normal təhsilləri ilə bərabər daxillərində bu sahəyə olan maraqlarını və istəklərini qiymətləndirmiş olarıq. Həvəslə görülən hər bir iş gənclərə zövq verir və onları həyatə daha da bağlayır. Çünkü musiqinin həm duyğusal, həm də zəka qabiliyyətlərinin inkişafına çox təsiri vardır.

Musiqi ilə məşğul olan insanların başqları tərəfindən daha çox tanınması onların aktiv və sosial fərd kimi formallaşmasına da böyük təsir göstərir. Bildiyimiz kimi, ümumi təhsilin əsas məqsədi o insanı daha da aktiv hala getirməkdir. Musiqi ilə məşğul olan insanlarda bu hal daha da yüksək olur. Sadəcə musiqi ilə məşğul olmaq deyil, musiqi səbəbi ilə təşkil olunan tədbirlər də gənclərin intellektinə və dünya görüşlərinə böyük təsir etməkdədir.

Artıq müasir tibb elmi musiqi təhsilinə uşağın dünyaya gəlməsindən əvvəl də başlana biləcəyinin mümkünlüyünü bildirir. Belə ki, ana bətnində olan uşaq ananın dinlədiyi və ya ifa etdiyi musiqini eşitməkdədir. Lakin anaların burada körpələrə dinlədikləri musiqini düzgün seçmələrini və onların psixologiyalarını pozmamağa diqqət etmələrini də xatırlatmalıyıq. Bu zaman olan təsir uşaq bağçada və ya ibtidai sinifdə oxuyarkən özünü açıq bir şəkildə göstərəcəkdir.

Onu da yaddan çıxrmamaq lazımdır ki, musiqi təhsili nə qədər əhəmiyyətlidirsə, seçilən musiqi növü də gəncin gələcək həyatına və tərbiyəsinə o qədər təsir etməkdədir. Belə ki, musiqi ilə həm fərd, həm də hər hansı bir toplum təsir altında saxlanıb onların psixologiyalarına istənilən təsirin edilməsi də mümkün kündür. Hətta tarix boyu ağır ruhi xəstələrin belə xüsusi hazırlanmış şəfa ocaqlarında su səsi ilə müalicə olunduqları da məlumdur.

Bu haqda Aristotel belə deyirdi: "Musiqi təhsil verən, əyləndirən və vaxtı sürətli bir şəkildə keçirən sehrləri vəsitiyədir. Hətta musiqidə istifadə olunan ritmlərin insanların psixoloji hallarına görə onlara müxtəlif təsirləri olur. Bəzilərində sakitləşdirici, bəzilərində isə əsəbiləşdirici hallara səbəb olur."

Bu məqamda, baş vermiş tarixi bir hadisə

TƏHSİL VƏ MUSİQİ

gözlərimin öündə canlandı. Hadisə Ərəbistan yarımadasında meydana gəlmişdir. Belə ki, ərəblərin ən varlı insanları o gün üçün aralarında ən güclüleri olan Öməri son peyğəmbər Hz. Məhəmməd (s.ə.s)-i öldürmək üçün göndərirlər. Fikrində qəti olan hz.Ömər və onu göndərən hər kəs bunu edəcəyindən əmin olsalar da, son anda hər şey dəyişir. Belə ki, hədəfinə iri addımlarla yaxınlaşan hz.Ömər yolda ikən oxunan Quran səsini eşidir. Quran tilavətindəki ahəng və oxunan ayələrdəki məna onu bu fikrindən daşındır. Tarixin sonrakı mərhələlərində yüzlərlə insan Quran səsinə heyranlıqlarını dilə getirmiş və məhz bu səbəblə də İslam dinini qəbul etmişlər.

Bu mənada duyğuları ifadə etməkdə musiqi və ritmlər qədər təsirli olan heç bir şeyin olmadığını da xatırlatmamız lazımdır. Bəzi valideynlər uşağın istəyi olmadan zorla onlarda musiqiyə həvəs oyandırmağa və ya hər hansı bir aləti öyrənməyə məcbur edirlər. Lakin təhsilin heç bir sahəsində məcburiyyət olmadığı kimi, burada da belə olmamalıdır. Sadəsə uşaqların musiqi ilə olan əlaqələrini daha da çıxaltdığınız zaman onda bu sahəyə hobbi də olsa maraqlı oyandıra bilməniz mümkündür.

Bu da hər kəsə məlumdur ki, insanın əhval-ruhiyyəsi onun hansı növ musiqiyə olan marağına da təsir etməkdədir. Burada yenə də musiqidəki ritmlərin insanların psixologiyasına təsir etdiyi kimi, onun hansı vəziyyətdə

olduğunu göstərdiyinin də şahidi oluruq. Bu, fizika elmi tərəfindən də təsdiq olunmuşdur ki, hər səsdə bir enerji vardır. Hətta bu enerji onu deyən şəxsə görə də dəyişməkdədir. Musiqi alətlərini ifa edən şəxslər də bu sadalananlara daxildir.

Bütün bunları dedikdən sonra bir daha qeyd edək ki, musiqi təhsili hər bir uşaqın həyatında əhəmiyyətli rol oynayır. Lakin onda bu qabiliyyət yoxdursa qeyd etdiyimiz kimi uşağı buna məcbur etmək lazım deyil. Lakin bu təhsil nə zaman başlamalıdır? Burada araşdırmaçların qənaəti ondan ibarətdir ki, musiqi təhsili nə qədər tez başlarsa bir o qədər də uğurlu nəticələr əldə oluna bilər. Çünkü belə olduğu halda uşaqın özü ilə bərabər onun musiqi qabiliyyəti və zövqü də dəyişir, inkişaf edir. Hətta bəziləri musiqi təhsilini xarici dil öyrənməyə oxşadırlar. Kiçik yaşılardan öyrənildiyi zaman daha yüksək nailiyyətlər əldə edilir.

Nəticə olaraq onu deyə bilərik ki, musiqi təhsili hər cəhəti ilə insan üçün çox əhəmiyyətli və vaz keçilməyəcək sahələrdən biridir. Lakin seçilən musiqi növü və onun gələcəkdə gətirəcəyi nəticələri əvvəlcədən fikirləşmək lazımdır. Burada diqqət olunacaq xüsuslardan biri də ondan ibarətdir ki, gənclərimiz yaşadığı mühitin və aid olduğu xalqın min illərlə sahib olduğu musiqi keçmişini aşağılayacaq musiqi ilə məşğul olmasın və ya bu hala düşməsin.

**musiqi təhsili hər cəhəti ilə insan üçün çox
əhəmiyyətli və vaz keçilməyəcək sahələrdən biridir.
Lakin seçilən musiqi növü və onun gələcəkdə
gətirəcəyi nəticələri əvvəlcədən fikirləşmək lazımdır.
Burada diqqət olunacaq xüsuslardan biri də ondan
ibarətdir ki, gənclərimiz yaşadığı mühitin və aid
olduğu xalqın min illərlə sahib olduğu musiqi
keçmişini aşağılayacaq musiqi ilə məşğul olmasın və
ya bu hala düşməsin.**

“MƏN VƏ SƏN”

Bəlkə də bu günə qədər özüm üçün arzuladığımı “sənin” üçün, heç arzulamadım, ya da çox az bir hissəsini təmənni etdim. Mən bunların hər birindən əmin və xəbərdar olduğum kimi, ondan da əminəm ki, “sən” də özün üçün arzuladığını mənim üçün sadəcə mənim sənə təmənni etdiyim qədər təmənni edirsən.

*M*ən və sən dediyimiz zaman, onlar haqqında ağlımiza gələn ilk şey, sadəcə şəxs əvəzliklərindən bir neçəsi olmalarıdır. Sadəcə adlarına şəxs əvəzlikləri dediyimiz bu ifadələr, bəlkə də həyatımızın əsas şifrələrindən bir neçəsidir. Bəzən anlamadığımız və ya anlamaqda çətinlik çəkdiyimiz və yaxud da idrakına vara bilmədiyimiz elə həyatı ünsürlər vardır ki, onlar, həyatımızın fərqli məqamlarında bizə doğru və ya səhv

istiqamət verməkdədir. Məsələyə bu nöqtəyi-nəzərdən yanaşıldığı zaman, “mən və sən” ifadələri həqiqətən diqqətəlayiqdir. Belə ki, insan övladı, dünyaya göz açdığı gündən etibarən nələrisə qazanmağa, yeni şeylər əldə etməyə, sevib-sevilməyə ümumiyyətlə sözün əsil mənasında yaşamağa can atır. Bu dünyadakı sadaladığımız, hər bir prinsipin bütün mərhələlərində insan özünü cəmiyyətə tanıtmaq, orada varlığını hiss etdirmək, haqq və hüquqlarını müdafiə

etmək üçün digər insanlara qarşı “mən” mövqeyindən çıxış edir. Demək olar ki, bütün hallarda “mən varam”, “mən haqlıyam”, “mən gözələm”, “mən güclüyəm” və “mən çox qazanım”, “mən güclü olum başqaları necə olursa olsun” kimi ifadələr onun həyat qayəsinə çevrilir. Bu ifadələr hər nə qədər insanın güclü olmasına, onun cəmiyyətdə hər hansı bir mövqeyə yiylənməsinə, bir şəxsiyyət kimi formalasmasına təkan versə də, müəyyən nöqtələrdə onun əleyhinə çıxış etməkdə və onun ekoist düşüncələrə sahib olmasına səbəb olmaqdadır.

Gəlin bu məsələnin həqiqətinə biganə yanaşmayaq. Bir az dərinliklərə təmas edib şəxsiyyətinə vaqif olduğumuz bir insana və yaxud da yaxından tanışığımız öz şəxsiyyətimizə nəzər yetirək. Mən bu məsələyə ilk olaraq öz perspektivimdən yanaşram. Belə ki, yaşadığım həyatım boyunca görürəm ki, bütün yaxlıqları, həyatı gözəllikləri, sevincli halları, firavan həyatı və ümumiyyətlə dünya həyatının ən gözəl hissələrini bu günə qədər özüm üçün arzulamışam. Bəlkə də bu günə qədər özüm üçün arzuladığımı “sənin” üçün, heç arzulamadım, ya da çox az bir hissəsini təmənni etdim. Mən bunların hər birindən əmin və xəbərdar olduğum kimi, ondan da əminəm ki, “sən” də özün üçün arzuladığını mənim üçün sadəcə mənim sənə təmənni etdiyim qədər təmənni edirsən. Görəsən bizim bir-birimizə qarşı, bu düşüncələrimiz və etdiklərimiz nə qədər həyatı bir həqiqət olmuş və bizə doğrudan da, faydası toxunmuşdur? Doğrusuna qalsa mən “sənə” qarşı olan düşüncələrimdən və ekoist davranışlarım-

dan o qədər də məmnun deyiləm. Çünkü mənim bu davranışlarım hər zaman “sənin” xoşbəstliyinin məhrumiyyətinə, haqq və hüquqlarının tapdanmasına və həyatının alt-üst olmasına səbəb olmuşdur. Bununla bərabər “sənin” də eyni düşüncə və davranışların sadaladığım nöqtəyi-nəzərdən eynilə “mənim” həyatıma təsir etmişdir. Fərqində olmadan etdiyimiz bu hərəkətlərimizdən dolayı hər birimiz hüquqi bir məsuliyyət daşımasaq da, şəri olaraq “haqq” məsuliyyətini üstlənmiş oluruq.

Bizim bəlkə də hər zaman doğru olmayan xüsusiyyətlərimizdən biri odur ki, nədənsə çox vaxt bir-birimizi dinlərə, mil-lətlərə, xalqlara, rayonlara, yaxınlıqlara və uzaqlıqlara görə “mənlərə”, “sənlərə” böllürük. Bu bölgülər və fərdiyyətlər, aramızda zühur edən, kin və nifrətin nəticəsi olaraq qiymətləndirilən düşmənçiliyə səbəb oldu. Bizim çox adı hesab etdiyimiz bu ifadələrin, həyat prinsiplərimizə nə qədər böyük təsir etdiyinin heç fərqliyə varmadıq. Gəlin heç olmasa bu gündən etibarən, “mən” və “sən” şəxs əvəzliklərini işlətdiyimiz zaman onlar arasındaki qəribliyi, soyuqluğu, kin-küdürüti ortadan qaldırmağa çalışaq ki, “mən” və “sən” kəlmələri yazılış və deyiliş baxımından bir-birinə yaxın olduqları kimi, tərənnüm etdikləri şəxsiyyətlər arasında da mehribanlıq və yaxınlıqlar bərqərar olsun! Onu da unutmayaq ki, həzrət Peyğəmbərimiz Məhəmməd (s.ə.s) bir hədisi-şərifində belə buyurmuşdur:

“Özü üçün istədiyini din qardaşı üçün istəməyən həqiqi iman etmiş sayılmaz.”

Gəlin heç olmasa bu gündən etibarən, “mən” və “sən” şəxs əvəzliklərini işlətdiyimiz zaman onlar arasındaki qəribliyi, soyuqluğu, kin-küdürüti ortadan qaldırmağa çalışaq ki, “mən” və “sən” kəlmələri yazılış və deyiliş baxımından bir-birinə yaxın olduqları kimi, tərənnüm etdikləri şəxsiyyətlər arasında da mehribanlıq və yaxınlıqlar bərqərar olsun!

MARAQ DÜNYASI

M A R A Q
A Q
D U N Y A S I

UŞAQLARDA İLK DİŞLƏR NƏ ÜÇÜN DƏYİŞİR?

İnsan dişsiz olaraq dünyaya gelir. Əslində isə kəsici dişlər elə doğuşdan etibarən inkişaf edərək və ümumiyyətlə üçüncü aydan etibarən çımağa başlayır. Bəzi körpələr bir, və ya birdən çox diş çıxmış olaraq doğulsalar da, bu hadisə nadir hallarda olur. Normal inkişaf edən körpənin önce alt tərəfdə iki kəsici diş çıxır və üç yaşına qədər ağızındakı dişlərin sayı 20-yə çatır.

6 yaşa gəldikdə isə bu dişlər yavaş-yavaş tökülrək yerinə daha sağlam dişlər gəlir. 12 yaşdan sonra bütün süd dişləri tökülr və yerini qalıcı dişlər əvəz edir. 19 - 25 yaşlarında çıxan ağıl dişləri ilə bərabər ağızdakı dişlərin sayı 32 olur.

Süd dişi deyilən bu ilk dişlərin forması da qalıcı dişlərə bənzəyir, ancaq nisbətən kiçik, yuvarlaq və ağı olurlar. Kökləri de nisbətən qısa və kövrəkdir. Bu dişlərə süd dişi deyilməsinin səbəbi körpənin südəmər dövründə çıxmazı deyil, süd kimi ağı olmasıdır. Sonra çıxan qalıcı dişlərin rəngləri isə nisbətən fərqli olur.

Təkcə insanların deyil köpək, pişik, at, qurd, fil kimi bir çox məməli heyvanların da dişləri iki mərhələli çıxır. Dişlərin çıxma prosesi birmərhələli olan canlılarda isə çıxan dişlərin altında ehtiyat dişlər olur ki, bu da qırılan ve kəsiciyi itirən dişləri əvəz edir.

İnsan da daxil olmaqla demək olar ki, bütün məməli heyvanlar doğulduğdan sonra ana südü ilə bəslənirlər. Körpənin süd əmmək üçün dişlərə ehtiyacı olmasa da, bir müddətdən sonra qidalanma şəkli dəyişdiyi üçün sərt yeməkləri yeyə bilməsi üçün onun ilk dişləri çıxır.

Sonradan çıxan ilk dişlər uşağın ana qorumasından uzaq, təkbaşına yaşayacağı amansız həyat şərtlərində qidalanması üçün kifayət etməyəcəyinə görə tökülr, onların yerinə böyük, 2-3 köklü daha sağlam dişlər çıxır.

İlk dişlər körpənin inkişaf çağında qidalan-

Elşən RZAYEV

malarına xidmət etməklə bərabər səslərin çıxarılmasına və üz mimikalarının emələ gəlməsinə də kömək edirlər. Ancaq ilk dişlərin əsil vəzifələri gelecekdə çıxacaq qalıcı dişlər üçün çənədə yer açmaq, yəni bir növ yol göstərməkdir. Qalıcı dişlər çıxarkən üstdəki süd dişlərini itəleyərək onların düşmələrinə səbəb olurlar. Lakin vaxtından əvvəl çəkilən bir süd dişinin altından, yəni üstü boş olan yerdən çıxan bir qalıcı diş əyri və eybəcər ola bilər.

İnsanların ikimərhələli dişçixarma prosesi mükəmməl planlanmış bir möcüzədir. Bir çox insanlar hələ qədim zamanlardan bəri bu möcüzəni dərk edərək, düşən süd dişinə xüsusi hörmət göstərərdilər. Qədim misirlilər dişlərin gücünü günəşden alıǵına inandıqları üçün düşən süd dişini günəşə doğru atırdılar. Avropada isə valideynlər süd dişini əzib üzəgə yedirərək, bunun uşağı pis ruhlardan qoruyacağına inanırdılar. Düşən süd dişini oda atmaq, bir qayada və ya torpaqda gizlətmək və bir torbacıq içində saxlamaq kimi adətlərin heç bir əsası yoxdur.

BÜTÜN CANLILAR BİR ƏŞYAYA BAXDIQ-
DA EYNİ ŞEYİ GÖRÜRLƏRMİ?

Hər canlinin gözü və görmə sistemi onun yaşadığı həyata uyğun olaraq yaradılmışdır. Hər canlinin gecə və ya gündüz yaşadığı, ov ilə bəsləndiyi, quruda, havada və ya suda yaşadığı insani heyreto salacaq bir şəkildə onun gözlərindən anlaşıılır.

İnsan ətrafında olanları üç ölçülü (en, uzunluq, hündürlük) görə bildiyi (yəni sağ və sol gözü cisləri eyni zamanda seçə bildiyi) üçün dərinlik hissi olan nadir canlılardandır. İnsanda sağ və sol gözün görmə nisbəti çox cüzi bir fərqlə demek olar ki, kəsişir və bu cüzi fərq də üç ölçülü görməyi meydana gətirir. Heyvanlar sol gözle sol, sağ gözle də sağ tərəfi görür-lər. Bu səbəbələ ətraf aləmi bir rəsm tablosu kimi görür-lər, yəni dərinlik ölçüsü yoxdur.

Dovşan başını çevirmədən eyni zamanda həm arxasını, həm önnü görə bildiyi üçün arxadan səssiz yaxınlaşır onu tutmaq mümkün deyil. Ancaq bir dovşan başını sağa və ya sola çevirmədən yanında olan şeyi görə bilmir. At isə başını xəfifcə çevirdikdə arxasında olan hər şeyi görür.

Beləliklə ot yeyən heyvanların arxalarından yaxınlaşan yırtıcı heyvanları görüb onlardan qaça bilmələri mümkündür. Yırtıcı heyvanlar isə gözləri öndə olduğu üçün görmə sahələri dar olsa da çox inkişaf etmişdir, yəni şikarın uzaqlığını çox asanlıqla seçə bilirlər.

Begemotların gözləri qulaqlarına yaxındır və bununla da ağır vücuqları suyun içində olsa belə ətrafi asanlıqla görə bilirlər. Arının 12000 gözü vardır, gözü meydana gətirən bu minlərlə gözcüyün

MARAQ DÜNYASI

MAŞIN TƏKƏRLƏRİ NƏ ÜÇÜN
FİMLƏRDƏ TƏRSİNƏ FIRLANIR?

Bunun üçün əvvəlcə bilmək lazımdır ki, kamerası fotoaparat arasında texniki nöqtəyi nəzərdən elə də böyük fərqli yoxdur. Fotoaparatin düyməsinə bir dəfə basıldıqda xanaya yalnız bir görüntü qeyd edilir, kamerada isə hərəkət edən lənt üzərində saniyədə 24 görüntü qeyd edilir. Bunu eyni sürətlə bir ekranda əks etdirək gözümüz ardarda gələn xanalardakı kiçik fərqləri seçə bilmədiyi üçün davamlı və hərəkətli bir görüntü olaraq görər.

İndi isə keçək filmlərdəki təkərlər məsələsinə. Kavboy filmlərdəki at arabalarının və ya qatarların təkərləri miniyin hərəkəti ilə irəliyə doğru fırlanmağa başlayır. Miniyin sürəti artdıqca ekrandakı görüntüdə təkərlərin dönmə sürəti getdikcə yavaşlayır, bir anlıq dayanır və sonra miniyin irəli getməsinə baxmayaraq təkərlər tərsinə dönməyə başlayır. Daha doğrusu bizim gözümüzə elə görünür.

Təkərləri saniyədə 24 dəfə fırlanan və sürətlə gedən bir at arabası düşünək. Bunu saniyədə 24 xana çəkən bir kamerası ilə görüntüləsək, hər xana təkərin eyni formasını eyni nöqtədə göstərəcəyi üçün gözümüz təkəri dayanmış olaraq görər.

Təkərlərin fırlanma sürətinə bağlı olaraq lentin hər xanası təkərin tam dövr etməmiş halını görsədərsə, bu dəfə də təkərlər geri fırlanmış kimi görsənər. İstər at arabaları, istərsə də qatarlarda təkərlərin mərkəzi ilə çəvrəsi arasında bağlayıcı hissələr olduğuna görə bunların mövqeləri və sayları daha dəyişik fırlanma sürətlərində də eyni görüntüyü verərək gözü aldadır. Əgər təkərlər düz dairə şəklində olan bir qapaqla örtülsə bu görüntü aldatması olmaya bilər.

hər biri ayrı-ayrılıqdır bir gözdür. Bu qələmunun gözləri birbirindən ayrı çalışır. Bir göz oyu izleyərkən digər göz ətrafi müşahidə edə bilir. Eşəklərin gözləri elədir ki, onlar həmisiəyəqlərinin dördündən də görə bilirlər.

Qurbağanın gözünün həcmi isə, ancaq öündən keçən bir milçayı görüb tuta biləcəyi qədərdir. Köstəbəyin toplu iynənin başı böyüklükdəki gözləri onun torpaq altındaki yaşayış üçün kifayətdir. Bəzi heyvanlar rəngləri çox aydın görə bildiyi halda, bəzi heyvanlar isə rənglərə qarşı həssas deyildirlər.

İnsan gözü isə digər canlılardan fərqli olaraq daha az məqsəd üçün işlədilməsinə baxmayıraq, şortlərə ən çox cavab veren mahiyyətdədir. İnsan olmayızdakı ən böyük faktorlardan biri gözlerimizdir. Bir çox məməlilərin ən əhəmiyyətli duygusu qoxu, bəzi canlıların dadbilə olduğu halda insanların ən üstün duygusu görmə duygusudur. Hər nə qədər şahin qədər uzaqları, pişik qədər qaranlıqları, baliq qədər suyun altını mükəmməl görə bilmək qabiliyyətimiz olmasa da, sadəcə məhdud bir çərvivəni deyil, daha geniş bir sahəni yaxşı görürük və ən önəmlisi nə olduğunu dərk edirik.

Yer üzündəki bütün canlıların ətraflarındaki hə-

Kino mövzusunda ən çox təəccüb edilən hadisələrdən biri də səssiz kino zamanındaki keçmiş filmlərdə insanların nə üçün sürətlə hərəkət etmələridir. Əslində bunun iki səbəbi var. Birincisi, ilk kino lənləri saniyədə 16 görüntü çəkirdi ki, bu da müasir, saniyədə 24 görüntü göstərən cihazlarla göstərildiyi zaman hərəkətlər təxminən yüzdə əlli sürətlənir.

Digər bir səbəb isə köhnə filmlərin çoxu kinokomediyalardır və onların sürətlə göstəriləməsi filmləri daha da gülməli edir. Bu səbəblə o zamanlarda, yəni XX əsrin əvvəllərində bəzi kinokomediyalar aşağı sürətlə çəkilir, saniyədə 16 görüntü sürətiylə göstərilərək personajları daha da komik edirdi. Müasir filmlərdə də bəzən personajlar sürətlə hərəkət etdirilərək komediya, yavaş hərəkət etdirilərək romantika və ya daha çox şiddət təsiri yaratmaq üçün bu kimi yollara el atılır.

şeyi fərqli formada gördüklerini bilirdinizmi? Yəni nə qədər canlı növü varsa, o qədər də fərqli göz və baxış tərzini vardır.

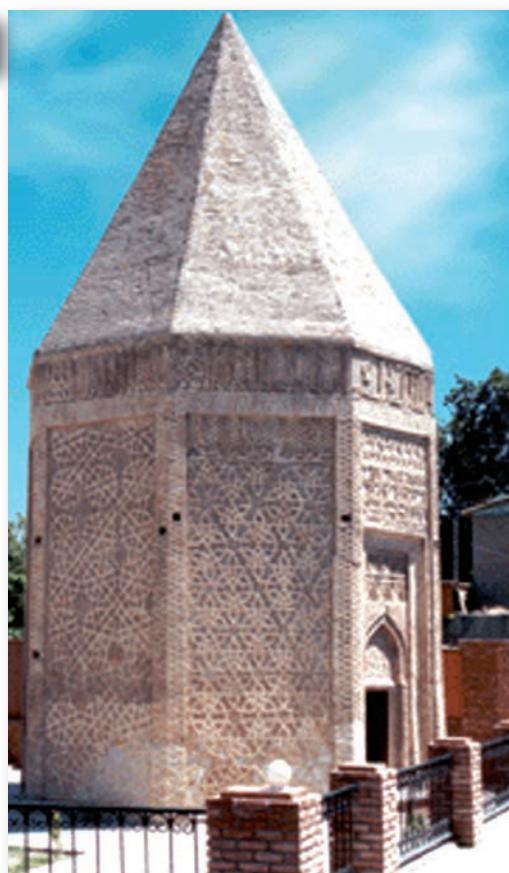
Heyvanların gözləri nə qədər fərqliliklər göstərsə də, əslində optik sistem eynidir. Hamısı fotoaparat kimi işləyir. Ancaq görmə hadisəsi sadəcə mexaniki bir prosesdən ibarət deyil. Beynimiz gözdən gələn siqnalları almaqla yanaşı ona duygularımızı da qataraq yorumlayır. Yəni duygularımız və ətrafımız da gördüklərimizə təsir edir. Kiminə görə gözəl olan bir şey bir başqasına görə çirkin görünə bilər. Bütün bunlardan insan gözünün həcmiñin bir ölçüsü olduğu və ancaq öz həyatını davam etdirə biləcək qabiliyyətdə olduğu qənaətinə gəlmək olar. Elə isə həyatda gözlərimizlə görə bilmədiyimiz çox şey var. Bu aspektən yanaşarsaq "Mən sadəcə gözümə gördüyüne inanıram"- sözünün nə qədər yanlış olduğunu şahidi olarıq. İnsan dünyasının bir çox xüsusiyyətlərini görməməkdə, hətta xəyal edə bilməməkdədir. Siz radio dalğalarını, rentgen şüalarını, pultunuzun televizorunuza göndərdiyi siqnalı görə bilirsinizmi?

AZƏRBAYCANI AZƏRBAYCAN

Saleh ŞİRİNÖV

YUSİF İBN KÜSEYİR TÜRBESİ

Naxçıvan şəhərində ən qədim memarlıq abidələrindən biridir. Xalq arasında Atababa türbəsi də adlanır. Türbənin üzərindəki kitabədə onun 1162-ci ildə memar Əcəmi Əbübəkr oğlu Naxçıvani tərəfindən tikildiyi və orada dəfn olunmuş şəxsin adı (Yusif ibn Küseyr) göstərilmişdir. Abidənin gövdəsindəki frizdə (haşiyə) kufi xətlə Qurandan ayələr yazılmışdır. Türbə yeraltı hissədən və səkkizbucaqlı yerüstü gövdədən ibarətdir. Yeraltı hissə türbənin sərdabəsi, yerüstü hissə isə xatirə abidəsi olub, monumental xarakterlidir. Səkkizyüzlü türbənin çıxıntılı dayaqlar şəklində olan tilələri sadə hörgülü kərpicdəndir. Binanın qəfəsəsini təşkil edən bu qurğuların arasındaki sahələr (türbənin səthləri) həndəsi ornamentli tavalarla üzlənmiş, ayrı-ayrı səthlər müstəqil motivli naxışlarla işlənmişdir. Ornamentlər kiçik kərpiclərdən quraşdırılmış, gec məhlulu ilə tava şəklində səthlərə bərkidilmişdir. Türbənin qərbə baxan səthi digər səthlərdən fərqli olaraq, giriş başlığı şəklində tərtib edilmişdir. Ornament bəzəkləri tikilinin memarlıq formaları ilə həməhəngdir. Abidənin ikiqat örtüyünün daxili günbəzi çatma tağ, xarici günbəzi isə piramida şəklindədir. Sərdabə ilə yerüstü hissə arasındaki günbəz də çatma tağlıdır. Kompozisiyasına, tektonik aydınligina, hissələrinin mütənasibliyinə, mühəndis quruluşunun səviyyəsinə görə türbə yüksək bədii memarlıq nümunəsidir.

QARABAĞLAR TÜRBESİ

Orta əsrlərə aid Azərbaycan memarlıq abidəsi olan Qarabağlar türbəsi Şərur rayonunun Qarabağlar kəndindədir. Türbə memarlıq kompleksinə daxildir. Qarabağlar türbəsindən savayı, burada qoşa minarə və onların arasında yerləşən bina qalıqları var. Qoşa minarənin XII-XIII əsrə tikildiyi ehtimal olunur. Minareləri bir-birinə bağlayan baştag isə XIV əsrə aiddir. Baştagın üzərində Elxani hökmədəri Hülakü xanın arvadı Quti xatunun adı yazılığından, onun Quti xatunun şərəfinə tikildiyi güman edilir.

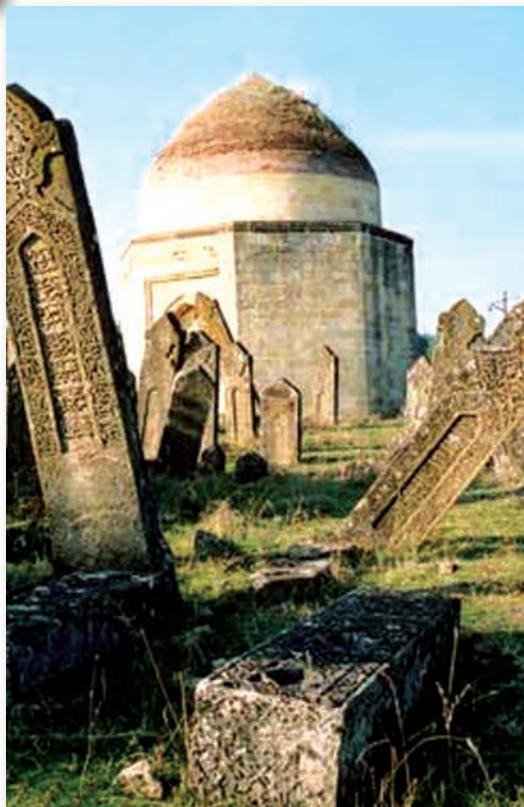
Sərdabə və yerüstü hissədən ibarət Qarabağlar türbəsində qülləvari türbələrin əsas xüsusiyyətləri eks olunmusdur. Daş kürsülük üzərində dəstə şəklində birləşən 12 yarımsilindirik çıxıntı Qarabağlar türbəsinin yerüstü kompozisiyasını əmələ gətirir. Çıxıntılar divarın ümumi həcmini azaltmaqla yanaşı, türbəyə qala əzəməti verir. Türbənin 12 bucaqlı yeraltı sərdabəsinin divarları daşdan, günbəzləri issə kərpicdən hörülmişdir. Qarabağlar türbəsinin səthi qırmızı və firuzəyi kaşlı kərpiclə örtülmüş, həndəsi ornamenti xatrladan kitabelərlə bəzədilmişdir. Türbənin yuxarısındaki kitabə qurşağı nəsx xətti ilə işlənmişdir. Yerliyi göy kaşdan olan kitabə ağ hərflərə yazılmışdır. Qarabağlar türbəsinin kompozisiya xüsusiyyəti 4 baştaglı olmasıdır. Bu baştaglar şimal, cənub, qərb və şərq istiqamətlərində yerləşərək türbəyə 4 fasadlı görkəm verir. Baştagların səthi kaşı ilə örtülmüş, həndəsi və nəbatı naxışlarla bəzədilmişdir. Bunlardan ən maraqlı şimal tərəfdəki əsas baştagdır. Qarabağlar türbəsinin konus şəklində olmuş yuxarı günbəzi və müvafiq kitabələri daşıldıqdan türbənin tarixini dəqiq təyin etmek mümkün deyildir. Lakin bütün tədqiqatlar türbənin XIV əsrin əvvəllərində tikildiyini göstərir. Qarabağlar türbəsi ilə Bərdə türbəsinin oxşarlığını və hər ikisinin XIV əsrin əvvəllərində tikilməsinə əsasən bu abidələrin eyni memarlıq abidələri olduğu ehtimal edilir. Azərbaycan respublikasının mərhum prezidenti Heydər Əliyevin qayğısı ilə türbə 2003-cü ildə əsaslı bərpa olunmuşdur.

BAYCAN EDƏN YERLƏR

“YEDDİ GÜNBƏZ” TÜRBƏLƏR KOMPLEKSİ

Şamaxıdakı 19-cu əsrə aid olan (1816-1817) «Yeddi günbəz» türbələr kompleksindən hazırda dördü qalıb. Şamaxı hakimi Mustafa xanın ailə üzvləri üçün tikilən kompleksin digər hissələri dağılmış haldadır. Səkkizbucaqlı qrupuna aid bu türbələr yonulmuş ağ əhəng daşından inşa edilib və çatma tağlı günbəzlə örtülüb. Mustafa xanın anasının dəfn olunduğu türbənin kitabəsində memar Ustad Tağının adı həkk olunub. Kompozisiyasına görə, eyni olan kompleksin yalnız giriş hissələri memarlıq tərtibatı ilə bir-birindən fərqlənir. Türbələrin hər birində xanın doğmalarının üçü, bəzən də dördü yan-yanaya dəfn edilib. Türbələrin səkkizguşeli olması isə cənnətin rəmzidir. Prezidentin regionların sosial-iqtisadi inkişafı programına uyğun olaraq bu abidələrin yaxın vaxtlarda bərpa olunacağı gözlənilir.

XANƏGAH TÜRBƏSİ

Culfa rayonunun Xanəgah kəndində, Əlincəçayın sahilində orta əsrlərə aid edilən Xanəgah türbəsi orta əsr Xanəgah yaşayış yerinin mərkəzindədir. Əlincəçay xanəgahı memarlıq kompleksinin tərkibinə daxildir. Türbə binasında qapı yerinin üstündən düşmüş kitabəli daş lövhə Xanəgah məscidində saxlanılır. Türbənin günbəzi dağılmışdır. Giriş baştağının memarlıq elementləri Mömünə Xatun türbəsinin ayrıntılarına oxşayır. Türbə sərdabə planında düzbucaqlı formada olub, daş və kərpicdən tikilmişdir. Bərkidici maddə kimi əhəng qatılmış gəc məhlulundan istifadə edilmişdir. İçərisi gəclə suvanmışdır. Türbə yuxarıda tacvari formada tamamlanmışdır. Uzunluğu 3,5 m, eni 2,85 m, hündürlüyü 2 m-dir. İnşasında firuzəyi kaşdan da istifadə olunmuşdur. Məşhur mütəfəkkir və şair Fəzlullah Nəiminin məzəri buradadır. 2004-cü ildə əsaslı təmir olunmuşdur.

BİLİRSİNİZMİ?

BİLİRSİNİZMİ?

- ↳ Dünyanın ən soyuq yerinin Vostok (-89,2 C) olduğunu...
↳ Bir ilanın 3 il yata bildiyini...
↳ Doğum gününüzü 9 milyon insanla paylaştığınızı...
↳ Dünyadakı ən uzun körpünün Akaş (1990m. Yaponiyada) olduğunu...
↳ Ən çox ölkə ilə sərhədi olan dövlətin Çin (15 ölkə ilə) olduğunu...
↳ Bir adamın il ərzində ən azı 1460 yuxu gördüğünü...
↳ Albert Eynsteynin 9 yaşına qədər danışa bilmədiyini...
↳ Barbi gəlinciyinin 200 dən çox növünün olduğunu...
↳ İnsanın çanaq sümüyünün betondan daha möhkəm olduğunu...
↳ Hörümçək torunun poladdan daha möhkəm olduğunu...
↳ Bir kişi ömrünün 3350 saatının üz qırxmaqla keçdiyini...
↳ Bir kq. limonun tərkibində 1kq. ciyələkdən daha çox şeker olduğunu...
↳ Delfinlərin yatarkən bir gözlərini açıq qoyduqlarını...
- ↳ Ağız boşluğunuzda 40000-ə yaxın bakteriya olduğunu...
↳ Gözlərimizin 5-10 milyon qarışık rəngi ayırd edə bildiyini...
↳ Prezident Con Kennedinin 20 dəqiqəyə 4 qəzet oxuya bildiyini...
↳ Dünyadakı avtomobil sayının insan sayından 3 qat daha sürətlə artdığını...
↳ Bir insanın hər gün 28-33 min litr hava, 500-700 litr oksigen, 2 kq. yemək qəbul etdiyini...
↳ Xarab olmayan yeganə qidanın bal olduğunu...
↳ “Mona Liza”nın orijinalindən əlavə 3 ilkin variantının mövcud olduğunu...
↳ Dünyadakı ən böyük heykəlin Yaponiyadakı Budda heykəli (120 m.) olduğunu...
↳ İl boyu bircə dənə də olsun körpənin doğulmadığı yeganə ölkənin Vatikan olduğunu...
↳ ABŞ prezidenti Endri Consun öz palatarını tikən yeganə prezident olduğunu bilirsinizmi?

DÜNYA

Meyl etmə dünyaya gəldi-gedərdi
Dünya üçün səyin boşdu, hədərdi
Ondan sənə qalan həsrət, kədərdi
Üzülmə ey mömin axirətin var.

Amandı könlünü bağlama ona
Ondan ötrü vermə ömrünü bada.
Bitməz nemətləri dərd verər cana
Sənin cənnətin var Haqq salamın var.

Aldanma qızına, oğluna onun
Yazır əməlini sağın və solun
Sənə doğru gəlir məchul bir sonun
Sənin Allahın var, peyğəmberin var.

Niyaməddin Müzəffərov

Sizdən gələnlər

Ayıl ey qəfləti-röyada yatan nəfşim, ayıl
Aç ki, gözlərini görsün halını silkin, ayıl

Oyaq ikən özünü dərk eləyə bilməmisən,
Bari öz halına röyanda diskin, ayıl

Əsir olma dünyanın zərlərinə, zinətinə,
Gələcək həyatından olmaginən küskün, ayıl

Gözünü bağlayaraq tez özünü atma oda
Razılışma, cəhd eyle vardı sənin sezgin, ayıl

Şirvanlı, çalış ki, imanını zəngin edəsən
Sonra çağrılmayasan imanında miskin, ayıl

Elvin ŞİRVANLI

GƏNCLİYƏ YARDIM FONRUNDAN GƏNCLƏR GÜNÜ QEYD OLUNDU

Gəncliyə Yardım Fondu ölkədə aparılan gənclər siyasətinə dəstək verərək quruluş məqsədinə və daşıdığı ada uyğun işlər görməkdədir. Fond hər il olduğu kimi bu il də ənənəyə sadıq qalaraq 2 fevral gənclər günü münasibəti ilə tədbir təşkil etdi. Tədbirdə bəzi hökumət, QHT və KİV nümayəndələri də iştirak edirdi. Tədbirdə çıxış edən GYF-nun Prezidenti Ahmet Tecim bəy öz çıxışında 2 fevral - Gənclər gününün böyük ruh yüksəkliyi ilə qeyd olunduğunu vurğuladı.

Bildiyiniz kimi 1996-ci ildən ölkəmizdə gənclərlə bağlı irimiqyaslı layihələr həyata keçirilməkdədir. 1997-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən 2

fevral Gənclər gününün elan edilməsi ilə bağlı qərar qəbul edilmişdir. Həmin müddətdən keçən dövr ərzində dövlətin gənclər siyasəti uğurla həyata keçirilir. Bu isə ölkənin ictimai-siyasi, iqtisadi və digər sahələrində gənclərin fəallığının artmasına gətirib çıxmışdır.

Azərbaycan dövləti gəncliyə böyük önəm verir və bu sahə dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindəndir. Ölkənin tərəqqisində, onun iqtisadi, siyasi və mədəni həyatında, demokratik dövlət və cəmiyyət quruculuğunda gənclərin rolu danılmazdır.

Tədbirdə iştirak edən Azərbaycan Respublikası Gənclər Təşkilatları Milli Şurasının Məclis sədri İlqar Orucov gənclər hərəkatının inkişaf dinamikasından bəhs edərək bu proseslərdə istər gənclər təşkilatlarına, isterse də fərdi olaraq gənclərə böyük dəstək göstərmış GYF-nun fealiyyətlərini yüksək qiymətləndirdi.

Tədbirin sonunda qeyd olundu ki, bu gün Azərbaycan gəncliyi fəxr olunacaq bir səviyyədədir. Ölkə daxilində gənclərin nailiyyətləri ilə yanaşı Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzunun daha da artmasında müasir Azərbaycan gəncləri əzmlə çalışır. Sonda əlamətdar gün münasibətilə bütün Azərbaycan gəncləri təbrik edildi.

REDAKSİYA HEYƏTİMİZ TRT-NİN AZƏRBAYCAN TƏMSİLÇİSİNİ ZİYARƏT ETDİ

29 yanvar 2008 tarixdə İrfan jurnalının direktoru **Salih Zeki Meric**, redaktoru **Abbas Qurbanov** və məsul katibi **Nurlan Məmmədzadə** redaksiya heyəti adından TRT-nin Azərbaycandakı nümayəndəliyini ziyarət etdilər. TRT-nin Azərbaycandakı yeni təmsilçisi **Muhsin Yıldırım** bəy tərəfindən şəxsən qəbul olunan heyət yüksək səviyyədə qarşılandı. Görüş zamanı Azərbaycan-Türkiyə arasındaki yaxın münasibət, bütün Türk dünyasının ümumi

problemləri və birgə əməkdaşlıq mövzularına toxunuldu. Eyni zamanda *İrfan jurnalının* Azərbaycan ictimaiyyətinə milli-mənəvi yönən təsirləri, həyata keçirilən layihələri və gələcək planları haqqında geniş söhbət aparıldı.

Jurnalın həyata keçirdiyi layihələrlə tanış olan Muhsin bəy görülən işləri yüksək təqdirəlayiqliklə qiymətləndirdi. Ziyarətin sonunda Muhsin bəyə hədiyyə təqdim edən İrfan heyəti TRT əməkdaşları ilə xatirə şəkli çəkdirdi.

GÖNCLİYƏ YARDIM FONDUNDA XARİCİ DİL KURSLARININ SERTİFİKATLARI TƏQDİM OLUNDU

Azərbaycan gənclərinin hərtərəfli inkişafını özünə hədəf seçən Gəncliyə Yardım Fondu hər il olduğu kimi bu il də öz nəzdində xarici dil kursları təşkil edir. Yanvar ayının 26-də "2007-2008 tədris ilinin birinci yarısında təhsil alan tələbələri sertifikatla təqdim etmə mərasimi" keçirildi. Xatırladaq ki, bu il xarici dil kurslarında ümumi olaraq 150 nəfər iştirak edirdi. Fondun konfrans zalında keçirilən tədbirdə 70 tələbənin sertifikat alması hər kəsi sevindirdi.

Tədbirdə çıxış edən GYF-nin Bakı Tehsil şöbəsinin müdürü **Sedat Demir** gənclərin intellektual inkişafı üçün göstərilən qayğıdan ötürü əlindən gələni əsirgəməyən hər kəsə minnətdarlığı bildirdi və çıxış zamanı qeyd etdi ki, bir millətin gəncliyinə xərclənən hər şey o millətin gələcəyinə xidmət edir.

GYF-nin baş katibi **Necmettin Akbulut** zamanın qiymətini xatırladaraq, öz vaxtını boş keçirməyən və bu kimi sahələrdə aktiv rol alan gəncləri təqdir etdi.

Fondun mətbuat şöbəsinin müdürü **Salih Zeki Meric** də belə bir tədbirdə iştirak etdiyi üçün çox şad olduğunu söyləyərək, gənclərə gələcək işlərində müvəffəqiyət arzuladı.

Programın sonunda xarici dil kurslarını müvəffəqiyətlə bitirən tələbələrə sertifikatlar verildi və xatirə şəkli çəkildi.

